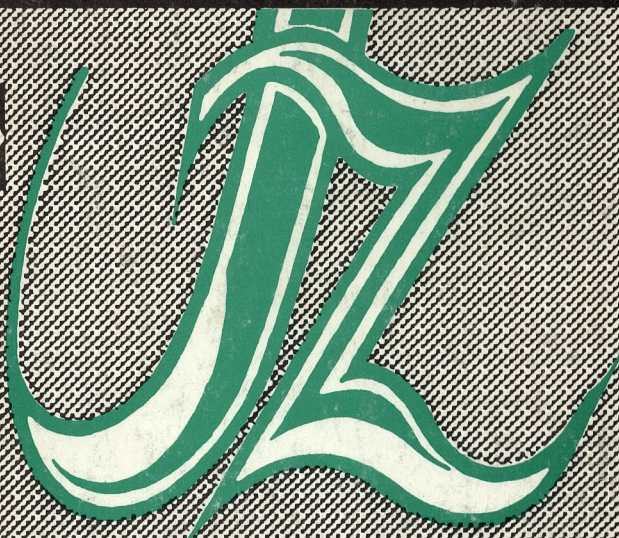

B

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

1996. 2. szám
JÚNIUS

Z

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja az Igazságügyi Minisztérium

Büntetés-végrehajtás

Országos Parancsnokság Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként * Tizenötödik évfolyam 2. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:

DR. TARI FERENC

Tagjai:

CSÓTI ANDRÁS
DOBOS ISTVÁN
FEJES IMRE
MEZŐ LÁSZLÓ
PADOS JÓZSEF
SCHNEIDER GYULA
DR. NAGY FERENC
DR. VÓKÓ GYÖRGY
DR. FARKAS ÁKOS

Főszerkesztő:

DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:

Dr. Boros János, Huszár László,
Garami Lajos, dr. Csordás Sándor,
dr. Lőrincz József, Szondi Miklós,
Turbók Attila

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Nagysándor József u. 4.
Telefon és telefax:
112-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Aranyos Zoltán, nevelő Sopronkőhidán; dr. Boros János, az országos parancsnokság kutatásszervezési és nemzetközi kapcsolatok főosztályának vezetője; dr. Csordás Sándor, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka; Csóti András, országos parancsnokhelyettes, módszertani és vizsgálati főigazgató; Deák Ferenc szakkönyvtáros; Forgács Judit, nevelő a Baranya Megyei Bv. Intézetben; Illés Klára egyetemi hallgató; Kámerman Jack, pszichológus (USA), Kaszt János, tanársegéd a Rendőrtiszti Főiskola bv. tanszékén; dr. Kisida Erzsébet, főtanácsos a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban; dr. Lajtár István, legfőbb ügyészügyi ügyész; Lévai Imre, nevelő Szegeden; Mócsai Zoltán, nevelési referens a Szegedi Fegyház és Börtönben; Módos Tamás, adjunktus a Rendőrtiszti Főiskola bv. tanszékén; Nyéki Károly, vezető nevelő Márianosztrán; Pardi Anna újságíró; dr. Petneházy Zsigmond, ügyvéd; Petravec Dragan, pszichológus (Ljubljana); dr. Raskáné dr. Fráter Gizella személyzeti osztályvezető a Szegedi Fegyház és Börtönben; Szondi Miklós, a Szegedi Fegyház és Börtön büntetés-végrehajtási osztályának vezetője; Tanács Tímea főiskolai hallgató; dr. Vókó György, osztályvezető ügyész a Legfőbb Ügyészségen.

*

A fotókat Csatorday Zoltán készítette.

A folyóirat előfizethető az IM BV Költségvetési Elszámolási Számlán:

10023002 01393008 vagy a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 400 forint.

Előkészítés és tördelés az IM BV Sajtóirodán

Nyomdai munkák a BV KEI nyomdában

Felelős vezető: Machács István

A kétezredik év

*A börtön az értékek és a hatékonyság között**

Aligha beszélhetünk börtönökről anélkül, hogy ne gondoljunk röviden vissza a 70-es évek elejére, amikor a rehabilitációs ideológia virágkorát élte. A „kezelési” ideológia erőt merített abból az elgondolásból, hogy az ember, beleértve a bűnözőt is, a társadalom értékes része. Ezért a tartalomtól és jelentéstől megfosztott puszta büntetésnek nincs erkölcsi igazolása. A rossz útra tévedt embernek pedig segíteni kell, hogy ismét hasznos tagja lehessen a társadalomnak.

A rehabilitációs ideológia és a neoklasszicizmus

Mint minden ideológiával, a kezelési ideológiával is visszaélhetnek. Ennek szemléltetésére talán elegendő egy pillantást vetni a korabeli Amerikára, egy olyan országra, amelynek közismert az újítások iránti nyitottsága, ahol uralkodó a gondolatszabadság.

1965-ben Montrealban tartották az ötödik nemzetközi kriminológiai konferenciát a „Bűnözők kezeléséről”. A bűnmegelőzési módszerek egész sorát mutatták be: a kezelési módok közül különös értéket tulajdonítottak az orvosi vagy sebészi módszereknek. *Fontanesi* felhívta a figyelmet a nagyagysebészet fontosságára, amelyet, bár a bűnözést serkentő tényezőket nem csökkenti, mégis alkalmazni kellene, ha az egyéb terápiás lépések sikertelenek maradnak. Hasonlóképpen nem szabad lemondanunk a kísérletekről, mert azzal az ilyen terápia fejlődését gátolnánk.¹

A kezelés pszichológiai módszereivel szintén foglalkoztak.² A terápiás eljárásban különleges fontosságot tulajdonítanak a *hipnózisnak*, amellyel változásokat érhetünk el az emocionális tapasztalatban, a jellemben és az akaratban. Sajnálatos azonban, hogy a hipnózis reneszánsza nem járt szélesebb körű és rendszeresebb alkalmazásával a bűnözők kezelésénél, jegyzi meg *Pacheco e Silva*. A pszichoanalízis különleges erejét is fel kellene használni a bűnözés ellen, élve a bűnöző tudatalattijának ismeretével.³

A *narkoanalízis* szintén a kezelés nélkülözhetetlen módszere, amelynél a gondolatok ki-

*Elhangzott Budapesten, az Európai Igazságügyi Pszichológiai Társaság V. konferenciáján.

TANULMÁNY

nyilvánításának szabadsága feletti ellenőrzést különféle gyógyszerezéssel megszüntetik. Az ellenvetések dacára nincs semmilyen érv az ellen, hogy miért ne alkalmazzák ezeket a kezelési módszereket a bűnözőkön, ha az a javukat szolgálja.⁴

Ez utóbbi bizonyítja a társadalom különleges gondoskodását a bűnözőről. A hatalom, amellyel a bűnözőket kormányozzuk, feljogosít minket arra, hogy megítéljük, mi jó nekik.

A 70-es évek elején azt is megmutatták, hogy milyen, egymással teljesen ellentétes elképzeléseket alakítottak ki olyan szerzők, akiket még ma is a humanisztikus pszichológia úttörőiként tartanak számon. *Carlos Rogers* 1961-ben megírta könyvét *Személylé válva* címmel. Új szóhasználatot alkalmazva jelentős megkülönböztetést vezetett be a konzervatív osztályozásban a normális és az abnormális, a becsületes és a bűnöző, az egészséges és a beteg között. A személyt, akit „kezel”, „kliensnek” és nem páciensnek nevezi anélkül, hogy mindentudó doktorom adná ki magát, ő csak a terápiát alkalmazó, aki a megfelelő személyek között kommunikálást teremt, amiből mind a kliens, mind a terápiát alkalmazó hasznot húz.⁵

A kriminológia területén Rogershez legközelebb *Fenton* áll. *Fenton* munkáját *Kézikönyv a csoportos tanácsadás alkalmazására büntetés-végrehajtási intézetekben* címmel a 60-as évek közepén adták ki.⁶ Ebben a művében *Fenton* hangsúlyozza a konstruktív csoportos kölcsönhatást, amelyet az alábbiaknak kell jellemeznie: a szabad vita megteremtése és a bűnöző elfogadása olyannak, amilyen; a bűnöző számára annak lehetővé tétele, hogy felfogja azoknak az érzelmi konfliktusoknak a jelentőségét, amelyekből bűnöző tevékenység keletkezhet; az emocionális klíma javítása az intézetben; kezelés konstruktív személyek közötti kapcsolatok segítségével.

Fenton kezelési modellje mentes az orvosi beavatkozásoktól, *Clockwork Orange*-é az averziós terápiáktól, hipnózistól vagy az elektrosokkos terápiától, bár ezt a modellt olyan korokban fejlesztették ki, amely „az ember javára” tele volt az effajta találmányokkal.

Maslow szembeszegült a hagyományos pszichiátriai kategóriákkal és másképpen látta a problémát: „*A deviancia pszichológiája nem korlátozhatja magát a skizofrénia tanulmányozására. Magába kell foglalnia a cinizmust, önkényeskedést, hedonizmust, az értékek elvesztését, az előítéleteket, gyűlöletet, kapzsiságot, önzést és ehhez hasonló jelenségeket és jellemzőket. Az értékrendszer szempontjából pontosan ezek a legsúlyosabb betegségek.*”⁷

Ugyanebben az időszakban a kezelési ideológiát komoly bírálat érte *Martinson* kutatásában.⁸ Munkájának fontosságát mutatja, hogy még ma is idézik őt szinte minden kriminológiával foglalkozó munkában vagy értekezésben. A *Martinson* által feltett alapvető kérdés az, hogy mindabból, amit a bűnözőknek rehabilitációjuk reményében felkínálunk, mi hatékony? („Mi működik?”) A bűnözési és visszaesési arány növekedése fényében válasza gyors és egyszerű volt – „Semmi sem működik”. Az ezt követő kutatásaiban végrehajtott néhány változástól eltekintve.⁹ *Martinson* megsemmisítő kritikával illette a rehabilitációs ideológiát, amihez később néhány kriminológus és pszichológus is csatlakozott. A kritika legjobban a politikának felelt meg, különösen a konzervatív politikának.

Talán nem pusztán véletlen, hogy több, változatosabb filozófiai és pszichológiai tendencia alakult ki Amerikában, mint Európában, amely néha csak felszedi az óceán másik oldalán létrejött találmányokat. A középkori filozófiai örökség terhéől mentesen az Egyesült Államok hosszú időn át hangsúlyozta az emberi szabadság és a kötetlen alkotás fontosságát. Talán az alkotás szabadságához való ragaszkodásnak köszönhető, hogy a fogyasztói filozófia jobban

TANULMÁNY

virágzott Amerikában, mint máshol. Az előzőekben említett hatékonyság minden tevékenység védjegyévé vált. És mivel könnyebb és kényelmesebb valamit a rövid távú eredmények alapján megítélni, nem meglepő, hogy sok tudományág magáévá tette ezt az elvet. A technológiai tudományok megpróbálnak rábeszélni bennünket a gyorsékezési rendszer értékére és a társadalomtudományok annak az erejére, hogy az emberi magatartást ellenőrzés alá vonjuk és hozzáigazítsuk a rendszerhez. A hatékonyság elve legjobban a politikának felel meg, mivel a politikusok mindig kénytelenek a polgároknak – szavazóknak – gyors eredményeket ígérni.

Gyakorlatilag lehetetlen a börtönökről anélkül beszélni, hogy ne hivatkoznánk ezeknek a marginális szociális intézményeknek a hatékonyságára, amelyek abban a pillanatban közelebb kerülnek figyelmünk gyújtópontjához, mihelyt a növekvő bűnözési arány magyarázatául bűnbakot kell keresni és találni.

A hatékonyság mérlegelése elleni egyik érvet *Heather* ajánlotta¹⁰ a bűnöző típusról szóló elmélet bírálatával kapcsolatban. Ezek az elméletek könnyűvé teszik az életet minden gyakorló szakértő számára: mentesek minden kötelezettségtől, hogy figyelmeztessenek valamilyen változásra a társadalmi helyzetben, vagy hogy befolyásolják azt: nem kell, hogy megváltoztassák a beállítottságukat; koncepciójuk nem az azonos talajon álló kölcsönhatás és kommunikáció koncepciója, hanem találkozás az egyik oldalon a fennkölt tudomány és a másik oldalon a státusz és jogok nélküli deviáns személy között.

Ha azt kívánjuk a börtöntől, hogy hatékony legyen, olyannyira hatékony, hogy (legalábbis nagy valószínűséggel) a helyes útra terelje a bűnözőt büntetésének letöltése után, meg kellene kérnünk ugyanezt az intézetet, hogy változtassa meg mindazt a szociális feltételt, amely a bűnt előidézti, messzi távolságban a börtönöktől. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ahol a bűnözésről van szó, a börtönök, mint amilyenek általában mostanság, nem viselik a maguk felelősségét. De nem tisztességes dolog a börtönt hibáztatni egy elvesztett csatáért, miközben a börtönön kívül, a társadalomban elveszítjük a háborút egy igazságosabb és jobb világért. Olyan világban, amelyet ellenségeskedés, félelem és agresszív vitás jellemez mindennel szemben, ami különbözik tőlünk, becsületes, egészséges és engedelmes állampolgároktól, olyan világban, amely közömbös a mások fájdalmával szemben. Mi a börtönöket bíráljuk a hatékonyság hiánya miatt és hibáztatjuk a bűnözésért.

Úgy látszik, azzal próbáljuk kijavítani a rendszerben lévő hibákat, hogy számos alkotórészenek csak egyikére összpontosítunk. Hasonlóképpen hajlamosak vagyunk a visszaesést a sikertelen rehabilitációnak vagy általában a börtönök hatékonysága hiányának betudni. De ezzel behunyjuk szemünket a tény előtt, hogy az a világ, amelybe visszavisszük bűnözőinket, kellemetlen és elutasító, ellenséges és erőszakkal teli – röviden: olyan világ, amely önmagából termeli ki a bűnözést. A börtönben szerzett jó tapasztalatot hamarosan tönkreteszi a rossz befolyás.

Így nem csoda, hogy a börtönök hatékonyságáról folytatott viták ördögi körben forognak, amely rehabilitációs ötletekkel kezdődik és a bűnözés növekvő mértékével fejeződik be. E szélsőségek között áll a büntetésről szóló elképzelések sora, az igazságszolgáltatási modelltől az elrettentésig.

Talán ez ad választ arra, hogy miért vesztette el a humanista filozófia, pszichológia és kriminológia olyan gyorsan a csatát a neoklasszicista ideológiával és a „csupán pusztaság” mo-

dellekkel szemben. *Martinson* némi megkönnyebbülést hozott azzal, hogy mentesítette az egyiket, mint a politikai hatalom vagy a törvényesen megadott hatalom képviselőjét mások – a börtönben lévő bűnözők – felett, az önértékelés kötelezettségétől. A többség *Rogers* egyenrangú alapon való kommunikációját túl nehéz elképzelésnek és mindenekelőtt túlzottan kellemetlen feladatnak találta. Ezen túlmenően nehéz támogatni azt az elképzelést a humanista közelítésről, hogy mi, a tisztességes és normál állampolgárok, tanulhatnánk valamit a bűnözőkkel megfelelően létesített viszonyból. Az ilyen közelítés határokat szab a mások felett gyakorolható hatalommal való visszaélésnek. Azonban van-e nagyobb kísértés, mint az, hogy valakinek hatalma van mások felett? Ennél a pontnál fel kell idézni *Maslow* szavait, hogy egészséges emberek nem szeretnek hatalmat gyakorolni mások felett.¹¹ Bárki, aki a büntetőpolitikát alakítja a társadalmi hatalom helyzetéből, állandóan törődjön az egészségével és tegyen is érte valamit.

Az Igazságszolgáltatás Új Korszaka eltörölte a kezelési ideológiával való nyilvánvaló visszaéléseket az emberi személyiségbe történő beavatkozásoktól a formális jogi visszaélésekig, amelyek például határozatlan ítéletekben nyilvánultak meg. Mégsem lehet figyelmen kívül hagyni bizonyos kutatási tanulmányokat, amelyek a börtönökben lévő viszonyokkal foglalkoznak. *Jessica Mitford* 1970–1973-ban tanulmányozta a börtönviszonyokat. Úgy találta, hogy a börtönök többségében teljes cenzúra van, mivel a leveleket, amelyeket elítélteknek írt, visszaküldték; a fegyelemsértések eredménye példás büntetés volt és a besúgást jutalmazták; a börtönben elkövetett bűncselekményekért a büntetést bírósági eljárás nélkül szabták ki és az elítéltek nem folyamodhattak senkihez a börtönben velük történtek miatt.¹²

Conklin két kutatási tanulmányt idéz (*Karagianis* 1978 és kutatás Kaliforniában 1971-ben), amelyek azt mutatták, hogy az összes forrásnak csak a 6 százalékát használták fel kezelési célokra, míg a fennmaradó részt biztonsági rendszerekre és karbantartásra költötték.¹³ Ezért *Weigend* megfigyelését, hogy csak gyenge szándék volt a kezelési elképzelés megvalósítására, egészen komolyan kell venni.¹⁴ A 70-es évek börtönlázadásai nem a kezelés elleni tiltakozások voltak, hanem az embertelen viszonyok, a túlszűfoaltság és a kínzások ellen (például az atiticiai lázadás 1971-ben).

Miközben hitelt adunk az új korszaknak, hogy legitim leszámolást végez a kezelési ideológia tévképzeteivel, el kell ismerni, hogy ideológiai összeütközésekre került sor akadémiai szinten és ezeknek kevesebb befolyása volt a börtönökben uralkodó konkrét viszonyokra. Hangsúlyozni kell azonban, hogy csupán az idő múlása is befolyásolta a börtönöket. A neoklasszicizmus mindenhol a világon telezsűfolta a börtönöket. Az Egyesült Államokban az 1980–1990-es időszakban a rabok száma megduplázódott.¹⁵ Az európai adatok nem ennyire drasztikusak, de az elítéltek száma itt sem csökken. Némely országok, egyik ezek közül Hollandia, új börtönök építését tervezik, most kétszer annyi elítéltek.

Amikor a büntetőpolitikai dimenzióról beszélünk, nem szabad elmulasztanunk megemlíteni a politikusokat, akik azt a véleményt hajtogatják, hogy a bűnözésre adandó válasz a szigorúbb törvényekben, a keményebb ítéletekben és a börtönök nagyobb számában rejlik.¹⁶

A bűnmegelőzés hatékonysága növekvő mértékben a bűnözőkkel szembeni erőszakban mutatkozik meg, *Hammurabi* „szemet szemért” törvényének megfelelően. A hatékonyságtól mint a modern fogyasztói társadalom uralkodó gondolatától megszállottan elfelejtjük a szá-

momra sorsdöntőnek tűnő kérdést feltenni: „Vajon, amit mi a bűnözőkkel a büntetőpolitika nevében teszünk, tisztességes, elfogadható és erkölcsileg igazolható-e?”

Ha csak egy pillanatra el tudnánk felejteni a magasztos rehabilitációs célokat és az azokra kijelölt módszereket és helyette a büntetőpolitikai intézkedések erkölcsi igazolhatóságát kérdeznék meg, akkor talán ezeket a célokat könnyebb lenne elérni.

Hibás korrelációkat és nem bizonyítható hatásokat bemutatva figyelmen kívül hagyjuk az alapvető morális kérdéseket. Ahhoz, hogy választ kapjunk ezekre a kérdésekre, magunkba kell tekintenünk. A tükörbenezés kellemetlen, amit mi, erkölcsös és normális állampolgárokként „a dolog természeténél fogva” inkább elkerülnénk.

A börtön, mint (nem) kezelési intézmény

Az európai szárazföldi jog önelégültebb, mint az angolszász jog. A jogfilozófia fejlődésével bizonyos tudományos diszciplínáknak hátat fordított, amelyekből a büntetés területén letehetett volna valamit tanulni.

Fontos kérdés, amit évtizedeken keresztül feltesznek a börtönökkel kapcsolatban: bevezették-e a kezelést a börtönökben, vagy elhagyták? Ez az a kérdés, amivel kapcsolatban van a börtönök felosztása kezelési és nem kezelési börtönökre.

Miért gondolom, hogy ezt a kérdést rosszul tették fel?

Ezt a felosztást azzal a feltevéssel indokolják, hogy vannak intézetek, ahol nem alkalmazzuk az elítéltek befolyásolásának különféle módszereit. Ezek azok az intézetek, ahol az elítélt csupán letölti büntetését, de nincsen szándék a rehabilitálására.

Az érzékszervi elkülönítési kísérletek, amikor az alanyokat teljes elszigeteltségbe helyezik, ismertek a pszichológiában. Az emberi test, amely hozzászokott, hogy különféle stimulusokat kapjon, nem tudná ezeknek a stimulusoknak a hirtelen elvonását elviselni.¹⁷

Watzlawick szerint a kommunikációs elmélet egyes számú alapelve az, hogy „Lehetetlen nem kommunikálni”.¹⁸ A kommunikáció lehet szóbeli vagy nem szóbeli. Ez utóbbi gyakran tartalmaz olyan üzeneteket, amelyeket nem kívánunk kimondani, de amelyek sorsdöntőek annak, akivel kapcsolatunk van.

Ahol megértik a személyek közötti kommunikáció elvét, a kezelés fogalma valamelyest más megvilágításban jelenik meg. A kezelés akkor mindenné válik, amit egy emberi lényel teszünk és minden, amit elmulasztunk megtenni, de meg kellene tennünk. Mindkét cselekedet elteveszthetetlen befolyást gyakorol az emberre és magatartására.

Ha „nem kezelési” börtönre törekszünk, végső fokon korrekt, hideg és személytelen intézményt hozunk létre, ahol az alapvető jogokat nem sértik meg, de ahol a személyzet és a rabok közötti emberi kapcsolat hiánya határozott (negatív) hatással lesz a bűnözőkre. Az effajta intézmények száma nem kevés, de sokkal több az olyan, amelyben a jogsértések nyilvánvalóak, amelyekben a kommunikáció agresszív és egyet jelent azzal, hogy visszaélnék az elítéltek feletti hatalommal.

A rehabilitációs ideológia összeomlása után évtizedekkel a szerzők az újjászületéséről írnak, az újra „felfedezett” rehabilitációról. A véleményem szerint ismételt vizsgálatot igénylő probléma a kérdések helyes feltevése. Ha kellően megfontolják a kommunikáció elméletét, akkor lehetetlen azt kérdezni, hogy „Mi működik?”. Először is, mert a bűnözők befolyásolha-

tók; másodsor, nincsenek olyan programok, amelyekről azt lehetne mondani, hogy valóban megakadályozzák a bűnözést, a mai büntetési politika egyedüli céljaként. Talán helyesebb lenne azt kérdezni, hogy mindabból, amit az elítéltek tekintetében teszünk, mi indokolt erkölcsileg.

Ma nincsenek egységes kritériumok az eljárások erkölcsösségére. Ha azt kérdezzük, kinek kell meghatároznia a morális viselkedés szabályait, a legkevesebb, amire juthatunk, hogy nem a politikusok a legmegfelelőbbek erre. A válasz második részét nem könnyű megtalálni. Olyan dolgokban, amelyek ugyanúgy érintik a közhangulatot, mint a bűnözést, nehéz a közvéleményre hagyatkozni, amelynek normális esetben a politikai hatalom kritikus közegének kellene lennie.¹⁹ Ha nem ismeménk teljesen különböző elképzeléseket a bűnmegelőzésről a kriminológusok munkájában, könnyebb lenne az úgynevezett független szakértőkre támaszkodni. De így olyan elképzelésekkel találkozunk, amelyek a biológiai perspektívától kezdődően²⁰, ami szerint a bűnözőket kórházakban kellene elhelyezni és a potenciális bűnözőket biológiai módszerekkel a terhességtől kezdődően meg kellene figyelni, az elrettentő rendszer létrehozásáig terjednek, amelyben a büntetést különleges értéként és a kultúra egy aspektusaként kellene érteni.²¹

Lehetséges, hogy miközben a szerzők gyakran hivatkoznak a szociális értékek hiányára, azokra az értékekre gondolnak, amelyeket mi elfelejtettünk, vagy a helyükbe más értékeket tettünk? Ezek az új értékek büntetésorientált társadalmi rendszerekről szólnak²², ahol nincs helye az elmékedésnek. Az új értékek lényege a másság üldözése, az ellenséges érzés mindenkivel szemben, aki nem olyan, mint mi, az engedelmes és tisztességes polgárok. Ezért talán helyénvalóbb nem a kezelés vagy elrettentés újjászületéséről, hanem azoknak az értékeknek az újjászületéséről beszélni, amelyeket túl nehéznek találtunk ahhoz, hogy kövessük őket.

Erkölcsei álláspontjaink

A szerzők gyakran írnak a kezelési és rehabilitációs ideológia újbóli felülvizsgálatának szükségességéről²³, de ritkán utalnak saját elveik és erkölcsi normáik felülvizsgálatának szükségességére.

A világban, amelyben élünk – meg kell hagynunk –, növekszik a gyűlölet az idegenekkel, más vallásokkal és fajokkal, valamint a bűnözőkkel szemben. Ilyen körülmények között világossá válik, hogy értékítéleteink, nézeteink és különösen előítéleteink, mint olyan álláspontok, amelyek egy erőteljes érzelmi összetevőt tartalmaznak, hogyan alakulnak ki. Néha tévesen jutunk arra, hogy azt higgyük, a büntetőpolitikai intézkedések ésszerű érveken alapulnak. Ez igaz lehet a műszaki tudományokra vonatkozóan, de aligha alkalmazható a társadalomtudományokra. Azok, akik azt hiszik, hogy a tudósok összegyűjtik a halálbüntetés mellett és ellen szóló érveket, s aztán azok mérlege alapján döntenek, tévednek. Idéznünk kell *Klare-t*²⁴, aki azt írta, hogy a halálbüntetésről szóló nézetek tele vannak a jellem és vérmérséklet lényeges vonásainak hangoztatásával. És ezeket a vonásokat életünk korai szakaszában kapjuk, a nézetek, amelyekben visszatükröződnek, csak kis mértékben változnak a ráció befolyása alatt. Ugyanez vonatkozik a bűnözők kezelésére.

Nem meglepő, hogy olyan kevés dolog fordul jobbra a világon. Az előítéletek az összes személyiségi komponens közül a legstabilabbak, különösen azok, amelyeket negatív érzelmek hoztak létre.

TANULMÁNY

Ami a kétezredik év börtöneit illeti, úgy tűnik, máris elhanyagoltuk a fontos döntések többségének meghozatalát. Aligha várható, hogy a helyzet radikálisan megjavul négy éven belül, ha a mai feltételek annyira kevésbé stimulálóak, mint amilyenek.

Maradt-e valami emlékezetes ennek a rehabilitációs ideológiának a romantikus korszakából, amely mentes volt a visszaélésektől és igyekezett a bűnözőket komolyan kezelni? A történelmi emlékezetre való hivatkozás nem olyan naiv, mint ahogy azt az ember elhamarkodottan megítélhetné. A történelem, beleértve a kriminológia és büntetés-történelmet, mindig a ciklikus mozgások hálózata, amelyben az ellenséges érzület időszakát a tolerancia és megértés korszakai követték. A fontos kérdés az, hogy mit tehetünk ennek a cserének a bátorítására. Azt gondolom, először saját magunkba kell tekintenünk, úgy értem, a saját szemünkbe és nem a bűnözők szemébe. Ezután ki kell jelentenünk, milyen értékek elérésére törekszünk. A következő kérdés az, hogy készek vagyunk-e szembeszállni a politikai hatalommal, amely gyorsítkeztetési recepteket követel tőlünk a bűnmegelőzésre. Fel vagyunk-e készülve arra, hogy vállaljuk a kockázatát az örökös konfrontációnak és konfliktusnak, amire a tudományos elme van kárthatva? Amennyiben a társadalomtudomány és a politika kezét ráznak, ez a kérdés természetesen tárgytalanná válik.

Csak miután megvannak ezek a válaszok, válik világosabbá, hogy a *Börtönök 2000* projekt előrehaladást ér-e el abban, hogy olyan intézetekké váljon, amelyekben a fogyasztói filozófia a hatékonyságról és bűnmegelőzésről teret enged egy másik értékrendszernek, amelyben mindenekelőtt erkölcsi igazolást kap a bűnözőkkel szembeni eljárás. Ezek az alapvető kérdések nem bűnözőket érintenek, hanem közülünk azokat, akik a büntetőpolitikát alakítják vagy abban részt vesznek. És mivel semmi dicsőre méltó nem történt már évtizedek óta a börtönökben, jogos a kérdés, hogy nem azok hibásak-e, akik a rehabilitációnak vannak alávetve.

Dragan Petrovec

Lábjegyzet

1. Fontanesi, 1969:359–363. old.
2. Pacheco e Silva, 1969:359. és 371. old.
3. Uo. 373. old.
4. Uo. 376. old.
5. Rogers, 1961, 3438. old.
6. Fenton, 1965.
7. Maslow, 1876, 315. old.
8. Martinson, 1974.
9. Martinson, 1979.
10. Heather, 1978.
11. Maslow, 1976, 317. old.
12. Mitford, 1974.
13. Conklin, 1986.
14. Weigend, 1983.
15. Harris, 1993.
16. Uo.
17. Pecjak, 1977, 9–14. old.
18. Brajsa szerint idézve, 1983, 41. old.
19. Habermas, 1969.
20. Jeffrey, 1993.
21. Logan, Gaes, 1993.
22. Hood, 1993.
23. Mair, 1991; Coyle, 1992; Pitts, 1992.
24. Klare, 1973.

Aggodalmak

A bv. tisztviselők stressze és öngyilkossága

Miképpen csökkenthető a stressz és hogyan vehetjük elejét az öngyilkosságoknak? Ezek a kérdések érintik szakterületemet. Megkíséreltem megismerni a magyarországi rendszert, részben olyan forrásokból, mint dr. Boros János remek cikke, amely a *The Keepers Voice* (1994) szaklapban jelent meg, valamint dr. Estók József érdekes dolgozatából, amely két évvel ezelőtt Kromerizben kapott fórumot. Mondanom sem kell, a büntetés-végrehajtási munka stresszel teli és ennek jó része abból következik, hogy ezt a munkát nem érti és nem értékeli eléggé a társadalom.

Feltárok néhány általános gondolatot a stresszről és az öngyilkosságról, ezenkívül képet adok saját tapasztalataimról. Remélem, hogy amiket elmondok, mind hasznos. Túl az öngyilkosság és a stressz vonatkozásain, szeretném ráirányítani a figyelmet a szervezeti hiányosságokra. Az elvi irányokat egy szervezet vagy a kormány maga állapítja meg, de akik működésbe hozzák, ennél alacsonyabb szinten foglalnak helyet. A programokat megvalósítók napról napra szembesülnek ennek a politikának a nem szándékolt, de gyakran fontos következményeivel.

Az Egyesült Államokban például széles körű igény nyilvánult meg azzal kapcsolatban, hogy a büntetések keményebbek legyenek, valamint hogy szigorúbban döntsenek a próbációval és a feltételelességgel kapcsolatban, ami megfelelő ellenlépés lehet a növekvő bűnözéssel szemben. Teszik ezt anélkül, hogy elegendő tőkét bo-

csátottak volna rendelkezésre, hogy a meglévő büntetés-végrehajtási intézményeket bővítenék és hogy több büntetés-végrehajtási munkatársat alkalmaznának. Ez a következetlenség túlzásfolttságot eredményezett a börtönökben és a fogdákbán, így túlzott teher hárul az intézményekre és a büntetés-végrehajtási tisztekre. Valójában nehéz lenne ennél jellemzőbb színteret találni, ahol ennyire növekedne a stressz.

Az öngyilkossági tanulmányban a pszichiátriai megközelítés domináns hangsúlyt kap, ily módon a szociológiai tényezők majdnem elsikkadtak. Ebbe a társadalomtudományi fókuszba az öngyilkosság kóroktanában inkább a foglalkoztatási, szervezeti és társadalmi tényezők kerültek, mintsem a pszichológiai tényezők, mint például a depresszió vagy a PTSD (utólagos kóros stressz-rendellenesség). Ez a korrekció szükséges a pszichológiai megközelítés túlzott dominanciájával kapcsol-

latban az öngyilkossági tanulmányban. Ez a megközelítés sokkal inkább kiegészíti a pszichiátriai tanulmány eredményeit.

A szociológiai tényezők furcsa módon magyarázzák a büntetés-végrehajtási tisztek között előforduló öngyilkosságok problémájának elhanyagolását. Különös, hogy így tesznek a társadalomtudomány területén tevékenykedő kollégáim, az öngyilkosságtan szakértői és a büntető igazságszolgáltatás munkatársai is. Vonakodás tapasztalható a rendőrségi öngyilkosságokkal való szembesülést illetően is, de ez a téma a büntetés-végrehajtási tisztek esetében teljességgel tabu. Növekszik a rendőrségi öngyilkosságok irodalma és már néhány statisztikai adat is rendelkezésre áll ezzel kapcsolatban. Tudomásom szerint egy cikktől (Kamerman, 1995) és néhány alkalmi említéstől eltekintve, amelyek rendszerint részei a büntetés-végrehajtási tisztek között általában előforduló öngyilkosságok elemzésének, nem létezik olyan munka, amely kizárólag a büntetés-végre-

hajtási tisztek öngyilkosságának témakörével foglalkozna.

Ezzel ellentétben a rabok öngyilkosságának jelentékeny irodalma van. Valójában *Alison Liebling* (1992) *Öngyilkosság a börtönben* című kiváló könyvében – egyike azon kevés tanulmányoknak, amelyek egyáltalán említést tesznek a büntetés-végrehajtási tisztek között előforduló öngyilkosságról – elismerte, hogy a rabok öngyilkosságáról végzett kutatásai során lett kíváncsi a tisztek öngyilkosságának kérdésre.

A kutatás tanulságai közül fontos, hogy az állomány eléggé készségesnek bizonyult az adott témával kapcsolatban (rab-öngyilkosság), de gyakran kérdezték, vajon az állományi öngyilkosságok, depressziós betegségek, a stressz és egyéb problémák tárgyát képezik-e a kutatásnak.

Beszélgettem a büntetés-végrehajtást irányító minisztériumok, a börtönszolgálatok képviselőivel több államban, országban, városban, az Egyesült Államokban

Még ma is tabu a börtöntisztek öngyilkosságának témája

A közvéleményt nem nagyon érdekli, mi történik a börtönökben

éppúgy, mint számos egyéb országban. Mindannyian egyetértettünk abban: a büntetés-végrehajtási tisztek öngyilkossága általában komoly probléma, de az ő saját területükön ez nem igazi gond. A raböngyilkosságok témaköre rendszerint szerepel a kiképzési programok anyagában, ami az Egyesült Államok nagyobb büntetés-végrehajtási körzeteit illeti (az Amerikai Büntetés-végrehajtási Társaság pl. közlése egy kiképzési csomagot a raböngyilkossággal összefüggésben), de kevés olyan körzet van, ahol ilyen csomag rendelkezésre állna a tisztek öngyilkosságáról. Az Egyesült Államokban a raböngyilkosság fontossága abból a félelemből ered, hogy a rabok pereskedni fognak. A peres eljárás az a rugó, amely sok amerikai szervezet tevékenységét mozgatja.

Sokkal kevesebb figyelmet fordít a széles nyilvánosság és az akadémikusok köre a büntetés-végrehajtási tisztekre, mint a rendőrségre. Számos tényező magyarázza ezt az egyenlőtlen érdeklődést. Először is a büntetés-végrehajtási tisztek munkájukat

nem annyira a nagyközönség szemeláttára végzik. Ez tükrözi az általános kellelenséget a börtönökben folyó tevékenységgel kapcsolatban. Miután a bűnözőt lakat alá rakták, a közvélemény nem óhajt a továbbiakban hallani róla. A nagyközönség számára, miután a bűnözőt bezárták, a probléma megoldódott.

A rendőrség a nyilvánosság előtt végzi munkáját, a büntetés-végrehajtási tisztek viszont a nagyközönség látókörén kívül dolgoznak. A rendőrséget úgy tekintik, mint a jó állampolgárok védelmezőit (legalábbis akkor, ha kapcsolatuk jó a nyilvánossággal), míg a büntetés-végrehajtási tiszteket úgy tekintik, mint a társadalom szemetének őrzőit. Valójában innen ered a fogalomhoz kapcsolódó rossz hírnév.

Valószínűleg a média részéről megnyilvánuló kisebb figyelem eredményezi azt, hogy a büntetés-végrehajtási tisztek foglalkozását, együtt annak stresszhatásával, sokkal kevésbé értik meg, mint a rendőrségi munka nehézségeit. Annak ellenére, hogy viszonylag kevés minisztérium van,

amely adatokat tart nyilván a büntetés-végrehajtási tisztek öngyilkosságáról, a jelenség természetesen létezik. Jó néhány hasonlóság van a népességi jellemzőkben és bizonyos tényezők jelenlétében az öngyilkosságok kóroktanát illetően, mint például a munkával összefüggő stressz, az alkohol- és kábítószer-élvezet, továbbá pszichológiai tényezők. A depresszió, az öngyilkossági ráta a büntetés-végrehajtási tisztek esetében bizonyára éppen olyan magas, mint a rendőrtisztek körében. Nem valószínű, hogy alacsonyabb lenne a vártnál, főként ha összehasonlítjuk a büntetés-végrehajtási tiszteket azzal a mintával, amelyet az általános népességből vennénk.

Némi statisztikai adattal azért rendelkezünk a büntetés-végrehajtási tisztek öngyilkosságáról. New York városban például a Büntetés-végrehajtási Minisztérium, amelynek kb. 10 000 fős az állománya, az elmúlt öt évben a következő öngyilkossági számadatokat produkálta: 1996 (a mai napig 0), 1995 (1) (2), 1994 (2), 1993 (2), 1992 (3) 1992 (3). New York állam városi rendőr parancsnoksága, amelynek állománya megközelítőleg háromszor akkora, a következő öngyilkossági adatokat ismeri az elmúlt öt évről: 1996 (a mai napig 1), 1995 (7), 1994 (12), 1993 (8), 1992 (1) 1991 (5). Igaz, ezek a számok túl kicsinyek ahhoz, hogy tisztán „százalékos arányról” beszéljünk, két fontos dolgot mégis elmondhatunk. Először: a büntetés-végrehajtási tisztek öngyilkossága egyáltalán nem olyan súlyos probléma, mint a rendőr-öngyilkosságoké. Másodsor: az öngyilkosságok száma majdnem bizonyosan nagyobb, mint amelyet jelentettek.

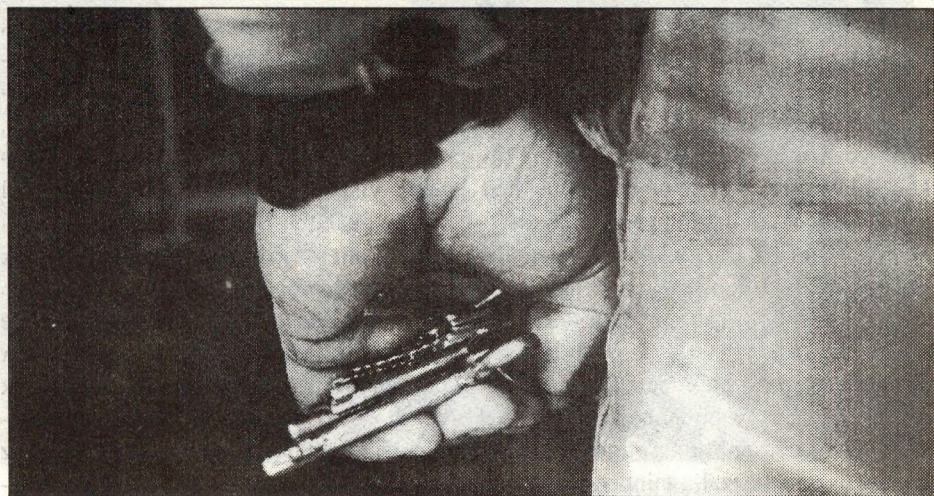
A munkahelyi stressz bizonyosan egyik oka az öngyilkosságoknak, ámbar ennek pontos szerepét nagyon nehéz meg-

érteni. Egyfelől a stressz mint kiváltó ok és mint hatás, összekapcsolódik egyéb tényezőkkel, az alkohollal, a kábítószer-élvezettel és a depresszióval, a reménytelenséggel. A stressz súlyosbíthatja az alkohol-élvezetet és viszont, az alkoholélvezet stresszel teli munkahelyi életet idézhet elő. A munkahelyi stressz jó barométere mindezeknek és az egyéb problémáknak is.

A büntetés-végrehajtási tisztek élete társadalmilag nem légiertes térben zajlik. A társadalomban bekövetkező változások nemcsak a bűnözéssel és annak megelőzésével kapcsolatosak, de hatással vannak az öngyilkossági rátára is. Az Egyesült Államokban az öngyilkosságot egyre inkább úgy tekintik, mint már „nem annyira elfogadhatatlan” megoldását a problémák kezelésének, különös tekintettel az idősekre és a halálos betegekre. Az öngyilkosság társadalmi megítélése is hatással lehet annak valószínűsítésére, hogy a büntetés-végrehajtási tisztek az öngyilkosságot választják problémáik megoldására.

A társadalmi tényezőkön túl a szervezetek ugyancsak hatással vannak az öngyilkosság valószínűségére. Nyilvánvalóan a büntetés-végrehajtási intézmények bizonyos fokig meghatározzák, hogy egy adott munkakör milyen mértékig lehet stresszel teli, melyek azokat a programok, amelyekkel kiküszöbölhető a stressz. A parancsnokságok ezzel ellentétben pénzügyi, valamint politikai nyomással küzdenek, korlátozták a lehetőségeik, bármennyire jó szándékúak is.

Az Egyesült Államok néhány nagy büntetés-végrehajtási intézménye rendelkezik tanácsadói vagy pszichológiai szolgálattal, amely az állomány rendelkezésére áll. Néhány büntetés-végrehajtási egység a maga nemében egyedülálló tanácsadói

A jó munkahelyi közérzetnek is meg kell találni a kulcsát

programmal rendelkezik. Ezek nyilvánvaló előnye például a viszonylag alacsony költség és a bizalom, amely széles körű tapasztalatokból ered. Igaz, e programok néhány büntetés-végrehajtási tisztet elbátorlaníthatnak, hiszen a szolgálat nyújtotta előnyök igénybevételével személyük esetleg ismertté válik. Ezt szem előtt tartva a Los Angeles-i rendőr-főparancsnokság a pszichológiai szolgálat programját elkülönítette a parancsnokságétól mind szervezeti, mind gyakorlati értelemben.

Az öngyilkosság-megelőzési programokkal hasonló a gond. A megnevezés: a megelőzés, valószínűleg megtévesztő. Ha a számok túl kicsik, nehéz bizonyítani a megelőzés tényét, még akkor is, ha az valóban megvalósult. New York államban például a rendőr-főparancsnokság beállított egy öngyilkosság-megelőzési programot videofilmmel, azt kísérő tréninggel, sőt 1990-től 1993-ig nagyobb tanulmány megszületésének tervével. 1992-ben, a kiképzési tanulmány második évében, az öngyilk-

kossági „arány” 1-ről 6-ra ugrott az 1990-es évihez képest. Tovább menve 8-ra emelkedett 1993-ban, majd 12-re 1994-ben. Fontos év volt hát 1992 a megelőzési program összefüggésében? Nem mondhatnánk. Az ugrás lehet a program következménye, de azon egyszerű tény eredménye is, hogy az állomány tagjai vajon mekkora figyelmet szenteltek („Hawthorne hatás”) a kérdésnek. Minthogy a számok igen kicsik voltak, nehéz megállapítani, vajon minek köszönhető ez az ugrás.

Valószínűleg más tényezők is közrejátszottak abban, hogy az öngyilkosságok száma 1990 és 1995 között megemelkedett. Az őrségváltás New York város rendőrparancsnokságának élén félelmetes hatású volt. Három főparancsnok, továbbá jó néhány állományi vezető távozása destabilizáló légkört teremtett. Amikor egy fa alatt megmozdul a föld, az érett gyümölcsök lepottyannak a földre. Ráadásul ebben az időszakban új polgármestert választottak, aki esküdzött, hogy kisöpri a múltbeli kor-

rupciót. Végül 1994-ben a Mollen-bizottság, hogy kivizsgálja a rendőrségi korrupciót, jelentést készített, amelynek következtében bizonyos számú büntető feljelentés született a parancsnokság tagjaival szemben.

Az öngyilkossági hajlam felmérése kézzelfoghatóbb megközelítése a megelőzésének (lásd: Sánchez és Kamerman, 1992). Azzal az előnnyel jár, hogy kísérletet tesz a pszichológiai és viselkedési problémák megragadására. A parancsnokságok kötelesek elemezni az öngyilkossági számadatokat, és gyűjteniük kell az ezzel kapcsolatos adatokat, és vizsgálniuk kell minden öngyilkossági esetet olyan technikákat fölhasználva, mint például a boncolás (Shneiman, 1981). Ez nemcsak a probléma átfogóbb felmérését segíti, de javítja a megfelelő tervezést, nyilvánvalóvá téve, hogy a büntetés-végrehajtási parancsnokság törődik az állománnyal.

Azok a programok, amelyek a stresszt veszik célba, hasonló funkciójuk és hasonló a problémakörük is. Sok stresszcökkentési programnak az a nem szándékolt velejárója, hogy a felelősséget a büntetés-végrehajtási tiszt személyére hárítja, kevésbé magára a szervezetre vagy a társadalomra, amely elősegíti a stresszt. Az öngyilkosság egyik pszichológiai vonatkozása a külső kontroll hiánya, vagyis az az érzés, hogy senki nem gyakorol ellenőrzést azon erők felett, amelyek az egyén életére hatással vannak. A stresszteli időszakok váltják ki ezt, kevésbé a lelki tévelygés, sokkal inkább a valóság pontos felmérése.

Amikor New York rendőrpáncsnokságán átalakították a szolgálati rendet, lehetővé téve a tiszteknek, hogy fontos családi kötelezettségeiknek eleget tehessenek, ez javította a morált. Nemcsak azért, mert

csökkentette a konfliktushelyzetet a család és a munkahelyi kötelezettségek között, hanem mert látták, hogy a főparancsnokság felismerte a családi élet, valamint tisztjei magánéletének fontosságát. Vajon mit éreznek a büntetés-végrehajtási tisztek, ha látják, hogy jól fizetett, pszichoterápiában jártas szakembereket alkalmaznak a rabok pszichológiai gondjainak kezelésére, velük viszont jóval kevésbé törődnek?

Ha az öngyilkosságra figyelünk, nem kerülhető ki a depresszió, a reményvesztettség, az alkohol- és a kábítószer-élvezet kérdése, de közvetve azokkal a gondokkal is foglalkoznunk kell, amelyek a legnagyobb haszonnal kecsegtetnének az öngyilkosságot megelőző programok felépítésekor. Ide sorolandók a pszichológiai vizsgálatok, amelyek névtelenséget nyújtanak és mind igazgatásilag, mind ténylegesen az állományi részlegben működnek. Vajon milyen üzenetet tartalmaz az állomány számára, ha a parancsnokság olyan stresszcökkentő programot, indít, amely kizárólag az egyénre hárítja a felelősséget, de elmulasztja célba venni a szervezeti stresszforrásokat? A helyesen megtervezett stresszcökkentő és öngyilkosság-megelőzési programok beindítása már önmagában is emeli a morált, függetlenül attól, mennyire hatékony a stressz csökkentésében avagy az öngyilkosság megelőzésében. Az üzenet nyilvánvaló: kifejezi a szervezet dolgozóiéért érzett aggodalmat. Végül mit üzen a büntetés-végrehajtási tiszteknek az a tapasztalat, ha felvételi szűrésük kevésbé szigorú, kiképzési programjuk kevésbé átfogó, mint a rendőrtiszteké? Ezek súlyos, javarészt megválaszolatlan kérdések...

Jack Kamerman

Achilles-sarok

Kell-e etikai kódex a büntetés-végrehajtásnál?

A címben jelzett probléma nem újkeletű. Az elmúlt években periodikusan vissza-visszatér ez a kérdés. Ha egy speciális etika szükségességének igénye ismételten felmerül, ez abból adódik, a köznapi gondolkodás szintjén is nyilvánvaló, hogy az általunk végzett munkának fokozott erkölcsi háttere van, illetve kell hogy legyen. A problémát két irányból célszerű megközelíteni: a fogvatartottéból és a személyzetéből.

A fogvatartott, aki munkánk alanya, bizonyítottan erkölcstelen, mert nemhogy az erkölcsi szabályokat, de az írott jogszabályokat is megsértette.*

Mind elméletileg, mind gyakorlatilag egyet kell érteni abban, hogy a büntetés-végrehajtásnak más célja nem lehet, mint az izoláció maradéktalan biztosítása mellett a rehabilitáció (reszocializáció) végrehajtása annak érdekében, hogy az elítéltet alkalmassá tegyük a visszailleszkedésre. Nyilvánvaló az is, hogy ezt a személyt egyrészt meg kell nyerni magunknak, másrészt hatni kell rá. Ezt a feladatot csak úgy lehet végrehajtani, ha erkölcsi érzékét is fejleszteni próbáljuk.

1996-ban teljesen egyértelmű, hogy a büntetés-végrehajtási etikai kódex szükségessége nemcsak az elítéltekkel kapcsolatos szakmai megközelítések miatt fontos.

Nevezetesen: a személyi állomány tagjainak a hagyományos értelemben „erkölcsösnek” kell lenniük, egyrészt mert értéket csak így lehet közvetíteni, másrészt azért, mert mint minden más felnőtt emberi kapcsolatrendszerben és kommunikációban, ez a szemlélet itt is alapkövetelmény. Továbbá azért is szükséges a személyi állomány fokozott erkölcsi tudata, hogy ne éljen vissza adódó lehetőségeivel. Néhány alapfogalom azonban tisztázandó.

Közülük a kódexet lehet a legkönnyebben meghatározni, amely szabályok és irányelvek írott gyűjteménye. Az én megközelítésemben az erkölcs azon normák, szabályok, parancsok és értékítéletek összessége, amely a magatartásunkat, gondolkodásunkat és cselekedeteinket a gyakorlatban szabályozza. Lényegében élettörvény, a „mit kell tennem?”-re adott

*A Szegedi Fegyház és Börtönben 1996. április 25-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

válasz, amely kétféle módon szabályoz. Az egyik felszólító, amikor azt mondja „kell”, illetve „tedd!”, a másik tiltó: „ne tedd”, „tilos!”. A kétfajta irányultságú szabályzási norma feltételezi egymást, kizárólag együtt érvényesül. Az erkölcsi alaptörvény, ha a lényegét akarom megfogalmazni, hogy „tedd a jót és kerülj a rosszat”. Az erkölcsi normák megismerésében és elfogadásában az érzelem és az értelem egyaránt szerepet játszik. A közvetítésben és a végrehajtásban viszont az akarat a döntő. Az erkölcs ugyanis gondolati síkon is megjelenhet, de értékelhetően a gyakorlat síkján és terepén szabályoz, ahol már az akarat meghatározó.

Az erkölcsi normák magatartást szabályozó szerepét durva csoportosítással három területre lehet osztani. Az egyik: a saját szerepünkkel kapcsolatos feladatok és irányultságok. A másik az „én–te” kapcsolatok, a klasszikus értelemben vett páros kapcsolatok. A harmadik: a közösségi vagy szociális kapcsolatok, amelyek akár kisebb, akár nagyobb közösségekben megjelennek. Az erkölcsi normákhoz való alkalmazkodást moralitásnak nevezzük. A jellem a moralitáshoz kötött, a morális értékekkel kapcsolatos magatartási tendenciák integrációja. Az etika klasszikus meghatározás szerint a filozófia tudományának egyik ága, amely az erkölcs problémakörének filozófiai vizsgálatával foglalkozik. Az etikai normák morális konvenciókat és társadalmi követelményeket tükröznek. Absztrakt voltukban is a valóságos viszonylatok összegzései. Az ezekre vonatkozó szükségletek kialakulása végső soron az erkölcsi normákban megfogalmazott követelmények elfogadását jelenti. Az erkölcsi szükségletek létrejötté döntő jelentőségű a személyiség erkölcsi megerősítése szempontjából.

A címben feltett kérdésre már most is meg lehetne adni a választ. A „Kell-e etikai kódex a büntetés-végrehajtásnál?” kérdésre a válasz lehet ugyanilyen egyszólamú: „igen, kell, szükséges!” Sokkal nehezebb viszont választ adni arra, mi legyen a tartalma ennek a kódexnek. Mennyire legyen általános, illetve részletező? Egy rendvédelmi szervnél hogyan lehet megoldani az írott szabályozással való kapcsolatot, mi kerüljön a szolgálati szabályzatba, az alaki szabályzatba, a szakmai etikai kódexbe? Mennyit szabad átvenni, illetve szükség-szerűen szerepeltetni a társadalomban elfogadott általános normákból? Az ilyen kezdeményezés nehézsége abból ered, hogy a büntetés-végrehajtási etika nyilvánvalóan csak „alkalmazott etika” lehet. Ugyanolyan alkalmazott etika vagy „szaketika”, mint amilyen a pszichológusoké, orvoské, ügyvédeké stb. Konkrétabban fogalmazva: a büntetés-végrehajtási etika az általános törvényszerűségek börtönszituációra, illetve testületi kapcsolatokra való alkalmazását kell hogy jelentsse. Ha ezt elfogadjuk, azonnal felmerül két kérdés: ha van „alkalmazott etika”, akkor feltételezzük, hogy van „hivatalos etika”, egy, a társadalom egészére vonatkozó általános érvényű kódex? Ha ilyen nem lenne, akkor hogyan lehetne annak alkalmazott ága? Van-e, lehet-e, szükséges-e rendvédelmi etika, olyan „szaketika”, amely hatalommal felruházott, fegyveres szervezet függelmi viszonyai között dolgozó testületi tagokra vonatkozik?

Az első kérdésre ma már talán válaszolni lehet. Modern társadalomban nem lehetséges, nem is szükségszerű, hogy úgymond egyetlen, írott, „hivatalos” etika legyen. Egy több pólusú társadalomban az értékek, értékrendszerek pluralizmusának megfele-

lően az erkölcsi viselkedés kritériumai is különbözőek lehetnek, bizonyos határon belül. Ebben a helyzetben az etika kiindulási pontja is az eszmék és a nézetek szabad áramlása, amely biztosítja, hogy mindenki szabadon választhat közülük lelkiismerete, meggyőződése és legjobb tudása szerint.

A rendvédelmi szervek egységes etikai kódexének kérdése ellentmondásos. E szervek tevékenységében nagyon sok kapcsolódási pont, közös feladat, azonos helyzet mutatható ki, de meggyőződésem szerint, ha az etikai kódexet gyakorlati használatra készítjük, akkor „szaketikára”, „alkalmazott etikára” van szükség. A büntetés-végrehajtásnál ma nem arra kell kísérletet tenni, hogy egy, a fegyveres dominanciát hangsúlyozó, nagy egész részeként felfogott etikai kódex legyen, hanem a szakmára, a büntetés-végrehajtás mindennapi sajátos tevékenységében részt vevő személyekre kell építeni.

A személyi állomány tagjai azzal, hogy egy sajátos büntetés-végrehajtási munkát, tehát olyan szolgálatot vállalnak, amely szoros függelmi rendszerben működik, egyben azt is vállalják és automatikusan elismerik, hogy a szervezetben bizonyos kötelezettségek terhelik őket. Van, amit kötelességük megtenni, míg mástól távol tartják magukat. Ez a szerep jóval több, mint a törvények és egyéb jogszabályok tételesen felsorolt előírásainak teljesítése. A börtönélet összetettebb, mintsem hogy jogi előírásokkal teljes körűen szabályozható lenne. Utalok itt arra, amit a szakma „a mérték és mód” kérdésének nevez. A „mértékre” egészen pontos előírások vannak, viszont a „módra”, a „hogyanra” vonatkozóan jogi eszközökkel nem lehet pontos előírást adni, a végrehajtás kikényszeríthető, a mód nem. Egyértelmű tehát, hogy a jogi szabá-

lyozással egységben egy másiknak is érvényesülnie kell. És ez a szakmai erkölcs. A gyakorlati munkában az így felfogott értékeknek, erkölcsi szabályoknak rendszerbe foglalt gyűjteménye lehet az etikai kódex. Ehhez azonban szükséges megkeresni azokat az alapértékeket, amelyek a rendszer működése szempontjából súlypontiak. Két egészen pontosan megfogalmazható alapérték áll rendelkezésünkre, az európai büntetés-végrehajtási gyakorlatból és a magunk jogi rendszeréből. Az egyik a társadalom védelme, a másik az emberi jogok tiszteletben tartása a börtönökben. A két értékkel külön-külön foglalkozni nem lehet, ennek a két célnak, feladatnak a gyakorlati munkában kizárólag együttesen szabad jelentkeznie.

A testület szempontjából az a helyes szerepfelfogás, hogy csak a büntetés végrehajtása a dolgunk. Ebből adódik, hogy a büntető funkciók érvényesítése nem a testület feladata. Ebből a szempontból is fontos hangsúlyozni, hogy megfelelő képességekkel, adottságokkal, képzettségekkel kell rendelkeznie a célszerű magatartás megválasztásához, a konfliktushelyzetek kezeléséhez. Ha ez hiányzik, akkor csak a kényszerítés, a fenyegetés, az erőszak marad, ami a fogvatartottaknak indokolatlan, pótlólagos büntetést jelent. Ugyanilyen megközelítésből fontos az előítélet-mentesség, a segítő, támogató, együttműködő kapcsolatrendszer. Ha ez nincs meg, akkor a szerepünk óhatatlanul büntető szerepbe csúszik át. Az emberek általában, így a büntetés-végrehajtás alkalmazottja sem élhet erkölcsi „tudathasadásban”. Ez azt jelenti, hogy nem élhetnek magánemberként és szakemberként gyökeresen más erkölcsi megfontolások szerint. Nem fogadhatom el azt a gyakran tapasztalható helyzetet,

amikor az úgynevezett hivatali vélemény és a magánvélemény között kiáltó ellentét van. Ez szerintem erkölcsi tudathasadás, tisztességes munkára képtelen állapot. Az ember minden helyzetben azonos erkölcsi normákat kell hogy kövessen. Munkánk során vannak olyan speciálisan erkölcsi tényezők, amelyek ilyen hangsúllyal csak a szakma művelésekor merülnek fel. A rendvédelmi tevékenység az utóbbi időben felértékelődött, s bízunk benne, hogy ez a folyamat tovább tart. Ugyanakkor az ilyen munka végzője az átlagosnál gyakrabban áll reflektorfényben. Cselekedete gyakran példaértékű, erkölcsi indítatású megnyilvánulásai szembeötlőek, visszhangosak. A büntetés-végrehajtás még ezen a területen is hangsúlyozott helyzetben van. Jellegéből adódóan totális intézmény, így az őrzetében lévők felett teljes felügyeletet gyakorol. Egy kanadai börtönszakértő a következőket írja erről a témáról: „a büntetés-végrehajtást úgy lehet meghatározni, mint a társadalom Achilles-sarkát. Ebben a gyenge és sebezhető pontban dolgozunk a társadalom elítélt és kiközösített tagjaival. Ahol közvetlen kapcsolat van, illetve kell hogy legyen az erkölcs ereje és a teljesítményközött”. Álláspontja szerint az erkölcsös magatartás mindent áthatóvá tételével jobban lehet szolgálni a köz védelmét, az elítéltek visszailleszkedését.

Jess Magham úr, New York-i vezető börtöntisztviselő és egyetemi oktató, több évtizedes szakmai munkája és a világ számos részén tett látogatásai alapján összeállította a börtöntisztek „tízparancsolatát”, ezt 1993-ban egy nemzetközi szakmai konferencián ismertette.

1. *A börtöntiszt legyen mindig ápolat, és jól öltözzön.*
2. *Tartózkodnia kell a vulgáris és az*

egyéb, elítéltek által használt argó kifejezések használatától.

3. *Ismernie kell és be kell tartania a börtön szabályait és előírásait.*

4. *Egyenlően és igazságosan kell érvényesítenie a börtön szabályait.*

5. *A börtöntiszt soha ne beszéljen magánéletéről az elítéltekkel.*

6. *Egy felelős börtöntiszt soha nem engedheti meg, hogy az elítélt kihallgassa más börtöntisztekkel és a személyzettel folytatott beszélgetéseit, ezt nem is kezdeményezheti.*

7. *Soha ne tegyen olyan ígéretet az elítélteknek, amelyet később nem lehet végrehajtani.*

8. *Szakértőnek kell lennie mások meghallgatásában.*

9. *A börtöntisztnak meg kell hallania az elítélt szavai mögött lapuló jelentést és jelzést.*

10. *A börtöntisztnak ügyelnie kell szavahihetőségére és figyelnie kell az elítéltek kéréseire.*

Ehhez az utolsó ponthoz a szerző zárójeles megjegyzést is fűz: „ne mondd, hogy elintézel valamit, ha közben mindvégig tudod, hogy addigra már nem te leszel szolgálatban”.

Aki a fentieket leírta, egészen biztos, hogy járt már börtönben, látott börtöntisztet és elítéltet. Egészen biztos, hogy érti, egy börtönben a munka „miről szól”, mert amit mond, az nem más, mint speciális szakmai feladatgyűjtemény. Nem tartalmaz semmi általánosságot, konkrétan a gyakorlatban előforduló helyzetekkel foglalkozik.

Akinek füle van hozzá, ebből érti, hogy a tíz pont döntően és alapvetően a személyzet és az elítéltek közötti kapcsolatokra vonatkozik. Teljesen világos, hogy a börtön-

etikának vagy etikai kódexnek elsősorban nem egymás közötti kapcsolatainkat kell szabályoznia, hanem az elítélt és a személyzet kapcsolatát. Ez a tíz pont klasszikusan megfelel azon követelményeknek, hogy felszólít és tilt. Kategorikusan kimondja egyes dolgokra, hogy „tedd”, más dologra, hogy „neked tilos”. A korrektség, a személyes tartás, a munkavégzés pontosságának hangsúlyozásához kapcsolódik a *hitelesség*, amely ebben a megközelítésben elfogadja azt, hogy az értékközvetítés során a személyzet a minta. A személyzet mutatja be a követendő magatartásokat és elsődlegesen ezzel befolyásol.

Nem felesleges az amerikai büntetés-végrehajtási szervezet etikai kódexének bevezető sorait szó szerint idézni: „Az amerikai büntetés-végrehajtási szervezet a tagjaitól állandó tisztességet, az emberi nem méltóságának és egyéniségének tiszteletét, valamint elkötelezett és emberséges munkát vár el. Ezen célból az alábbi alapelveket írja elő...”

Úgy vagyok ezzel, ha itt befejeződne és alapelveket nem írja elő, akkor is használható lenne. Kiemeli ugyanis a *tisztességet*, nagy hangsúlyt helyez az *emberi méltóság* és az *egyéniesség* tiszteletére. Megfogalmaz a szakmai munkával szemben két alapkövetelményt: *elkötelezettséget* és *emberséget*. Az etikai kódex e bevezetőt követően 16 tételes ajánlást tartalmaz, melyek közül hármat kiemelek. Azért tartom ezeket fontosnak, mert amelyik országban van etikai kódex, e három pont mindenütt megtalálható.

Az első: „*Tagjai nem fogadhatnak el semmilyen ajándékot, szolgáltatást vagy szívességet, amely nem helyénvaló, illetve arra utal, hogy kötelezetté válik, hiszen ez összeegyeztethetetlen a szolgálati felada-*

tok szabad és pártatlan ellátásával.” A másik: „*A megfelelő hivatali vezetőknél azonnal jelentést kell tenni minden korrupció vagy etikátlan magatartásról, amennyiben ez megfelelő súlyú ahhoz, hogy felülvizsgálatot lehessen kezdeményezni.*” A szándék a megelőzésen van. Akkor kell és azonnal jelentést tenni, amikor etikátlan magatartás vagy korrupció cselekmény bárkinek a tudomására jutott. A harmadik: „*Senkivel szemben nem tehetnek hátrányos megkülönböztetést faji, nyelvi, vallási vagy egyházi hovatartozás, életkor vagy bármilyen más tiltott hovatartozás alapján.*”

Az Egyesült Nemzetek közgyűlése 1979-ben 169/34. számon határozatot hozott, amely *Viselkedési kódex a törvény végrehajtásával megbízott alkalmazottak számára* címet viseli. Bevezetőjében olvasható: „Az ENSZ elismeri, hogy a törvény végrehajtásával megbízott alkalmazott részére viselkedési kódex létrehozása csak egy a számos fontos intézkedés közül, amely garantálja az állampolgárok érdekeit, akiket az említett alkalmazottak szolgálnak.” A bevetőből két tényezőt emelnék ki. Az egyik: teljesen nyilvánvaló, hogy a gyakorlati működés szempontjából a viselkedési kódex csak az egyik, igaz, fontos alkotó eleme a tevékenység szabályozásának, de csak a többi elemmel, egyésséggel együtt érvényesülhet. A másik: ezek az alkalmazottak az állampolgárok érdekeit szolgálják.

A bevezetőben megfogalmazódik még, hogy a közgyűlés tudatában van annak, ezek a helyzetek magukban hordozzák a visszaélés lehetőségét. Fontosnak tartja megfogalmazni, hogy ott, ahol a törvény végrehajtása folyik, az alkalmazottak esetében van reális veszélye, hogy valamilyen formában visszaéljenek lehetőségeikkel.

Ez a tény teszi fontossá – az egyéb szabályozások mellett – az egységes etikai kódex kiadását. Az ajánlás mindössze nyolc cikely tartalmaz.

1. A törvény végrehajtásával megbízott alkalmazottak minden pillanatban teljesítik a törvény által előírt kötelezettségüket. A közösséget szolgálva, minden személyt védve a törvénytelen cselekedettel szemben, a foglalkozásuk által megkövetelt magas fokú felelősséggel.

2. Feladataik ellátása során a törvény végrehajtásával megbízott alkalmazottak tiszteletben tartják és védik az emberi méltóságot, megtartják és védik minden személy emberi jogait.

3. A törvény végrehajtásával megbízott alkalmazott csak akkor alkalmazhat erőszakot, ha ez okvetlenül szükséges és csak olyan mértékben, amelyet a feladatok ellátása megkövetel.

4. A bizalmas természetű kérdéseket, amelyekkel kapcsolatban a törvény végrehajtásával megbízott alkalmazottak ismeretekhez jutnak, titokban kell tartani. Hacsak kötelességük teljesítése vagy az igazságszolgáltatás szükségletei pontosan az ellenkezőjét nem követelik meg.

5. A törvény végrehajtásával megbízott alkalmazottak közül senki sem okozhat, bujtozhat és nem tűrhet el semmiféle kínzási aktust, könyörtelen, embertelen vagy megalázó ítéletet. Nem hivatkozhat felsőbb rendelkezésre vagy különleges körülményekre. Nem okozhat, nem kezdeményezhet és nem is tűrhet el kínzást vagy embertelen bánásmódot.

6. A törvény végrehajtásával megbízott személyek biztosítják az őrizetükben lévő személyeknek a teljes egészségvédelmet, és szükség esetén azonnali lépéseket tesznek az orvosok ellátás biztosítására.

7. A törvény végrehajtásával megbízott személyek nem követhetnek el semmiféle korrupciós cselekményt. Szigorúan szembe szegülnek minden ilyen szándékú cselekedettel és együttesen harcolnak ellene.

8. A törvény végrehajtásával megbízott személyek tisztelik a törvényt és a jelen kódexet. Megakadályoznak minden ellene irányuló erőszakot és szigorúan fellépnek minden ilyen szemben.

Etikai kódexre tehát szükség van! Van magyar hagyományaink, vannak már elfogadott szaketikai kódexek, vannak nemzetközi tapasztalatok, amelyek keretmintául szolgálhatnak. Úgy érzem, kidolgozásához van annyi felhalmozódott tudásunk, hogy ezt a kódexet meg tudjuk alkotni. Kérdés, hogy mikor és milyen alkossunk? Azt mondom, itt az ideje, hogy a tervezetéről vagy az első változatáról szót váltsunk. Az európai jogharmonizációs folyamat következményeként vélhetően a magyar büntetés-végrehajtásra vonatkozó jogi szabályozás előbb-utóbb teljes körűvé válik. Ehhez a szabályozáshoz igazodva, annak szerves részeként, szükséges a büntetés-végrehajtás etikai kódexének kidolgozása is.

Milyen legyen ez a kódex? Bizonyos felfogások szerint állhatna két szóból: „légy jó!”. Az erkölcs, az etika ebben a megközelítésben ugyanis a jó támogatása, a jó elfogadása, a jó erősítése. Persze tudjuk, hogy a kétszavas felirat tacepaónak jó, de etikai kódexnek nem. El lehetne fogadni a kanti megközelítést is, ami egyetlen bővített mondat: „tégy másokkal úgy, ahogy azt szeretnéd, hogy azok veled tegyenek”. Tulajdonképpen az egész problematikát átöleli, és egyértelműen szabályoz bizonyos cselekedeteket és magatartásformákat. De lehetne az etikai kódex 512 pontból

álló tételes felsorolás is, ami viszont azt a veszélyt hordja magában, hogy ha már 512 pontot összegyűjtünk, akkor egészen biztos, hogy az ötszázötvenharmadik kimarad belőle.

Végezetül elmondom, hogy nem az etikai kódex hiányát tartom a legnagyobb problémának, hanem az etikátlan viselke-

dést. Az etikai kódex kiadása ezt a magatartásformát ha nem is szünteti meg, de legalább jó alapot ad arra, hogy tudjuk, mi az, amit be kell tartani, mi az, amit támogatni kell, mi az, ami tilos, és akkor érjük el kitűzött célunkat, ha mindez belsővé, iránymutató személyes normává válik.

Csóti András

Hozzászólások

Skizofrén állapot

Jelenős problémának látom azt a skizofrén állapotot, amely a szakmai etika és a hétköznapi morális etika között van. Arról van szó, hogy egy adott társadalomban a morális színvonal meglehetősen alacsony lehet. (Évszázadunkban több ember pusztult el erőszakos halállal, mint bármikor: a mi életünk során történt koncepcionális népirtás, nem is messze tőlünk; ez a generáció látott etikátlan kormányzást, megélt korrupciót, kormányzati botrányokat.) Miközben a szorgalom leértékelődött, az etika területe – különösen a hivatásos szakemberek etikája – széles körű figyelmet kapott. A mi munkahelyi szituációinkban is előfordulhatnak dilemmák: ki az én tevékenységem alanya? Mit tehetek érte? Milyen korlátai vannak tevékenységemnek, milyen korlátokat szab hivatalom, a szervezet, a cég? Mik az én privát megfontolásaim, mik az alapvető értékeim, mik a munkahely alapvető értékei? Például, tudjuk, hogy a ránk bízott ember komoly vétket kíván elkövetni, de csak bizonyos szituációkban: tudjuk, hogy valaki potenciálisan agresszív, de csak bizonyos helyzetekben, bizonyos körülmények között jelentkezik az agresszió; tudjuk, hogy valaki nem önzetlenül kíván a ránk bízottakon segíteni, de az adomány kell az intézménynek; tudjuk, hogy előfordul korrupció, esetleg informálisan én is tudom, hogy egy másik kollégám is tudja, látom, hogy amit tesz, illetve amit nem tesz, az rossz; tudom, hogy valaki jóindulattal kezel egy szakmai kérdést, de jószándékú, ugyanakkor laikus tevékenységével épp a nem kívánt eredményt éri el.

A mai magyar valóság nem szélsőségesen ellentmondásos, de a hétköznapi élet etikai-morális szintje, valamint a professzionális szakmai-etikai követelmények a mi büntetés-végrehajtási tevékenységünkben is magukban hordoznak ellentmondásokat, ezért feltétlenül szükség van szakmai-etikai kódex kidolgozására.

Mit tartalmazzon a kódex?

Összegezve azon etikai elveket, amelyek a büntetés-végrehajtással mint komplex szaktevékenységgel függenek össze, vagyis azon elveket, amelyeket a büntetés-végrehajtás bármely területén dolgozó képviselőjétől elvárnak (természetes, hogy ez a kódex tár-

talmazza azon szankcionálási lehetőségeket, amelyeket a be nem tartókkal szemben foganatosítani kell).

Fogalmazza meg a gyakorlati szakemberek számára azon irányelveket, amelyek szel­lemében cselekedni kell, ha a gyakorlatban a szakember etikai kérdést is tartalmazó szak­mai dilemmával találkozik.

A kódexnek védelmet kellene nyújtania a gyakorlati munka alanyai számára is, az esetlegesen etikai vetületű, vitatott helyzetek megoldásában.

Fontosnak érzem, hogy a gyakorlatban dolgozó szakemberek kapcsolatait és visel­kését tartalmazza a kódex egymással, más szakmák képviselőivel, más közösségekkel és a munkahellyel mint alapvető csoporttal kapcsolatban.

Hiánypótlónak szánám, ha a szakmai-etikai kódex tartalmazná a szupervízió, az eti­kailag kétséges helyzetek veszély nélküli feldolgozásának lehetőségét, a lehetőséget a visszacsatolásra. Garanciálisan legyen meg a színtere, a kerete a gyakorlat feldolgozásá­nak.

Példaként kell említeni és tanulmányozni lehet a szociális munka etikai kódexét, ame­lyet 1995 júniusában adtak ki. Íme, néhány részlet a tartalomból:

– alapelvek: autonómia, diszkrimináció tiltása, sérthetlenség, javító szándék kötele­zettsége, szakmai hozzáértés;

– a szakember és rábízott kapcsolata: érdekegyeztetés, bizalom, elérhetőség, önálló döntés lehetősége, a maximális átadás lehetősége, tárgyilagosság, az összeférhetlensé­gi helyzetek tisztázottsága, esetleges adományok elfogadása, adminisztrációja, elosztási etikája, együttműködési kötelezettségek;

– munkatársi kapcsolat: bizalom, tisztelet, szolidaritás;

– munkahelyi viszony – társadalmi kapcsolatok: SZMSZ szerepe, szakmai etikai kol­legium működése, szupervízió szükségessége, továbbképzés folyamatossága, a szakmai alkalmasság kritériumának pontos megfogalmazása, a kódex és a feladatok időszakon­kénti revíziójának fontossága.

Mindezek alapján szükségesnek látom a büntetés-végrehajtásnál szakmai etikai kó­dex kidolgozását és kiadását.

Mocsai Zoltán

Néhány gondolat

Minden ember adott történeti korban, valamilyen fejlettségi szintet elért társadalomban, meghatározott gazdasági, politikai, közéleti, vagyis társadalmi viszonyok között éli le az életét. Ezekbe a viszonyokba beleszületik, azaz készen kapja őket. Egyben szembetalálja magát egy olyan szokás- és követelményrendszerrel is, amely cselekedeteit, magatartását – éppen ezen viszonyok között – szabályozza. Ez az erkölcsi követelményrendszer.

Az ilyen szabályozó rendszer objektív szükségszerűség. Nélküle bármilyen társadalom el­képzeltetlen lenne. Emellett nemcsak a társadalom objektíve, de szubjektíve az egyes em-

berek maguk is igényelnek valamilyen iránymutatást, segítséget. Abban, hogyan cselekedjenek, miként alakítsák kapcsolataikat más emberekkel. Az emberek igénylik viselkedésük valamilyen szabályozását. Honnan ez a szükséglet? Az emberek tanulnak, dolgoznak, gyermeket nevelnek, közéleti tevékenységet folytatnak, baráti, nevelő, munkatársi stb. kapcsolatba kerülnek egymással. Tevékenységüket, kapcsolataikat különböző indítékok motiválják: az újatalkotás, szeretet, siker, az elégedettség vágya stb. Amit és ahogyan tesznek, azt a többi ember értékeli. Az emberi együttélés általános szabályai a tapasztaláson alapulva már évezredekkel korábban megfogalmazódtak.

Korábbi társadalmak ezt örökségként hagyták ránk, és bár az emberiség történelme során sokféle társadalmi és történelmi korszak különböző faji, birodalmi és társadalmi érdekei váltották egymást, ezek igazságtartalma, általános érvényessége semmit sem változott. Századunkban különösen felgyorsultak – éppen a technika robbanásszerű fejlődése folytán – a különböző társadalmi, politikai folyamatok, ideológiák fogalmazódtak meg. Az értékek zűrzavarával rendszerek, birodalmak keletkeztek és szűntek meg, és e gyorsult változások az emberek viszonylatában, gondolkodásában zavarokat, feszültségeket, válságokat eredményeztek. A mi nemzedékünk is többször átélt már ilyen értékváltozást, ennek napjainkban tanúi és részesei vagyunk, éppen ezért időszerű, hogy általánosságban és saját szűkebb területünket és intézményünket érintően is ezeket átgondoljuk, és a magunk számára is újrafogalmazzuk.

Különösen fontos az *emberség*, amely a kölcsönösség elvén alapszik, hiszen akkor várhatok el tiszteletet másoktól, ha azt én is megadom másoknak. A legalapvetőbb erkölcsi tulajdonság a *humanizmus* elvének megnyilvánulása az emberek mindennapi kapcsolataiban. Magába foglal több – kevésbé átfogó – tulajdonságot, a *jóindulatot*, az emberek iránti *megbecsülést*, *együttérzést* és *bizalmat*, a mások érdekében való áldozatkészséget, megköveteli a *becsületességet* és az *őszinteséget*. Nincs kétféle erkölcs, csupán különböző viszonylatok vannak, és ez különösen jellemző a mi munkaterületünkre, ahol a munkatársi kapcsolatokon túlmenően fő feladatunk a fogsztatottakkal való foglalkozás.

A következőkben a teljesség igénye nélkül szeretnék felvillantani egy-két gondolatot.

A becsületesség a mi munkahelyünkön is az egyik legfontosabb erkölcsi követelmény. Megköveteli, hogy az ember legyen igazságos, elvhű, híven teljesítse vállalt kötelezettségeit, legyen meggyőzve az általa szolgált ügy igazáról, embertársaival és önmagával őszinteségre törekedjen. Cselekedete motívumait illetően ismerje el és tartsa tiszteletben mások jogait ahhoz, ami törvényesen megilleti őket. Közeli erkölcsi kategória a bizalom, amely olyan viszony egy másik személy cselekvéseivel és magához a személyhez, amelynek alapja a meggyőződés az illető hűségében, lekiismeretességében, becsületességében. A kötelesség is fontos etikai kategória, tulajdonképpen társadalmi szükségszerűség, erkölcsi követelmények formájában kifejezve, más szóval a kötelesség a mindenkire egyformán érvényes erkölcsi követelménynek az adott egyén személyes feladatává való átalakítása, az illető helyzetére és arra a szituációra vonatkoztatva, amelyben az adott pillanatban van. A kötelesség szorosan összefügg a személyiséget jellemző más fogalmakkal, mint a felelősség, az öntudat, a lelkiismeret.

A felelősség az egyénnel a társadalomhoz való viszonyát az egyénnel szemben támasztott erkölcsi követelmények teljesítése szempontjából jellemzi. Ha az emberek az a kötelessége, hogy tudatosítsa magában, saját konkrét helyzetére alkalmazza, és gyakorlatilag megvalósít-

sa az erkölcsi követelményeket. A kérdés az, hogy milyen mértékben teljesíti e feladatát, illetve milyen mértékben hibás e feladat nem teljesítésében. A felelősség tehát az egyén erkölcsi tevékenységének és kötelességének viszonya az egyén lehetőségeinek szempontjából vizsgálva.

E felsorolt általános érvényű erkölcsi kategóriák mellett, hogy a legáltalánosabb emberi együttélési követelményeket fogalmazzák meg, érvényesülésük, pozitív értékekkel való megtöltésük munkahelyi viszonylatban is nélkülözhetetlen. Mindennapi feladatainkhoz, hivatásunkhoz közelítve kiemelendő erkölcsi kategória a munkaerkölcs, az erkölcs egyik legfontosabb érvényesülési formája, amely magában foglalja az ember társadalmilag hasznos tevékenységének minden területét, és amelynek két fő oldala van: a munkához való viszony, amelyben a dolgozónak az egész társadalomhoz való viszonya jut kifejezésre, valamint a közös tevékenység résztvevőinek egymáshoz való viszonyát szabályozó normák.

Ehhez közeli erkölcsi kategória a munkaszeretet, az egyén saját munkatevékenységéhez való szubjektív viszonyát jellemző erkölcsi tulajdonság. Megnyilvánulásai: aktív munka, lelkiismeretesség, igyekvés, szorgalom. Ide kell sorolni a munkában való igényességet is.

A munkaerkölcsöshöz kapcsolódó fogalmak, de tevékenységünkől adódóan kiemelt jelentőségű kategória a fegyelem és az éberség, amely mindennapi munkánk nélkülözhetetlen velejárója, követelménye kell hogy legyen.

A felsorolt erkölcsi fogalmak segítségével átgondolva, értékelve napi munkánkat, emberi és munkatársi kapcsolatainkat, legalább annyi pozitívumot, eredményt tudunk megnevezni, mint amennyi hibát, hiányosságot. Az előbbieken könnyebben átsiklunk, az utóbbiak, a hibák, a negatívumok mélyebb nyomot hagynak, visszahúznak, zavart, feszültséget okoznak.

Mindenképpen hasznos, hogy az általános erkölcsi és munkaerkölcsi fogalmak mentén végiggondoljuk saját munkánkat, mindennapi tevékenységünket, munkatársainkhoz való viszonyunkat egyénenként és a közösség, az intézmény vonatkozásában is. Meggyőződésem szerint e célt is jól szolgálná, egyéni munkateljesítményünket és az intézet feladatvállalásának eredményességét pedig növelné az intézményrendszerre kidolgozott és arra alkalmazott etikai kódex.

Raskáné dr. Fráter Gizella

Etikus vagyok-e?

Arisztotelész óta van jelen a társadalomban az etika, azóta – az adott korra jellemzően – áthatja a társadalmak egészét, erkölcsi normákat határoz meg. Az emberi lét, az emberi tevékenység nagyon fontos mércéje a tudatos gondolkodás és az eszközökkel végzett munka. A mi esetünkben az „eszköz” még nagyobb jelentőségű, hiszen hús-vér emberek testesítik meg. E munkavégzésnek is van etikája, erkölcs. A munkaerkölcs az erkölcs egyik legfontosabb szférája, amely felöleli az ember társadalmilag hasznos tevékenységének minden területét. Az 1995. évi CVII. törvény kimondja, hogy mi, büntöntisztviselők „állami, fegyveres rendvédelmi szerv” tagjai vagyunk. Mindannyiunk előtt ismert, s

ezt gyakran halljuk, sőt mondjuk is: katonák vagyunk! Parancsuralmi viszonyok között élünk és így végezzük munkánkat. A napi munkában ez ugyanúgy jelenthet nehézséget, mint könnyebbséget. Tudomásul kell vennünk, el kell fogadnunk, legjobb tudásunk szerint végre kell hajtánunk elöljáróink utasításait. Mindezt pontosan, szakszerűen, határidőre oly módon – és véleményem szerint itt lép be az etika, az erkölcs –, hogy nyugodt lelkiismerettel fejezhessük be adott napi munkánkat. Ezt kezdetben nagyon nehéz tudomásul venni, felesleges volna tagadni. Ami viszont könnyű munkánkban, hivatásunkban, hogy tulajdonképpen megmondják, mit is „akarok” csinálni. Valójában ez a nehezebb, mert önmagunk mércéje, az önmagunkkal szembeni elvárás határozza meg a végrehajtás módját. Ugyanakkor egy pillanatra sem feledkezhetünk meg a fogvatartottakról.

A testület tagjaként, ezen belül nevelőként, úgy gondolom, ehhez a hivatáshoz, szakmához való tartozás bizonyos kötelezettségeket kíván az egyébként a társadalom egészétől jogosan elvárt kötelezettségeken túlmenően. Mint fegyveres rendvédelmi szerv tagjának, börtöntisztviselőnek, kötelezettségeim vannak a fogvatartottak, elöljáróim és munkatársaim iránt, továbbá hasonló területen, hasonló munkát végzők, következősképpen a társadalom iránt. Kötelezettségeim teljesítésekor bizonyos jogok illetnek meg, amelyeket a hatékony munkavégzés érdekében mindenkinek tiszteletben kell tartania. Nevelői munkámat csak úgy végezhetem, hogy nem teszek különbséget a rám bízott fogvatartottak között származás, életkor, felekezet, szexuális orientáció és más szempontok alapján, azaz az emberi méltóság még a szabadságvesztés-büntetésüket töltő, jogaikban korlátozott emberek esetében sem szenved csorbát.

Ennyi elmélet után engedjessék meg néhány kérdést:

– Mint börtöntisztviselő, a büntetés-végrehajtás hivatásos tisztje, etikus vagyok-e, amikor a kapott utasításokat, parancsokat, feladatokat bírálom, értelmezem?

– Etikus vagyok-e, ha fejbólintó Jánosként viselkedem, ugyanakkor már tudom, hogy nem fogom a kívánt módon végrehajtani a feladatokat?

– Etikus vagyok-e, ha személyes érdekeim vezérelnek a munkámban?

– Etikus vagyok-e, ha elvtelen liberalizmusom miatt következtlenül, kapkodva, feleltlenül ígérgetve, „kedvesebb elítélteimnek” többet megengedve végzem a munkámat?

– Etikus vagyok-e, ha az otthoni, magánéleti problémámat behozom az intézetbe, a felhalmozódott feszültséget, visszafogva ugyan, de munkatársaimon, a fogvatartottakon vezetem le?

– Etikus vagyok-e, ha családi, munkahelyi gondjaim enyhítésére az alkohol jelenti a gyógyírt?

– Etikus vagyok-e, amikor börtöntisztviselőként a „kis pénz, kis foci” elvet vallom, sőt hangoztatom?

– Etikus vagyok-e, ha a pénzbírságot helyettesítő szabadságvesztést töltő elzárásos büntetése hátralévő idejének kifizetésére vonatkozó kérelmet napokig halogatom?

– Etikus vagyok-e, amikor a vezetői torzsalkodásokat nem veszem figyelembe, véleményemet mindig az éppen illetékes elöljáróm szájíze szerint fogalmazom meg?

– Etikus vagyok-e, ha a vezetői torzsalkodásokat saját bőrömon is érzem – mint bárki más –, és azt arra nem illetékes munkatársammal pletykaszinten megvitatom?

FÓRUM

– Etikus vagyok-e, amikor munkatársaimra bízott fogvatartottakkal foglalkozom, őket nevelem?

– Etikus vagyok-e, ha emelt hangon beszélek a fogvatartottakkal?

– Etikus vagyok-e, amikor napokig, hetekig, néha hónapokig nem teszek érdemi lépéseket a fogvatartottak ügyeiben, ugyanakkor vérig vagyok sértve, ha ezt előljáróim szóvá teszik?

– Etikus vagyok-e, amikor az engedélyezett pénzjutalmak iránt hetekig, hónapokig érdeklődöm?

– Etikus vagyok-e, ha munkaidőben már a második sakkpartit kezdem meg munkatársammal?

– Etikus vagyok-e, ha a riadó elrendelése után nem a meghatározott feladataimat végzem, hanem munkaidőm lejártával elhagyom a körletet?

Az előzőek alapján úgy gondolom, hogy a büntetés-végrehajtásnak szüksége van etikai kódexre.

Lévai Imre

MINDEN PÉNTEKEN

BÖRITŐN
ÚJSÁG

25

Gyűjtőlencse

A Budapesti Fegyház és Börtön törvényességi helyzetéről

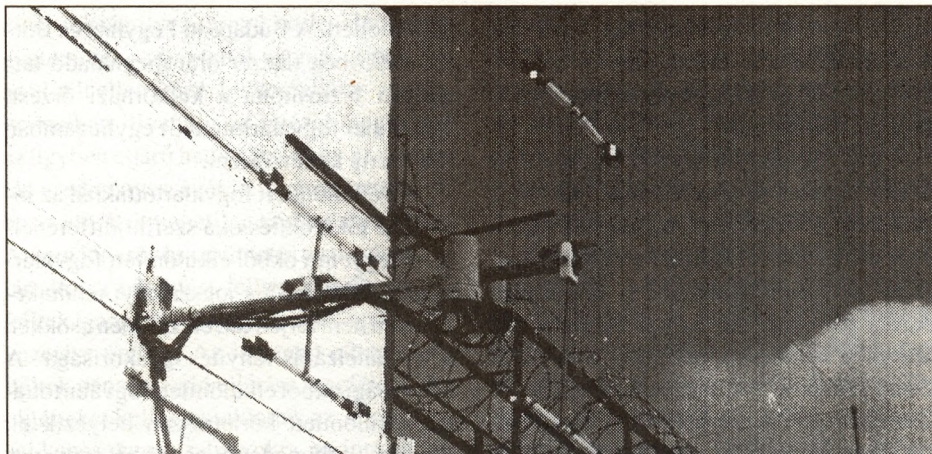
A Budapesti Fegyház és Börtön, mint az ország egyik legjelentősebb büntetés-végrehajtási intézete, meghatározó szerepet tölt be a hazai büntetés-végrehajtásban. Közismert nevén a „Gyűjtő” – ahol hente a körszállításokat is bonyolítják – sajátosságiból adódóan nem hasonlítható egyetlen más bv. intézethez sem. A Kozma utcai intézet olyan „börtönország”, ahol a büntetés-végrehajtás szinte valamennyi jellemzője megtalálható. A Budapesti Fegyház és Börtön helyzete – a fogvatartottak létszámára és összetételére is figyelemmel – ezért alapvetően kihat a büntetés-végrehajtás általános törvényességi helyzetére is.

Az intézetben – ahol a megállapított normák alapján 1024 fogvatartott helyezhető el – a fogvatartottak tényleges összlétszáma 1624 körül mozog, így a 161 százalékos telítettséggel az intézet a zsúfoltabbak közé tartozik. E létszám megoszlására jellemző, hogy az előzetesen letartóztatottak száma 534, míg az 1120 elítélt közül 632 fegyház, 480 börtön és 8 fogház fokozatú. Az intézet további számszerű jellemzői közé tartozik, hogy a külföldi állampolgárságú fogvatartotti létszám 110, a nemdolgozó elítéltek száma 342, 71 elítélt áll enyhébb végrehajtási szabályok (evsz.) hatálya alatt.*

Az intézet személyi és tárgyi feltételei

közül a büntetés-végrehajtás egészére jellemző létszám gondok megoldódni látszanak, a létszám – hosszú idő óta – stabilizálódni kezdett. A létszámkérdés a feladatok ellátását nem veszélyezteti, az intézet folyamatosan tölti be a megüresedett helyeket. Az intézet technikai fejlesztése – különösen az utóbbi évben – felgyorsult. A Budapesti Fegyház és Börtön vezetése elsődleges szempontnak tekinti az intézet biztonságának megerősítését. Az 1995-ben bekövetkezett rendkívüli eseményekre is figyelemmel a biztonsági munka kiemelt szerepet kapott, melynek során több új vagy eddig nem alkalmazott eszközt is rendszerbe állítottak. A bástyafal frekven-

* 1996. április 4-i adatok.

A fal tetején elhelyezett NATO-drót növeli a biztonságot

tálatbb részein a fal tetejére úgynevezett NATO-drótot erősítettek, új mozgókamera-rás figyelőrendszert alakítanak ki, az egyes objektumok élére pedig önálló vezetőkét jelöltek ki. Szigorították a zárkaellenőrzés rendjét, az őri állomány képzése folyamatos, a biztonsági elkülönítő körletet most alakítják ki. A bv. intézet épületeinek elrendezése jelentősen nehezíti az őrzési-védelmi feladatok ellátását. A két „csillag” és a B objektum eleve büntetés-végrehajtási célokra épült, időközben azonban – különösen az A objektum környezetében – egyéb rendeltetésű épületek készültek, melyek nem illeszkednek szervesen a büntetés-végrehajtás biztonsági struktúrájához. (Az egyik elítélt is ilyen üzemszép épületének tetejéről követett el szökést.)

Az A objektum állaga folyamatos rekonstrukciót igényelne, amelyre jelenleg források hiányában nincs teljes körű lehetőség. A zárkaajtók egy része kifejezetten rossz állapotban van, nem felel meg a biztonsági követelményeknek. A zárkák állaga a körülményekhez viszonyítva megfelelő, de az úgynevezett megőrzéses körletek

állapota helyenként vitatható. A személyi állomány céljára szolgáló helyiségek összességében megfelelőek. Az őrzés-felügyelet leginkább érzékeny pontját az előzetesen letartóztatottak jelentik, az intézetben nagyszámú előzetesen letartóztatott tartanak fogva, ugyancsak sok elítélt mellett. A jelentős számú előzetesen letartóztatott megjelenése – a Fővárosi Bv. Intézet fogvatartotti létszámából történő átvétel követően – az állomány körében is változással járt, a korábban alapvetően az elítéltek őrzésével megbízott felügyelet egy része nehezebben alkalmazkodott az előzetesen letartóztatott befogadásával megváltozott helyzethez. Az előzetesen letartóztatottak adminisztrációját könnyíti az az intézkedés, melynek eredményeként az igazgatási szolgálat előzetesen letartóztatottakkal foglalkozó része a „parancsnoki szárnyból” a bal csillag földszintjére kerül.

Új szellem

A Budapesti Fegyház és Börtön vezetése – a mindenütt tetten érhető anyagi nehé-

ségek ellenére – új szellemet igyekszik meghonosítani, az intézet tárgyi feltételeinek javulása, az állomány feladatorientált-sága érezhetővé vált.

Több fogvatartotti panasz sérelmezi az őrzési csoport meghatározását, illetve a „különösen veszélyes” minősítést. A Budapesti Fegyház és Börtönben valamennyi előzetesen letartóztatottat a 3. őrzési csoportba sorolnak. Az eddigi tapasztalatok szerint a különösen veszélyes minősítést csak indokolt esetben alkalmazzák, a szempontrendszer megfelelő. A munkáltatás során az őrzés az adott elítélti csoport fokozatához igazodik, az evsz. hatálya alatt álló elítéltek külső munkahelyre kíséret nélkül, civil ruhában, igazolvánnyal járnak dolgozni, míg a börtön és fegyház fokozatúakat megfelelően őrzik. A fogvatartottak szállítása is a fokozathoz, az őrzési csoporthoz igazodó felügyelettel történik. Az intézet biztonsági osztályának vezetője külön célra készített bélyegzővel tünteti fel, ha a fogvatartott szökése esetén fegyverhasználatnak van helye, vagy ha a fegyverhasználat az elfogás érdekében kizárt. A szállítójárművek a fogvatartottak szállítására általában alkalmasak, egy korábbi – autóbusszal történő szökés – rendkívüli esemény után került sor korszerű IVECO-típusú, kifejezetten rabszállító járművek beszerzésére, amelyekben a fogvatartottak elkülönítésére is lehetőség van.

A fogvatartottak külkórházi kezelésére döntő többségben indokoltan, csak olyan esetben kerül sor, amikor a kezelésre a bv. egészségügyi intézményeiben nincs lehetőség. A fogvatartottat ilyen esetben őrzés mellett helyezik ki külkórházba, ha a fogvatartott állapotánál fogva mozgásképtelen, csak az ellenőrzésről intézkednek, a kezelőorvossal történő folyamatos konzul-

tálás mellett. A Budapesti Fegyház és Börtön 1995-ben tízezer órát meghaladó tartamban biztosította a külkórházi őrzést, volt olyan fogvatartott, akit egyhuzamban több héttel kellett őrizni.

Az elkülönített fogvatartottaknál az intézet az elkülönítés oka szerint differenciál. A fegyelmi okból elkülönített fogvatartottak korlátozása a jogszabályi rendelkezéseken nem terjed túl, érezhetően csökken a magánélnézés-fenyítés gyakorisága. A biztonsági okból elkülönített fogvatartottakat elkülönített körletrészen helyezik el, őrzésük, felügyeletük a többi fogvatartotténál lényegesen szigorúbb, annak módját az intézet parancsnoka külön intézkedésben szabályozta. Napi sétájukat a fogvatartottak a többiektől elkülönítve, bilincsben, külön őrség mellett, kutyás őrral végzik, kapcsolattartásukat külön biztonsági intézkedések mellett biztosítják. Az intézetben a biztonsági okból elkülönítettek számára a B objektum fölszintjén új körlet épül, amely várhatóan a közeljövőben elkészül.

Megállapítható, hogy az intézet biztonsági helyzete, az őrzés-felügyelet gyakorlata a jogszabályoknak megfelelő, az állomány folyamatos képzése és a tárgyi feltételek javítása azonban elengedhetetlenül szükséges.

Az intézet a vonatkozó jogszabályi lehetőségeknek megfelelően biztosítja az intézet különböző jogcímenek történő elhagyásának lehetőségét. A büntetés-félbeszakítás engedélyezésének és végrehajtásának gyakorlata megfelel az előírásoknak. A bf.-kérelmek elbírálásakor körültekintéssel járnak el, a kérelem indokát megfelelően vizsgálják, az ilyen irányú kérelmeknek kb. 25-30 százalékát engedélyezik. Az elbírálás során – az IM Bv. Országos Pa-

rancsnokság ilyen tárgyú körlevelére is figyelemmel – tekintettel vannak arra is, ha az elítélt ellen újabb büntetőeljárás van folyamatban. Ilyenkor az intézet megkeresi az ügyben eljáró hatóságot, hogy az új eljárás eredményességét nem veszélyezteti-e, ha az elítélt átmenetileg szabadlábra kerül. A nem jogerős összbüntetés tartamának lejártakor a büntetést félbeszakítják, az elítéltek igazgatási anyaga, a nyilvántartások vezetése pontos. Az intézetet elhagyó elítéltek pénzzel való ellátása megfelelő. Az elítélteket kellően kioktatják az eltávozással kapcsolatos szabályokra, az intézet parancsnoka az intézetet első alkalommal elhagyók számára parancsnoki kihallgatáson tart „eligazítást”, melynek során felhívja a figyelmet a szabályok megszegésével járó következményekre. Az engedély lejártakor vissza nem tért elítéltek esetében a következő munkanapon intézkednek az elítélt elővezetése, ennek eredménytelensége esetén a 27., 28. napon az elfogatóparancs kiadása iránt. Összességében az intézeti gyakorlat megfelel a jogszabályoknak, különös figyelemmel arra, hogy a Budapesti Fegyház és Börtön nagyszámú elítélt intézeten kívüli tartózkodását is szervezi.

A fogvatartottakkal való bánásmód törvényessége – amely a Budapesti Fegyház és Börtönben rendszeres bv. felügyeleti ügyészi vizsgálatok tárgya – a büntetés-végrehajtás törvényességi helyzetének egyik meghatározó fokmérője. Megállapítható, hogy a fogvatartotti panaszoknak csak csekély hányadát képezik azok, amelyek kifejezetten a bánásmóddal vannak összefüggésben, zömmel az eljárás elhúzódsát sérelmezik, a fogvatartottak jogi helyzetére vonatkozó kérdéseket érintik. Törvénysértő gyakorlat a bánásmód tekintetében nem tapasztalható. Olyan – érdem-

ben alapos – panasz nem ismert, amely testi-lelki kényszert vagy sanyargatást sérelmezett volna. Bizonyítható módon nem volt megállapítható, hogy a fogvatartotton a törvény tilalma ellenére orvosi kísérletet vagy beleegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végeztek volna.

Hasonlóan nem vált ismertté olyan eset sem, amikor a fogvatartottat bizonyíthatóan nemzetiségi és etnikai hovatartozása, vallási vagy politikai meggyőződése, társadalmi származása, neme, illetőleg vagyoni helyzete miatt érte volna hátrányos megkülönböztetés. Törvénysértő bánásmód miatt a személyi állománnyal szemben indult eljárások csak kis részében kerül sor vádemelésre. A nyomozás-megtagadások és -megszüntetések jelentős aránya – az országos képhez hasonlóan – az esetek zömében arra vezethető vissza, hogy a fogvatartottak állításaikat nem tudják megfelelően bizonyítani, ennek érdekében nem mindig működnek együtt az illetékes hatóságokkal, nem segítik céljaik érdekében sem a tényállás tisztázását, sem a bizonyítékok összegyűjtését. Kényszerítő eszközök alkalmazására indokoltan – a fogvatartott támadása, dühöngő ön- és közveszélyes magatartásának megelőzése, megszüntetése érdekében – kerül sor, az alkalmazás jogszerűségét kivizsgálják.

Az esetleges törvénysértő bánásmóddal szembeni következetes fellépés alapvető törvényességi követelmény, ezért ha a büntetés-végrehajtás állományába tartozó dolgozóval szemben hivatali bűncselekmény alapos gyanúja miatt büntetőeljárás indul, külön hangsúlyt kell helyezni arra, hogy ilyen esetben a fegyelmi eljárást is mindig lefolytassák.

Levelező tagozat?

Tapasztalatok az enyhébb végrehajtási szabályokról

A Magyar Börtönügyi Társaság pedagógiai szekciójának tagjai legutóbbi összeövetelükön Baracskán összegezték tapasztalataikat a jogintézményről. Az 55 szekciótág többsége intézeti nevelő, így érthetően mindennapi munkánkról, annak elemzéséről volt szó. Megállapításaink alapja nem teljes érvényű, hiszen nincs minden intézetből tagunk, ám a képviselt intézetek mindegyikében sincs evsz. Ezért csak arra vállalkozhatunk, hogy megfogalmazzuk tapasztalatainkat és esetleges következtetéseinket.

Összeövetelünket meglehetősen széles körű adatgyűjtés előzte meg, melyben részt vettek: *Antal Ferenc* (Állampuszta); *László Péter* (Balassagyarmat); *Hoffmann Zoltán, dr. Ábrányi Andorné, Karsai István* (Baracska); *Jobban Tünde* (Pálhalma); *Aranyos Zoltán* (Sopronkőhida); *Kardos Attiláné, Forgács Judit* (Tököl). Ezen kívül elemző, értékelő anyag megírásával járult hozzá a témához: *Antal Ferenc, László Péter, Aranyos Zoltán, Kecskemétri, Szőke Tiborné Kalocsáról, Szentgyörgyiné dr. Rudnay Erelka*: „A bv. bíró jogkörének kibővülése az 1993. évi XXXII. tv. alapján” című szakdolgozatával. Szervezőmunkát végeztek: *Budai István* (Balassagyarmat); *Urfi István* (Baracska); és *Fejes Nagy Gábor* (Pálhalma).

Az evsz. intézményének megszületését az 1993. évi XXXII. tv. tette lehetővé a börtön és fogház fokozatban. Abból, hogy – az előzetes fogva tartás idejét is beszámítva – 6, illetve 3 hónap letelte után, a bv. bíró elrendelheti az evsz.-t, abból a jogalkotó azon szándéka következtethető, hogy a fogvatartottat igyekszik megvédeni a börtönártalmaktól. Ismert egy hasonlóan könnyített intézmény, az átmeneti csoport. A kettőnek akár együttes alkalmazása sem kizárt, ez azonban már nem megvédeni igyekszik, hanem korrigálni akar. Feladata kettős: a hosszú szabadságvesztésből származó börtönártalmak korrekciója és a támogató kapcsolatok, a lakáslehetőségek, a megélhetés feltételeinek megteremtése. (*Köszler*)

A törvényben taxatívén felsorolják a könnyítéseket, melyek az elítélt szabadságának korlátozását enyhítik. Az evsz.-es a bv. izolált világából gyakorlatilag egy félnyitott rezsimbe kerül, kikerül ezzel a sokszor elsődlegesen emlegetett izoláció szorításából. Ez

TAPASZTALATCSERE

biztató jelenség, ugyanis „a büntetés-végrehajtás tevékenysége a legitimációs küszöb szintjére száll alá, amikor csak az izolációs funkcióját teljesíti”. (Kabódi)

A törvény életbe lépése után az intézetek a feltételrendszert általában igyekeznek gyorsan megteremteni. Megjegyzendő, hogy intézményhálózatunk földrajzi elhelyezkedése és tagoltsága következtében akkor sem tudna maradéktalanul megfelelni az evsz. céljának, ha mindegyik intézetünkben működne evsz.

Sokszínűség

Anyaggyűjtésünkben először is az a feltűnő, hogy az evsz.-t sokszínűség jellemzi. Ennek egy része magyarázható intézeti sajátossággal, hiszen például a mezőgazdasági intézetek hagyományosan nyitottabbak, mint a többiek, a különbözőségekre azonban az sem teljes magyarázat, hogy nem jelent meg a végrehajtási utasítás.

A különbözőség nem is elsősorban az evsz. végrehajtásának gyakorlatában van, hanem annak bírói elrendelésében és megszüntetésében. Annak tudatában, hogy az evsz. elrendelése nem a mi kompetenciánk, mégis szólnunk kell erről. Tudjuk, hogy a bírói határozatok végrehajtásában nekünk csak végrehajtó szerepünk van, de az ítélelhető és végrehajtó kapcsolatot is az teszi konstruktívvá, ha kétoldalú.

A bírói gyakorlatban eltérés van területileg, és láthatóan jelentős változáson ment át folyamatában is. A „mindent lehet, amit a jogszabály nem tilt” elvtől a mérlegelő (mondhatni szigorodó) elrendelésig. A bírói szabadságot nem csorbító, de széles körű jogalkotói szándékot megfogalmazó büntető kollégiumi határozatokból és ügyészégi jelentésből álljanak itt a következők:

A Büntető Kollégium 175/94. sz. határozata szerint, az evsz. megítélésekor nem kellett különleges érdem, elegendő volt a kifogástalan magatartás. A 388/95. sz. BK-határozat azonban már mélyebb mérlegelést vár a bv. bíraktól, az eddigi ítélkezési gyakorlatra tekintettel. Az elkövetett bűncselekményt, a kiszabott szabadságvesztés tartamát, az elélt személyiségét, családi körülményeit, életvitelét és a büntetés töltése során tanúsított magatartását összességében kell vizsgálni az evsz. engedélyezésekor.

A Legfőbb Ügyészség 1995. évi jelentésében az Igazságügyi Minisztériumnak a bv. törvény olyan módosítását indítványozta, amely az evsz. alkalmazásának lehetőségét a kiszabott büntetés legalább felének letöltéséhez kötné.

A 138/96 sz. BK-határozat pedig már arról szól, hogy a kifogástalanul viselkedő (9 jutalom) és rendezett családi élettel rendelkező, de erőszakos bűncselekmények miatt többször elítélt, jelenleg rablás és súlyos testi sértés miatt büntetését töltő elítélt esetében (előéletére, a bűncselekmény súlyára, jellegére figyelemmel) ne engedélyezzék az evsz.-t.

Jellemző, hogy a kezdeti időszakban nagyobb arányban voltak az intézet által kezdeményezett előterjesztéseknek, mint mostanában. Balassagyarmaton és Kalocsán a kezdetekkor kizárólagos volt az intézeti kezdeményezés. Ennek egyik magyarázatául a hosszú szabadságvesztések szolgálhatnak, hiszen amikor életbe lépett a jogintézmény, akkor a már több éve ismert, jól megfelelő elítélteket terjeszthettek fel jutalom jellegűen (de nem jutalomként!).

Míg Állampusztán csak '95 áprilisa óta van evsz.-es körletrész, előtte minden behelyeztetet elszállítottak. Ez 85 egyéni előterjesztést jelentett és bizony ők a kezelhetőbbek közül kerültek ki, így egyre sürgetőbbé vált az az intézeti érdek, hogy a körletrész megnyitásával megtartsák őket. A másik véglet, hogy Sopronkőhidán mind a 10 kezdeményezés egyéni volt, melyből 3 esetben volt evsz. elrendelés.

Országos adat, hogy 1995-ben az elítélt vagy védője 92 százalékban kérte az evsz.-t, míg 1994-ben csak 84 százalékban. A bíróság szerepét – kontrollfunkcióját – jelzi, hogy ezeknek az előterjesztéseknek csak 66 százalékát engedélyezték. A bíróság minden bv. intézeti előterjesztéssel egyetértett, szemben az 1994. évi 73 százalékkal. (*Garami*)

Kiemelésre méltó a teljes egyetértés, amihez előljáróban hozzá kell tennem, felmérésünkben látszik, hogy ahol az intézet kezdeményezte előterjesztések döntöek, ott a későbbiekben kedvezően alakul a fenytések és a jól megfelelők aránya.

A jelenlegi gyakorlatot az jellemzi, hogy a 6. vagy a 3. hónap leteltekor (illetve az ennél hosszabb előzetes fogva tartást követően) azonnal jelentkeznek az elítéltek beadványokkal és ezzel el is dől a kezdeményezés elsőbbsége. (Az intézeti kezdeményezések arányán azonban bizonyára nem adminisztratív úton kellene javítanunk.) Tudvalévő, hogy az egyéni indítványozások továbbítását csak abban az esetben tagadhatja meg az intézet, ha azt 1 éven belül változatlan tartalommal, ismételten terjesztik elő. A törvény nem ad lehetőséget arra, hogy az intézet figyelembe vegyen bármi más szempontot a továbbítás indoklásának mérlegelésekor. Pedig azok egyre inkább kristályosodnak, ami egy mondatban így fogalmazható: „Az elítélt személyisége és a szabadságvesztés végrehajtása alatt tanúsított magatartás alapján azt kell vizsgálni, mennyiben szolgálja ez a rendelkezés az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését és azt, hogy tartózkodják újabb bűncselekmény elkövetésétől.” (*Vókó*)

Megfogalmazódott az a vélemény, hogy a fokozatváltás előterjesztésének gyakorlatához hasonlóan csak azokat az indítványokat továbbítanák a bíróságoknak, amelyek megfelelnek az ismertetett szempontoknak. A fellebbezés joga természetesen megilletné a kezdeményezőt!

Voltak olyan vélemények is, hogy csak az intézeti indítványozás lehetőségét kellene meghagyni, hiszen az arra érdemesek előterjesztése egyben mindig intézeti érdek is. Emellett az elítélt egyet nem értése esetén élhetne panaszjoggal.

Voltak, akik az elsőbűntényesekre szűkítenék le azok körét, akik evsz.-t kaphatnának. Akadtak, akik felemlítették azokat az időket, amikor még a bírói gyakorlat megengedőbb volt, de az előterjesztésekhez írott nevelői vélemények mérlegelőbbek voltak, amikor a sok „nem javaslom” vélemény ellenére mégis megtörténtek az elrendelések. Most mindenki meglepődéssel szólt az egyre jellemzőbb konvergenciáról az intézeti és a bírói véleményezés gyakorlatában.

A komplex vélemények elkészítéséhez nagyon jól jön a lakóhelyileg illetékes szerv által készített környezettanulmány, azonban ez ritkán fér bele a továbbításra előírt 10 napos határidőbe. Ezért aztán például Tökölön a fiatalkorúaknál az intézet már az 5. hónap elteltével megkéri a környezettanulmányt. Ahol ezt a lehetőséget az előzetesben eltöltött idő kizárja, ott jó lenne, ha erre az eljárás jog törvényes lehetőséget adna.

TAPASZTALATCSERE

Az elhelyezettek általában elsőbűntényesek. Ezen kategórián belül Állampusztán ki-derült, hogy a 79 százaléknyi elsőbűntényes 69 százaléka már korábban is került össze-ütközésbe a törvénnyel (javítóintézeti nevelés, próbára bocsátás, felfüggesztett ítélet, pénzbüntetés). Tehát ezeknek az elsőbűntényeseknek már nem ez volt az első botlásuk. Látható, hogy pedagógiai szempontból közöttük is van „visszaeső” elkövető.

Az evsz.-be helyezést követő időszakban kapott fenyítéseket vizsgálva, a kép megint sokszínű:

Intézet	Létszám	Fenyítés
Állampusztá	60 főből	32 (53%)
Balassagyarmat	23 főből	3 (13%)
Baracska	35 főből (reprezent.)	5 (14%)
Pálhalma	40 főből (reprezent.)	16 (40%)
Tököl	40 főből (reprezent.)	1 (2,5%)

A fenyítések többsége az eltávozással van összefüggésben (vissza nem térés, késve jelentkezés, ittasság stb.). A törvény szövege az ezzel kapcsolatos (kiegészítve még az intézeten kívüli munkavégzéssel) magatartási szabályok „ismételt vagy súlyos” megszegése esetén ad lehetőséget az evsz. megszüntetésére. Kezdetben, a „mindent lehet, amit nem tilt a jogszabály” megközelítésben voltak olyan értelmezések, hogy az intézeten belüli magatartást nem is vehetjük figyelembe a megszüntetés iránti előterjesztésben. Ma már más a helyzet, ugyanis az elítélt magatartását komplexitásában vizsgálhatjuk fegyelem-sértés esetén. Így érvényesülhet az a pedagógiai elv, hogy ne engedjünk teret annak a viselkedésmódnak, amelyben ellentétes szerepek is megférnének egymással, mint például az evsz.-be helyezett nem követ el súlyos fegyelmi vétséget az eltávozáson, ugyanakkor renitens magatartású az intézeten belül.

Területenként van eltérés az „ismételt vagy súlyos” minősítés értelmezésében. Van olyan intézeti gyakorlat, ahol az ittasság súlyos fegyelmi vétségnek számít, így már az első alkalommal felfüggesztik az evsz.-t és előterjesztést tesznek annak megszüntetésére, amit a területileg illetékes bíróság rendszerint meg is ítél.

Van olyan intézet, ahol két ittas visszatérést követően kerül erre sor, de van olyan bírói gyakorlat is, amely szerint ismételt minősítésen 3-4 alkalmat értenek. Az ebben érintett intézetekben tovább maradnak bent az evsz.-ben a fegyelemsértők, mint másutt. Állampusztán például a vizsgált időszakban már minden második elítélt fenyítve volt. Itt fordult elő az a kedvezőtlen tendencia, hogy – figyelembe véve minden fenyítést –, az evsz.-be helyezés előtt az érintettekre 0,03 fenyítés jutott havonként, ami utána 0,13/hónapra változott, ami négyszeres emelkedést jelent. A kiemelt példával ellentétben megállapíto-

tuk, hogy általában nem jellemző a fenyítések ilyen gyarapodása. Jutalmazásuk korrellál a fenyítésekkel, tehát általában nem esik vissza a jutalmak száma a bekerüléseket követően. Azonban – maradv a kiemelt példánál – a behelyezés előtti időszakban 0,49 jutalom jutott egy hónapra fejenként, ami azután a következő időszakban már csak 0,27 havonta, vagyis majdnem a felére csökkent a jutalmak száma! Nem is olyan rossz a kép, ha kiemeljük azt a néhány fogvatartottat, aki nagymértékben rontja az átlagot. Ők azok, akik behelyezésük előtt már rendelkeztek (eltörölt) fegyelmmel és jellemzően náluk fordul elő a behelyezés utáni fenyítés is. Közülük a listavezető 5 törölt fenyítéssel és 9 jutalommal kapta meg az evsz.-t és utána kétszer fenyítették és nem lett jutalmazva (!)

A balassagyarmati kimutatásból is megállapítható volt a behelyezés utáni egy hónapra eső jutalmak száma, melyekből kiemelésre érdemes, hogy a 0,2-0,3 hónapra jutó jutalmak többségében a már korábban fenyítéssel rendelkezők körében található. Valószínűsíthetően ők azok a konformisták, akiket pedagógiai szempontból nem tartunk érdemesnek az evsz.-re. Ők mindössze jó lehetőséget látnak benne, hogy jobb helyzetbe kerüljenek a büntetésük során és ezért – ha kell – kiválóan meg tudnak felelni a pillanatnyi kívánalmaknak, de látható, hogy ez náluk csak felszínes alkalmazkodás. Pedig az evsz. alkalmazása nem cél, hanem egy – igen fontos! – eszköz az elítélt szabadulás utáni beilleszkedéséhez. Jó, ha ennek érvényesítése összhangban áll egyrészt a büntetés céljával, másrészt a büntetés-végrehajtás más, erre irányuló eszközeivel. (Máthé)

Állampuszta, Balassagyarmat, Baracska, Pálhalma, Tököl intézeteiben 1996. február 12-i állapotot vizsgálva 197 evsz.-est vettünk alapul, kikről megállapíthatuk, hogy a behelyezésük óta eltelt időig 2985 esetben voltak eltávozáson (kimaradáson) és ezt 57 alkalommal sértették meg, ami 2,3 százalékos arány. (Optimistán fogalmazva a visszatérési arány 97,7 százalék.) Pedagógiai szempontból nézve fontos lehet, hogy az érintetteknek mekkora része sértette meg legalább egyszer az eltávozások szabályait (késés, ittasság, bűncselekmény). A 197 fő közül 50-en tartoznak ebbe a kategóriába, ami 25 százalék. Ide tartozik, hogy például akad, aki 94 alkalommal volt már távol és egyszer sem sértette meg, de vannak, akiket már kétszer is fenyíteni kellett jelentkezési kötelezettség megsértése miatt.

A kimutatásokból kitűnik, hogy az eltávozással kapcsolatban megfenyítettek kevesebbszer voltak kint, mint a fenyítéssel nem rendelkezők. Megvizsgálva a pálhalmai kimutatást: a 24 fenyítetlen 555 esetben volt eltávozáson (23 eset jut 1 főre), a 16 fenyített pedig 183 esetben volt eltávozáson (11 eset jut egy főre). (Hozzá kell tenni, hogy a kimutatásból nem olvasható ki, hányadik eltávozásakor sértett szabályt az elítélt, ezért lehetséges, hogy a fenyítettek-re jutó eset a valóságban még kevesebb.)

Az előzőekből is látható, hogy az eltávozással kapcsolatos szabályok megsértői között is tetten érhetőek azok, akik az evsz.-szel csak ki akartak jutni a börtönből legalább egy kis időre és mindjárt az első eltávozásukról úgy érkeznek vissza (vagy vissza sem érkeznek!), amiből látszik, hogy nem a hosszan tartó, rendszeres eltávozásra rendezkedtek be.

Munkáltatásuk a hagyományos foglalkoztatás keretei között megoldott. Előnyben részesülnek a nem veszélyes őrzési kategóriájú munkahelyeken. Nem jellemző az a törekvés, hogy alakítsanak ki „tiszta” evsz.-es brigádokat, hiszen például egy állattartótelepen hétvégén, az eltávozások idején is dolgozni kell.

TAPASZTALATCSERE

Ezzel is kapcsolatba hozható az a feltevés, hogy miért csak a hétvégekre alakult ki az eltávozások gyakorlata, holott a törvény *„azokon a napokon, amelyeken nem végez munkát”* kitételt írja, lehetővé téve az elítélt ügyintézését akár hivatali időben, például munkahelykeresés címén.

Intézeten kívüli munkahelyen Tökölön 15 főt, Kalocsán 2 főt foglalkoztatnak. Balassagyarmaton is végeztettek külső munkáltatást 12 fővel. A tapasztalatok kedvezőek. Kalocsán a 2 fő munkavégzése jó színvonalú, e kivételes lehetőséget megbecsülik, munkahelyükre és az intézetbe pontosan érkeznek, foglalkoztatásuk példaértékű a többi elítélt számára. Érdekes, hogy Balassagyarmaton jobb és gyorsabb munkát végeztek, mint a kívülálló munkavállalók.

Kapcsolataik fenntartásában, ápolásában is sokat segít az evsz. Nem tudunk viszont eleget kinti viselkedésükről. Talán csak egy-egy eltávozást követő, otthonról jött levél részleteiből, vagy ha éppen egy nagyobb horderejű ügy híre jut el hozzánk az intézkedő rendőrség útján. Ezekből természetesen nem szabad általánosítani, de az tény, hogy kinti információink nagyon egyoldalúak, amelyek az esetek többségében magától az érintettől származnak.

Felmerült, hogy a családokkal való kapcsolattartás segíthetne ezen. Kecskeméten körlevélben értesítették a hozzátartozókat, hogy a fogvatartottakkal kapcsolatban felmerülő gondok, problémák megbeszélésére (telefonon, levélben vagy személyes találkozás formájában) lehetőséget ad az intézet. Az azóta eltelt időben már több esetben is éltek ezzel a hozzátartozók.

Eredményesség

Az evsz. eredményességét vizsgálva oda jutunk – mint a pedagógiában nagyon sokszor –, hogy ti. nincsenek egzakt mérőszámai. Ettől függetlenül hétköznapi tapasztalatainknak is az a summázata, hogy jó intézmény, ami nagymértékben képes motiválni az elítélteket az önkéntességre, felelősségtudatuk erősítésére. Természetesen itt is előfordulnak azok, akik visszaélnék az evsz. adta lehetőségekkel, de a neveléstudománynak éppen az az egyik feladata, hogy felismerje ezeket és nekik más programot tudjon ajánlani.

A számok nyelvén: egy-egy intézetben, egy adott állapotot vizsgálva „jól” megfelelnek vehetjük azt, aki jelenleg is evsz.-es, azt, aki ebből a rezsimből szabadult és azt az evsz.-est is, akit elszállítottak más intézetbe (még ha ez nem is garancia arra, hogy onnan akként fog szabadulni). „Rosszul” felelt meg, aki jogellenesen távol van az intézetből, aki felfüggesztés alatt van és akitől visszavonták az evsz.-t. Intézetenként ebben is nagy különbségek vannak, ami tulajdonképpen az eddig tárgyaltak következménye. A rendelkezésre álló adatokból a következő táblázatot tudtuk összeállítani, amiben (adatainak nagyságrendje miatt) nem szerepeltetjük Sopronkőhidát, ahol a 3 fő közül kettőtől visszavonták az evsz.-t:

Intézet	Evsz.-esek	Visszavontak	
		száma	és %-a
Állampuszta	127	41	32%
Baracska	236	47	20%
Balassagyarmat	84	12	14%
Pálhalma	185	42	23%

Optimistán úgy is fogalmazhatnánk, hogy általában döntő többségük jól megfelelt, de ezt mégsem egyszerűsíthetjük le ennyire. Nekünk pedagógiai szempontból azokat kell tudnunk jól kezelni, akik az evsz.-t nem a reszocializációjuk eszközeként tekintik, hanem egyszerűen csak olyan célnak, amit ha egyszer már elértek, akkor „utánuk a vízözön!”. Azokat, akik között előfordult, hogy evsz.-es létére, a meglévő fenytései miatt a bv. bíró nem ítélte meg neki a feltételes szabadságra bocsátást (!).

Visszaulva az előterjesztéseknél tárgyalta, elmondhatjuk, hogy (függetlenül a kezdeményezőtől) nagy egyezőséget mutat a pozitív előterjesztések és a „jól” megfelelték aránya. Ezek között vannak döntően azok, akiknél a bv. intézetben töltött 6 hónapban (jórészt előzetesben!) tanúsított magatartás ismerete nélkül is látható volt már az ítélet kiadásakor, hogy érdemesek lesznek az evsz.-re. Ezért aztán talán jól szolgálná törekvéseinket, ha az 1993. évi XXXII. tv. által bevezetett jogintézmény megtartása mellett, már az eljáró bíróság is elrendelhetné az evsz.-t annak, aki az ismertetett szempontoknak megfelel és úgynevezett eredeti evsz.-esként kezdhethet jogerős szabadságvesztését. (Még mielőtt éppen a börtönártalmak következtében elveszítené ezt a lehetőséget vagy éppen kiváló konformista válna belőle!) A bíróság mérlegelhetne a végrehajtási szabályok között úgy, hogy meghatározná például az intézetből való legelső eltávozás időpontját.

Volt, aki úgy jellemezte az evsz.-t, hogy az a szabadságvesztés „levelező tagozata” (Fejes N. Gábor).

Elhangzott, hogy kvázi negyedik fokozatként értékelhető. A szakirodalom is ezt erősíti, amikor így ír: *A törvény létrehozta az evsz.-t és módosított formában fenntartotta az átmeneti csoportokat. Ezek jogilag ugyan nem önálló végrehajtási formák, de a gyakorlat szempontjából úgy értékelhetők.* (Garami)

Másutt pedig a törvényhozó „bátortalanságával” magyarázza, hogy a fokozatos rendszer nem lett kiépítve, pedig elemei, az evsz., illetve az átmeneti csoport rendszerében megtalálhatók. (Kabódi)

A fokozatos rendszeren nemcsak a szigorú bánásmódtól az enyhébb felé való haladást érthetjük (hagyományos írás rendszer), hanem ennek a fordítottját is el lehetne képzelni, éppen az „eredeti” evsz. lehetőségére alapozva. Tapasztalataink azt erősítik meg, hogy a gyakorlat a differenciálás eszközével a fokozatos rendszerű büntetés-végrehajtás felé tart, amibe láthatóan jól illeszkedik bele az evsz. intézménye.

Szondi Miklós

Jegyzetek

36

Köszler Antal: Átmenet, Börtönügyi Szemle '96/1.

Kabódi Csaba: Alapelvek, Börtönügyi Szemle '96/1.

Garami Lajos: Emberkép, Börtönügyi Szemle '96/1.

Vókó György: Változásban, Börtönügyi Szemle '96/1.

Máthé Zoltán: Negyedik fokozat, Börtönügyi Szemle '94/4.

Kábítószer

A nemzetközi egyezmények és a hazai szabályozás tükrében

Az Egyesült Nemzetek közgyűlése az 1991 és 2000 közötti évtizedet az ENSZ kábítószer-ellenes évtizedének nyilvánította, hogy nemzetközi, regionális és nemzeti viszonylatban támogassa és fokozza a kábítószer-ellenes küzdelmet.

Nemzetközi visszatekintés

A kábítószerrel és hatásait már az ókori népek is ismerték. Az ópiumot például a sumérok is természetették. Óshazája Kis-Ázsia. Gyógyító hatását a keleti világban is széles körben ismerték és alkalmazták. Kínában már a Kr. e. VIII.–VII. századtól használták, az orvosok gyógyírként javasolták. Indiában még e század közepén is szinte minden faluban működtek ópiumpatikák.

Az ópium tartós használata, huzamosabb alkalmazása során idejekorán felismerték a pszichikumra és a fizikumra gyakorolt negatív hatásait. Ezért a középkor adott időszakaiban be is tiltották.

A keleti világban az ópium olyan szerepet kapott, hogy például Kínában háború okává vált. Az ópiumkereskedelmet a Kelet-Indiai Társaság tartotta kezében. Az India felől érkezett szállítmányok miatt Kína háborúba keveredett Angliával. Ez volt a híressé vált „ópiumháború” 1834-ben. De 1856-ban ismét az ópium miatt viselt egy-

más ellen háborút Anglia és Kína. Az Amerikai Egyesült Államok a bevándorlások következtében fenyegető ópiumszívási szenvedély veszélyétől félt. Ezért – ennek kivédése érdekében – 1833-ban szigorú bevándorlási szabályokkal sújtotta a kínaiakat.

Ahogy terjedt a kábítószer-fogyasztás, úgy ismerték fel veszélyeit. Igyekeztek megtenni a szükséges intézkedéseket, hogy elterjedését visszaszorítsák. 1887-ben Lisszabonban Portugália Kínával kötött egyezséget. Az egyezményben rögzítették a kábítószer-fogyasztás visszaszorítására vonatkozó intézkedéseket.

Az ópiumháború után 50 évvel, 1906-ban Anglia szerződést kötött Kínával, amelynek célja a termelés és a szállítás évenkénti fokozatos csökkentése. E szerződés szerint 1917-ig megszűnt volna a fogyasztók ópiummal való ellátása.

Az 1909. évi *sanghaji értekezlet* újabb előrelépés: az Amerikai Egyesült Államok – néhány más ország egyetértésével és támogatásával – segítséget ajánlott fel Kínának az ópiumszívás tömegszendvélyének visszaszorítására.

Jelentős fordulatot hozott az 1912-es *hágai konferencia*. Ezt a kongresszust azért hívták össze, hogy megoldják az ópiumfogyasztás okozta súlyos problémákat. A konferencián rögzítettek néhány alapelvet, amelyek hatással lettek a későbbi évek egyezményeire és a kábítószerrel kapcsolatos nemzetközi helyzet megítélésére. Itt hozták meg a kábítószer-fogyasztás és kábítószer-kereskedelem elleni nemzetközi együttműködés első, jelentős intézkedéseit. A kongresszus legfontosabb alapelvei a következők voltak: korlátozzák az ópiumalapú készítmények termelését, kereskedelmét és használatát, ellenőrzik a nyers ópium termelését, elosztását, exportját és importját, megfelelő szabályok és törvények alapján, megfogalmazzák, hogy a nyers ópium, az ópiumkészítmények, a morfiúm és más származékainak bármiféle birtoklása bűncselekmény.

A hágai konferencián az Amerikai Egyesült Államok kezdeményezésére létrehozták az úgynevezett *nemzetközi ópium egyezményt*, amely a sanghaji konferencia törekvéseit fejlesztette tovább. Ennek a figyelemre méltó okmányának az az érdeme, hogy nemzetközi szintre emelte az ópium, a kokalevél és származékai kereskedelmével összefüggő tennivalókat. Ezt a kongresszust úgy tartják számon, mint a kábítószeres illegális kereskedelem elleni küzdelem első jelentős fellépését. Az eredmény érdekében az okmány szorgalmazza a nemzetközi egyezmények és az államok közötti megállapodások életre hívását. Hamarosan 59 állam csatlakozott a konvencióhoz. Magyarország 1921. július 26-án ratifikálta, majd az 1923. évi XXII. törvénycikként lépett hatályba.

A *Nemzetek Szövetsége* (a Népszövetség) megalakulását követően a kábítószer tiltott forgalmazása és fogyasztása elleni

küzdelem újabb állomásához érkezett. A *Népszövetségi Egyezségokmány* 23. cikkének c) pontja kifejezetten megbízást adott a Nemzetek Szövetségének, hogy a kábítószerrel kapcsolatos nemzetközi jellegű ügyekben intézkedjék. Megállapodás született arról is, hogy az 1912. évi hágai konvenció alkalmazása feletti ellenőrzést átveszi a Nemzetek Szövetsége.

A csempészet, a nemzetközi kábítószer-kereskedelem visszaszorítását célzó, a kiviteli és a behozatali engedélyek reformálását szándékozó, az ellenőrzést kiépítendő és a jogvitákat rendezendő feladatkörök ellátására a Népszövetség a *nemzetközi igazságszolgáltatás állandó bizottságát* jelölte ki. Ezt az egyezségokmányt Magyarország az 1930. évi XXXVII. törvénycikkkel ratifikálta. A II. világháború megkezdéséig ötven állam csatlakozott.

Ugyancsak a Népszövetség keretében 1921-től megkezdte működését az *Ópium és más ártalmas drogok kereskedelmének tanácsadó bizottsága*.

Az 1931-es év fokozott figyelmet érdemelt. Két kábítószer-ellenes kongresszust is tartottak, az egyiket *Genfben*, a másikat *Bangkokban*.

A Genfben összehívott kongresszus célja: a kábítószer-termelés korlátozása. A tanácskozáson ötvennégy állam vett részt, közöttük Magyarország is. Hangsúlyozták, hogy nem a kábítószer-termelést szükséges korlátozni, hanem a módszereket kell kiépíteni, hogy hatásosan lehessen felvenni a harcot. A kongresszus egyezménnyel zárult, amelyben már differenciáltan jelenik meg a gyártott, illetve a feldolgozott kábítószer. Magyarország is csatlakozott az egyezményhez, az 1933. évi VIII. törvénycikkkel ratifikálva az okmányt.

TAPASZTALATCSERE

A Bangkokban megtartott értekezleten nem egyezményt, csupán megegyezést írtak alá. Bejelentették, hogy a megállapodás csak a távol-keleti területekre vonatkozik. A záróokmány – többek között – megállapítja, hogy az ópiumfogyasztók életkörülményeinek megváltoztatására, az egészségügyi szolgálat javítására helyezik a hangsúlyt, és az ópiumfogyasztók gyógyítására, az utógondozás hatékonyságának fokozására erőfeszítéseket tesznek.

Az események peregek tovább. 1936 júniusában *nemzetközi munkaiügyi értekezlet* foglalt állást a munkásokat érintő kábítószer-fogyasztás, különösen az ópiumszívás ellen. Határozatait a Nemzetek Szövetsége tanácsadó bizottsága elé terjesztette.

Az eddig megtartott, a problémakört át-fogó vagy érintő kongresszusok közül a legjelentősebb az 1936 júniusában, *Genfben* megrendezett *Konferencia a veszélyes szerek tiltott forgalmának korlátozására* című tanácskozás főként büntetőjogi vonatkozásai miatt. Az itt elfogadott egyezmény tiszteletben tartja azt az alapelvet, amely szerint a büntetőjogi szabályozás minden állam kizárólagos joga. A záróokmány négy ajánlást tett: az államok haladéktalanul szüntessék meg az ópiumnak az orvosi és a tudományos célokon kívül való használatát; szabályozzák a kábítószerrel összefüggésben elkövetett bűncselekmények tettesének a kiadatását; javasolták speciális rendőri szolgálat felállítását; végül ismételten hangsúlyozták a nemzetközi együttműködés szükségességét.

A második világháború alatti években a Nemzetek Szövetsége nagy erőfeszítésket tett, hogy a megkezdett munkát folytassa. Az európai államokat azonban olyan mértékben lekötötte a háború, hogy túlnyomó többségük nem vett részt e munkában.

A folyamat háború alatti megtorpanása éppen azt bizonyítja, hogy nemzetközi összefogásra van szükség.

A II. világháború győztes nagyhatalmai 1945. október 24-én életre hívták az Egyesült Nemzetek Szervezetét. A világ 184 államát tömörítő szervezet a Nemzetek Szövetsége helyébe lépett. A világháború után ismét előtérbe került a nemzetközi kábítószerszerhelyzet. New Yorkban 1961. március 30-án elfogadták az *egységes kábítószer egyezményt*. A Magyar Népköztársaság is csatlakozott az egyezményhez, az 1965. évi 4. sz. tvr.-rel iktatta jogszabályaink sorába.

Az egyezményt Genfben, 1972. március 25-én módosították és kiegészítették. Magyarország az 1988. évi 17. sz. tvr.-rel fogadta el.

Az 1961-ben életbe lépett Single Convention on Narcotic Drugs, amelyet az 1971. évi Convention on Psychotropic Substances, a pszichotropikus anyagokról rendelkező egyezménnyel módosítottak, hatályon kívül helyezett minden korábbi nemzetközi egyezményt, kivéve az 1936-os genfi megállapodást. Az egységes szabályozás – fontosságánál fogva – rövid áttekintést kíván. Az egyezmény bevezetőként a készítmény, a gyártás, a felhasználás fogalmát határozza meg. Ezt követően a szervezeti felépítést vázolja. A 13 tagú nemzetközi ellenőrzési szervezet – fogalmazza meg az egyezmény – a kormányokkal együttműködve arra törekszik, hogy a kábítószer termelését, gyártását csak gyógyászati és tudományos célra korlátozzák. Törekedni fog továbbá arra is, hogy megakadályozza a kábítószerek tiltott termesztését, termelését, gyártását, kereskedelmét és használatát.

Külön fejezet tárgyalja a kormányok és a Szervezet közötti együttműködés formáit.

TAPASZTALATCSERE

TAPASZTALATCSERE

Az okmány a szervezet és a kormányok közötti konzultáció szükségességéről eljárási szabályokat rögzít. Javasolja az érintett kormánynak, hogy bizonyos esetekben kezdeményezzen vizsgálatot. Javasolhatja továbbá az ENSZ illetékes szerveinek és szakosított intézményeinek, hogy az érintett kormánynak technikai vagy pénzügyi segítséget nyújtsanak abból a célból, hogy az egyezményből eredő kötelezettségei teljesítésére tett erőfeszítéseit támogassák. Részletesen kidolgozza az egyezmény a kábítószer-mennyiség becslésének előirányzatára tett jelentést. Kidolgozza a kábítószer lefoglalásának szabályait, és rögzíti az ehhez kapcsolódó egyéb szabályokat.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni a *Bécsben*, 1971. február 25-én született a pszichotrop anyagokról szóló egyezményt sem. Magyarország az 1979. évi 25. sz. tvr-rel iktatta be. Az okmány rendelkezik a szerződő felek által adandó tájékoztatásról. A pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni intézkedések, ezek célkitűzései érdekében összehangolt erőfeszítéseket kíván. Harcot folytat a tiltott forgalomba hozatal ellen. Szükségesnek tartja a meglévőnél szigorúbb ellenőrzési rendszabályok alkalmazását.

1987-ben az ENSZ által megrendezett kábítószer-fogyasztással és illegális kereskedelemmel foglalkozó nemzetközi konferencián 138 állam vett részt. Megegyeztek abban, hogy a probléma minden területre kiterjedő, multidiszciplináris megközelítése alapján fokozzák a kölcsönös együttműködést. A nemzetek közössége számára megjelöltek célkitűzéseket. A kábítószer-fogyasztás jövőbeni ellenőrzését szolgáló tevékenységek multidiszciplináris áttekintése (Comprehensive Multidisciplinary Outline of Future Activities in Drug Abuse Control) az e néven ismertté vált dokumentumban történt meg.

Négy lényeges szempont kapott hangsúlyt: megfontolandó a kereslet csökkenése és megelőzése, a kínálat ellenőrzése, az illegális kereskedelem megszüntetése és a kábítószer-fogyasztó kezelése és rehabilitációja.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1988-ban újabb egyezményt fogadott el a drogok és pszichotrop anyagok illegális kereskedelme ellen (International Convention on Illegal Trafficking in Narcotic Drugs and Psychotropic Substance).

Az ENSZ *A gyermek jogairól* szóló New Yorkban, 1989-ben kihirdetett egyezményét a Magyar Köztársaság az 1991. évi LXIV. törvénnyel iktatta jogrendünkbe. A 33 cikk kötelezi a részes államokat, hogy megvédjék a gyermekeket a kábító- és pszichotrop szerek tiltott fogyasztásától.

Az United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, azaz az *ENSZ Nemzetközi Bűnügyi és Igazságszolgáltatási Kutató Intézete* (UNICRI) az a szervezet, amely megbízást kapott a kutatási tervek, a képzés és a technikai együttműködés világ-szintű összehangolására. Ebben a tevékeny-

ségben és együttműködésben hazánk is részt vesz. 1989-ben kezdődtek meg azok a nemzetközi tárgyalások, amelyek eredményeképpen lehetőség nyílt arra, hogy módszertani programok készüljenek a droggal való visszaélések megelőzésére. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium az UNICRI-val való együttműködésben valósítja meg – több más tevékenységgel együtt – a megelőzési program iskolai oktatását.

Hazai jogi szabályozás

A korábbi hazai szakirodalom szinte egységes annak megítélésében, hogy az 1970-es évekig nem beszélhetünk hazai kábítószer-problémáról, pontosabban, elenyésző a kábítószer-fogyasztók száma, és jelentéktelen az ebből fakadó társadalmi probléma. Ezért korábban a hazai büntetőjogi szabályozás inkább a nemzetközi egyezmények aláírásából, elfogadásából állt, mint a ténylegesen felmerülő problémák kezeléséből.

Hasznos a kábítószer hazai jogi szabályozásának rövid áttekintése, mert nyomon követhető az a folyamat, amint a drog elterjedésének, kereskedelme térhódításának következtében módosult a büntetőjogi szabályozás.

A II. világháború utáni első kódex, az 1961. évi V. törvény, a büntető törvénykönyv 198. § (1) bekezdése tiltja a kábítószer készítését, megszerzését, tartását, forgalmazását, az ország területére való behozatalt, kivitelt és a tranzitszállítást. Az elkövetési magatartások között a fogyasztás nem szerepel, következésképpen a kábítószer fogyasztását a törvény nem bünteti.

Ezek az elkövetési magatartások a hatósági előírások megszegésével vagy kiját-

zásával való megvalósítás esetén büntetendők. A bűncselekmény kritériuma, a kábítószer kóros élvezetre alkalmas volta. A cselekmény minősített esete, ha az elkövető üzletszerűen, visszaesőként, bűnszövetségben, jelentős mennyiségre, illetve értékre követi el. A törvény a kábítószerrel való visszaélésre irányuló előkészületi cselekményt is büntetni rendeli.

Elkobzás alá esik az a kábítószer, amely a bűncselekmény tárgya, még akkor is, ha az nem az elkövető tulajdona.

Az 1978. évi IV. törvény, az új büntető törvénykönyv szabályozása árnyaltabb: a kábítószerrel való visszaélés büntetett (282. §) és a kóros szenvedélykeltés vétségét (283. §) szabályozza.

A kábítószerrel való visszaélés törvényi tényállása megegyezik a korábbi büntető törvénykönyvben írt tényállással. A (2) bek. új rendelkezést tartalmaz: büntetni rendeli azt a személyt, aki a tizennyolcadik életévét be nem töltött személynek (tehát fiatalkorúnak) kóros élvezetre alkalmas kábítószerrel ad. Magát az átadás tényét bünteti a törvény. Így az elkövetési magatartás: az átadás ténye önmagában büntetendő, függetlenül attól, hogy a fiatalkorú „él-vele”, fogyasztja-e vagy sem. Ez az elkövetési magatartás a veszélyeztetési cselekmények csoportjába tartozik, vagyis önmagában a veszélyhelyzet előidézése a büntetendő cselekmény. Ez a törvény is súlyosabban bünteti a cselekményt, ha üzletszerűen, bűnszövetségben, vagy jelentősebb mennyiségű kábítószerrel követték el.

A korábbi törvényben még elő nem fordult, új szabályozást iktat be a törvényhozó: aki kóros élvezetre alkalmas kábítószerrel nem forgalomba hozatal céljából csekély mennyiségben készít, megszerez vagy tart, az bűncselekményt – de annak enyhébb vál-

tozatát: vétséget – követ el. (Ebből következően a büntetés is enyhébb mértékű.)

A kóros szenvedélykeltés (Btk. 283. §) törvényi tényállása értelmében, aki a tizennyolcadik életévét be nem töltött személynek (tehát fiatalkorúnak), kábító hatású anyag vagy szer kóros élvezetéhez segítséget nyújt, vagy őt arra rábírní törekszik, vétséget követ el és büntetendő.

Ez a törvényi megfogalmazás a bűncselekmény tárgyában tér el a büntető törvénykönyv 282. §-ában írt szabályozástól. Az előző esetben a kábítószert, jelen esetben a kábító hatású anyagot vagy szert határozza meg a törvényhozó. (Mint korábban említettem, a Bécsben 1971. február 21-én aláírt pszichotrop anyagokról szóló egyezményhez hazánk is csatlakozott. Az egyezménynek a hazai jogrendbe való beiktatása után került sor a kábítószerek, kóros anyagok gyártásáról, forgalmazásáról, tartásáról és használatáról való széles körű jogi szabályozásra.)

A Btk. 283. §-ában meghatározott bűncselekmény passzív alanya a fiatalkorú, de ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a cselekmény elkövetője: aki a szert adja, az is ne lehetne fiatalkorú. Az elkövetési magatartás: a segítségnyújtás vagy rábírní törekvés. A törvényi szabályozás hiányossága, hogy az úgynevezett magányos „szipuzás” nem bűncselekmény. Nem bűncselekmény továbbá az olyan anyagok fogyasztása sem, amelyek nem minősülnek kábítószerek.

A kábítószert jogi szabályozásában jelentős fordulatot hozott a büntető törvénykönyvnek az 1993. évi XVII. törvénnyel történt módosítása. A társadalomban bekövetkezett változások miatt jöttek létre azok a viszonyok, amelyek szükségessé tették az újabb szabályozást.

A módosítás a Btk. 282. § rendelkezéseit hatályon kívül helyezi és új rendelkezést

iktat be. Ennek lényege, hogy az elkövetési magatartások körét szélesíti. Ennek megfelelően: [Btk. 282. §. (1) bek.] aki természet, előállít, megszerz, tart, kínál, átad, forgalomba hoz, az országba behoz, innen kivisz, az ország területén átvisz, vagy azzal kereskedik, büntetett követ el és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A módosítás eredményeként új elemként, minősítő körülményként kerül szabályozásra – ennek következtében szigorúbb büntetést kilátásba helyezve –, ha a bűncselekményt fegyveresen vagy fiatalkorú, illetve gyermekkorú személy felhasználásával követik el, vagy ha az elkövetés során ilyen személy jut kábítószerthez. Még szigorúbb büntetést helyez kilátásba a törvényhozó, ha a bűncselekményt a kábítószernek a hatósági előírások megszegésével való természetésével, előállításával, megszerzésével, forgalomba hozatalával vagy kereskedelmével foglalkozó szervezet keretében követik el.

Az 1993. évi XVII. törvény módosításának eredményeként büntetendő az is, aki a kábítószerttel való visszaélés bűncselekményének elkövetéséhez anyagi eszközöket szolgáltat.

Aki az (1) bek.-ben írt esetben a kábítószerttel való visszaélést csekély mennyiségre követi el, vétséget valósít meg (ennek következtében enyhébb a büntetési tétel).

A törvény új szabályozásként iktatja be a (7) bekezdést: Aki nagy nyilvánosság előtt kábítószert-fogyasztásra hív fel, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el.

A büntető törvénykönyv új, a 282/A §-sal egészül ki:

„Nem büntetendő az, aki csekély mennyiségű kábítószert saját használatára

termeszt, állít elő, megszerzi, vagy tart; kábítószer fogyasztásával összefüggő – két évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő – bűncselekményt követ el, feltéve, ha az első fokú ítélet meghozataláig okirattal igazolja, hogy legalább hat hónapig folyamatos, kábítószer-függőséget megelőző vagy gyógyító kezelésben részesült.” A törvény módosítása következtében a Btk. 283. § helyébe is új rendelkezés lépett. Eszerint: „az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személynek kábító hatású anyag vagy szer kóros élvezetéhez segítséget nyújt, vagy őt arra rábírní törekszik, büntetett követ el...”

(A korábbi, a '78. évi IV. törvény szerinti „aki” megfogalmazás mindenkire, a tizennyolc év alatti elkövetőre is vonatkozott. A 93. évi XVII. törvény módosítása következtében szűkül az elkövetők köre. Ha fiatalok nyújt ugyanis segítséget vagy társát rábírní törekszik, nem valósítja meg a bűncselekményt, mivel az elkövető csak 18. életévét betöltött személy lehet.)

A fenti törvénymódosítást követően a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma meghozta a BK. 155. számú kollégiumi állásfoglalását.

1. Ennek értelmében a kábítószeres kábító hatású anyagok fogyasztásából eredő bódult állapotok olyan, a szokványos részegséghez hasonló állapotok, amelyek a Btk. 25. §-a értelmében nem zárják ki, illetve nem korlátozzák az elkövető büntetőjogi felelősségét. 2. A kábítószer sajátos hatása, az úgynevezett kábítószer-függőség, csak akkor vezethet az elkövető beszámítási képességének korlátozásához vagy kizáráshoz (Btk. 24. §.), ha betegség szintjét elérő személyiségzavart, illetve elmebetegséget vagy szellemi leépülést okoz. 3. A kábító-

szerhez való hozzájutás hiányában jelentkező megvonási tünetek, ha elérik az elmebetegség szintjét, kizárhatják vagy korlátozhatják az elkövető beszámítási képességét. A kábítószer fogyasztója a kábítószerrel való visszaélés bűncselekményét akkor is elköveti, ha nem maga termesztette, állította elő vagy tartotta a kábítószer, hanem másától, a saját használatára szerezte meg.

Az állásfoglalás meghatározza a *termesztés, az előállítás, a kínálás, a forgalomba hozatal, a kereskedés* fogalmakat. A Büntető Kollégium állásfoglalása értelmében „csekély mennyiségű” kábítószer – a Btk. 282. §-ának alkalmazásában – a kábítószerhez hozzá nem szokott fogyasztóra vonatkozott halálos (letális), illetve mérgező (toxikus) adag legfeljebb tízszerese. „Jelentős mennyiségű” kábítószer az ilyen adag több mint százszorosa. A Btk. 282/A §-ának b) pontja szerinti büntetethez vezető ok – az egyéb feltételek fennállása esetén is – csak annak javára alkalmazható, aki nem kábítószerrel visszaélést, hanem más bűncselekményt követett el.

Összegzésként értékelhető, hogy a törvény rendelkezései stabilak, a Legfelsőbb Bíróság kollégiumi állásfoglalásával kiegészítve megnyugtató módon értelmezhetőek.

Nem másodlagos viszont az a tényező, hogy a speciális és nemzetközi bűncselekmény elleni küzdelemben egyéb feltételek is szükségesek ahhoz, hogy a bűnüldözés eredményes legyen. Még ennél is fontosabb lenne hazai viszonyaink között a prevenció szerepének előtérbe helyezése. Máig érvényes Beccaria Ceasar kétszáz éve megfogalmazott gondolata, amely szerint: jobb a bűnt megelőzni, mint büntetni!

Kisida Erzsébet

Előny a megelőzésnek

Több szakterület együttműködése a drog ellen

DROG STOP a jelmondata annak a prevenció programnak, amelyet az UNICRI (United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute)* indított el 1989 szeptemberében. Az UNICRI az ENSZ római székhelyű nemzetközi szervezete, amely az alkohol- és kábítószer-fogyasztás és az ebből eredő egyéni és társadalmi konfliktusok megelőzésére, kezelésére jött létre. Kezdeményezésére és szervezésében a világ számos országában alakult munkaközösségek, amelyek az adott régió sajátosságait, fertőzöttségét vizsgálják, keresik azokat a megoldásokat, melyek a megelőzés sikeres eszközei lehetnek.

A megelőzés egyik módja a felvilágosítás, az alkohol, a kábítószer élvezetének okait feltáró és következményeit bemutató ismeretterjesztő, oktató munka, mely egyrészt a veszélyeztetettek, másrészt a velük kapcsolatba kerülő pedagógusok, orvosok, szociális munkások, egészségügyi dolgozók figyelmének felkeltésére irányul.

1993-ban Rómában az úgynevezett Integrált Prevenció Program keretében tizenöt magyar szakember megismerkedhetett az oktatási anyaggal és a tematikával, akik ebben az évben száz pedagógust képeznek ki négyszer egyhetes kurzuson a Magyar Kultúra Alapítvány székházában, Budapesten.

Ok és okozat

Hazánk vezető helyen áll mindazon statisztikai mutatók tekintetében, melyek a személyiséget károsító szenvedélyekre, az egészségtelen életmódra és mindezek kedvezőtlen társadalmi következményeire utalnak. A 100 000 lakosra jutó halálozás Magyarországon közel kétszerese a nyugat-európai államok mortalitási adatainak.

Szenvedélybetegség miatt évente megközelítően 55 000 ember hal meg – úgymond, idő előtt – nálunk. A legvesélyeztetettebb a 40 és 60 életév közötti korosztály. Miközben az élveszületések száma egyenletesen csökken.

Az egyes statisztikai mutatók, negatív értékek között ok-okozati összefüggések rejle-

* Az ENSZ Regionális Kriminológiai és Igazságügyi Kutatóintézete

TAPASZTALATCSERE

Év	Élve- születés	Halálozás	Terhesség- megszakítás	Házasság	Válás	Szaporodás (+) fogyás (-)	Népesség
1980	148 673	145 335	80 882	80 331	27 797	+3318	10 705
1990	125 679	145 660	90 394	66 406	24 888	-19 981	10 355
1991	127 207	144 813	89 931	61 198	24 433	-17 606	10 337
1992	121 724	148 781	87 065	57 005	21 607	-27 057	10 310
1993	117 033	150 244	75 258	54 099	22 350	-33 211	10 277
1994	115 598	146 889	74 491	54 114	23 417	-31 291	10 246
x							
1995	112 000	144 000	77 000	54 000	n. a.	-32 000	10 212

x=előzetes adatok; n. a.= nincs adat

Forrás: KSH

nek. Az egészségtelen életmód, a gyakori stresszes állapot, a mozgáshiány, az egészségtelen táplálkozás, a feldolgozatlan konfliktusok, a dohányzásra, alkoholra való rászakás motívumai! A függőség kialakulása még jobban mélyíti a kiváltó konfliktusokat, megrendíti az egzisztenciális helyzetet, teret engedve további devianciáknak, akár a kriminalitásnak is. Ki ne ismerné azt a jelenséget, ami világszerte „diszkóproblémaként” foglalkoztatja a társadalmakat, megannyi közösségi, családi konfliktust, tragédiát idézve elő. Mindenki láthatott már marihuana cigarettát szívó, vagy Ecstasy tableta és alkohol hatása alatt álló, szánalmat keltő és félelmet ébresztő fiatalokat.

A 14–20. életév közötti korosztály hajlamos arra, hogy szociális, egzisztenciális, érzelmi problémáinak megoldása érdekében, társai hatására vagy éppen saját kíváncsiságának kielégítésére kipróbálja valamelyik drogot. Ezt gyakran megelőzi a dohányzás kipróbálása, az arra való rászakás.

Magyarországi adatok szerint a 11–16. év közöttiek 17 százaléka szívott már cigarettát vagy éppen rendszeresen dohányzik. A 17 éveseknél ez az arány 18,6 százalék, a 18 évesek közül pedig 37,5 százalék dohányzik. A gimnáziumokban ez az arány valamivel kisebb, a szakmunkástanulók esetében magasabb. Aki fiatal korúként rágyújt, nagy valószínűséggel rászakik a dohányzásra. A sikeres leszokások aránya 20 százalék alatt van.

A dohányzási szokások vizsgálati tapasztalatai alapján a dohányzók 46 százaléka a társától, barátjától kapja az első cigarettát. (Amerikában ma már nem sikk társaságban nikotin tartalmú cigarettát szívni. A negyven év körüliek körében a dohányzás egyáltalán nem elfogadott.)

Elkéstünk?!

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoksága, felismerve a drogprobléma időszzerűségét – és azt a tényt, hogy a személyi állomány mentélhigiénés állapotának megővése, valamint az évi mintegy 14 000 fogvatartott érdeke ezt kívánja –, szükségesnek látta, hogy bekapcsolódjon a prevenciós programba. Ezért tette lehetővé 8 fő részvételét az első hazai tanfolyamon, majd ezt követően további két nevelőt a május 20-án indult tanfolyamra.

TAPASZTALATCSERE

A büntetés-végrehajtás érdekeltségét a prevenciós programban mi sem bizonyítja meggyőzőbben, mint hogy 1994 végén fogadta el és 1995 januárjában léptette életbe kábítószer-ellenes stratégiáját. Ezzel megkezdődött a felkészülés a drogfüggő és ezzel összefüggésben a HIV-fertőzött elítéltek fogadására, kezelésére. Hazánk tranzitországból fokozatosan célországává válik, jelentősen nő a kábítószerrel visszaélők köre. Várhatóan a börtönbe kerülők között is emelkedik a drogfogyasztók száma.

A magatartási és egészségügyi problémákon túl a kábítószer-fogyasztók drogszükségletének illegális kielégítése, az anyag bejuttatásának rejtett csatornái további biztonsági kérdéseket vetnek fel. A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a kábítószerfüggő fogvatartottaknak a szabadságvesztés időszaka alatt az adott szerrel történő illegális ellátása a szervezett bűnözésbe való bevonásuk egyik bevált módszere. Mindez tehát új, összetett probléma, amiről a hazai büntetés-végrehajtási szakembereknek nincs még közvetlen tapasztalatuk. Sajátos, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekbe a társadalomból kerülnek be drogfüggők, olyanok, akik civil pályafutásuk alatt válnak a kábítószer rabjává és elítélésüket követően mint elítéltek élnek át az elvonási tünetek okozta kínokat, kísérlik meg illegális úton megszerezni a szükséges drogot. Lehet, hogy szigorúbb ellenőrzéssel, jobb felkészüléssel sincs mód kívülrekeszteni a börtönkapukon a kábítószer-fogyasztókat?

A legolcsóbb: a prevenció

Amilyen bonyolult és összetett a probléma, olyan sokrétűek a megelőzésre irányuló feladatok. A kiinduló helyzet a pontos ismeretek megszerzése, a drogfertőzöttség mértékének feltárása, a kábítószerrel kapcsolatba hozható elítéltek körének megállapítása, az elítéltek drogfogyasztásának, kialakult szokásainak megismerése, a feltételek és körülmények tisztázása, mind-mind megannyi tennivaló. Ez a feltáró munka nem egyszerű, hiszen rejtőzködő magatartás jellemzi a drogosokat. A látható, érzékelhető történések csupán a jéghegy csúcsát jelentik. A hiba kijavítása, a korrekció drága és eredményessége is kétséges. Ezért a megelőzés lehetőségének kell tág teret biztosítani, amely nem kívánt eseményeket, személyiségfejlődési zavarokat, kirívó eltéréseket előz meg, a bekövetkezett hibát orvosolni és a helyzet további romlását megakadályozni igyekszik. Azokra irányul a prevenció, akik még egészségesen fejlődnek, akiknek életvitele elfogadott, helyes.

A büntetés-végrehajtásban az elítéltek kábítószer-fogyasztása új, eddig nem tapasztalt problémákat okoz majd. A megelőzés számunkra két stratégiai feladat megoldását jelenti: a kábítószer-kínálat megakadályozását, illetve a kábítószer-kereslet csökkentését.

Az elsődleges feladat a szerek lehetséges bejutási csatornáinak felderítése, megismerése, illetve a kábítószerrel visszaélők körének feltárása. A másik stratégiai cél felkészülni a drogprobléma kezelésére, illetve a szükséges egészségügyi, laboratóriumi rendszer létrehozására.

Jelenleg nincsenek megbízható adatok, hogy a fogvatartottak között milyen arányban fordul elő drogfogyasztó. A problémát megismerve fel kell hívni a figyelmet, hogy a drogabúzus a megelőzés oldaláról nem sematizálható probléma, mivel a fogyasztás motívu-

mai, módja, a használt szerek sokfélesége, élettani, illetve a viselkedésre gyakorolt hatása felmérhetetlenül sokféle. Eddig is tapasztalhattuk esetenként a fogvatartottak illegális gyógyszerfogyasztását, az erjesztéssel történő alkohol-előállítás próbálkozásokat, a sűrű teafőzeteket fogyasztó, „dobizó” elítéltek hangulatváltozásait. Vannak olyan információk, amelyek szerint engedélyezett, naponta fogyasztott élelmiszerekből állítanak elő egyszerű módon eddig ismeretlen bódító anyagot. Amikor tehát a kábítószer bejutási csatornáit próbáljuk feltárni, számításba kell venni mindazokat az anyagokat, eszközöket, melyek mindennapi használatuk során ártalmatlanok, de az élet realitásai elől menekülő számára – viszonylag egyszerű módon – kábítószerré válhatnak.

A drogprobléma kezelésében a személyzetnek kulcsszerepe van. Ezért az állomány oktatása, kiképzése alapja az eredményességnek, ami a kábítószer-fogyasztás, -bejuttatás, -kereskedés megelőzését, gyors feltárását, felszámolását jelenti. Ezért szükséges folytatni a nemzetközi szervezetek – köztük az UNICRI – kiképző programjaiban résztvevők oktatását, hogy trénerként tovább adhassák ismereteiket.

A büntetés-végrehajtás szakemberei a prevenció és az úgynevezett ártalomcsökkentés érdekében a meggyőzésben, az ismeretterjesztésben, a tudatosításban – együttműködve a rendőrség bűnmegelőzési, illetve a DADA- (dohányzás, alkohol, drog, AIDS) programra kiképzett munkatársaival – hatékonyabban léphetnek fel. Célszerű a kábítószerral kapcsolatos ügyekben járatos kapcsolattartó személyek (kontakt person) kijelölése.

A kábítószerfüggőkkel való bánásmód, a magatartás, a hangulatváltozások, a drogos állapot felismerése, a szervezetbe juttatáshoz szükséges eszközök felismerése, feltalálása személyes tapasztaláson alapuló ismereteket igényel. E tapasztalatok megszerzéséhez úgy segítenek hozzá a kapcsolattartó szakemberek, hogy az akcióban való részvétel egyúttal sikerélményt nyújt. A fogvatartottak részére a külföldi gyakorlatban bevezetett és hatékonynak bizonyult drogtanácsadási módszereket, illetve krízisintervenciós megoldásokat kell adaptálni.

Nem hanyagolható el azonban az a meggyőző nevelőmunka sem, amely a fogvatartottak figyelmét és aktivitását irányítja saját életfeltételeik alakítására. Oktatással, képzéssel, kapcsolataik szervezésével, foglalkoztatásukkal a sikeres beilleszkedésre való törekvésben teszi az elítéltet érdekeltté.

Ahogy a drogfogyasztás, majd függés kialakulása is bonyolult hatásmechanizmusok következménye, úgy a megelőzés és a kezelés is komplexitást, több szakterület képviselőinek aktív együttműködését igényli.

Oktatási tematika

Ezt a bonyolult viszonyrendszert tükrözte az UNICRI tematikája. Nem áll szándékunkban az előadások, illetve az előadók közül bárkit is kiemelni – a teljes programot terjedelmi okok miatt nem tehetjük közzé –, csupán az előadások sokféleségét kívánjuk érzékeltetni.

A büntetőjogi megközelítést tükrözte *dr. Kisidai Erzsébet*nek a jogi védettségéről tartott előadása. *Dr. Versitz Piroska* büntető ügyszakos bíró, aki belügyi és igazságügyi sta-

TAPASZTALATCSERE

tisztikák elemzésével foglalkozott előadásában, utalt arra, hogy a látencia a kábítószeres bűnözésben jóval nagyobb, mint más bűncselekményfajtáknál. A legveszélyeztetettebb korosztály a fiatal felnőttek csoportja, ezért nem szabad csak az ennél fiatalabb korosztályra koncentrálni a megelőzésben. Dr. Versitz Piroska a PEDRO-program tapasztalatai alapján vallja, hogy a fiatalokkal meg kell ismertetni a kábítószeres hatásait, következményeit ismeretterjesztéssel, őszinte leírás alapján.

Dr. Bolgár Judit tanszékvezető pszichológus kialakult előítéleteinkről tartott gyakorlatias bemutatót. Bebizonyosodott, hogy a társadalomban erőteljes negatív megítélés él a szenvedélybetegekkel szemben. *Dr. Benkő András* a kriminológia és a viktimológia kapcsolatáról és a kábítószer jogi, hatástani, kémiai csoportosításáról beszélt előadásában. *Dr. Nagy Gábor* a drogok kultúrtörténetének áttekintését adta. Szavaiból kirajzolódott az emberiség évezredek kapcsolatának története a különböző hallucinogén és pszichotrop anyagokkal, áttekinthetővé vált ezek befolyása egyes kultúrákra.

Napjainkban az írott és az elektronikus médiumok rendszeresen foglalkoznak a szenvedélybetegekkel és a társadalom mentálhigiénés gondjaival. Gyakran találkozhatunk azonban olyan megközelítéssel, amely nem szolgálja a drogrevenüciót. *Dr. Veér András* állásfoglalása szerint a Magyar Televízió egyes adásai deviáns hatásokat válthatnak ki. *Dr. Bagdi Emőke* érdekes előadásában a nevelő saját személyes mentálhigiénéjének megőrzéséhez adott hasznosítható tanácsokat. *Dr. Békefi Péter* a gyakorló orvos szemével látatta korunk pestisét, az AIDS-t. *Dr. Boga Bálint* a dohányzás ártalmairól, *dr. Péter Árpád* az alkoholfüggőségről tartott előadást. A hallgatók sztereotip ismereteit mindkét előadó fontos, személyes tapasztalatokon alapuló adalékokkal egészítette ki. *Dr. Fohn Mária* *A tanárok szupervízója* című előadásában érdekes szakmai konzultációs sorozat tapasztalatairól számolt be.

A felsorolás nem teljes. A későbbi sorra kerülő tanfolyamok témakörei a bekapcsolódó előadók jóvoltából tovább bővülnek. Valószínű, hogy a következő évben a büntetés-végrehajtás területéről, a szabadságvesztés-büntetésre ítélt drogrevenüciójának tapasztalatairól számolhat be előadásában egyik kollégánk.

A kábítószer-függőség az egész világon terjedő járvány, és mint minden járványt, ezt is csak úgy lehet megállítani, ha ki-ki megtesz minden elővigyázatossági intézkedést a „fertőzés” elkerülésére és segít a körülötte élőknek is, hogy azok se „fertőződjenek”.

Kaszi János–Módos Tamás

Utógondozás

Pártfogók és civil szervezetek

A büntetés-végrehajtási tevékenység utógondozás hiányában nem éri el a célját, sok esetben illuzórikussá válhat. Ugyanakkor a helyes, jól végrehajtott utógondozás alkalmas a büntetés-végrehajtás eredményessé tételére, pótolhatja annak hiányosságait is. Az utógondozás nem elhanyagolható kiegészítője a büntetés-végrehajtásnak, sikeres alkalmazásához differenciált intézkedések szükségesek.

Régen és ma

Az utógondozás igénye történetileg messze megelőzte jogintézményként való megalkotását. Az elítéltek gondozására a 325-ben tartott Niceai Zsinat külön szervezetet létesített, *Hocutratores Pauperum* néven. Hasonlóképpen már az ókorban a karthágói püspök a diakónusok kötelességévé tette, hogy viseljék gondját az elítélteknek. A XVIII. század végétől megindult börtönreformálási mozgalom eredményeképpen ismét egyik fontos kérdéssé lép elő. *John Howard* nem csupán az elítéltek helyzetének és a börtönállapotoknak a javításáért szállt síkra, hanem törvényjavaslatot is nyújtott be az „elbocsátott elítéltek gondozásáról”. Az utógondozás, az úgynevezett patronázsügy további felkarolói (elsősorban *Mary Carpenter* és a „börtönök anyagala”, *Elizabeth Fry*) további jótékony egyesületeket és intézeteket hoztak létre. Az utógondozás terén jó példát mutatott az 1826-ban alapított Rajna–Vesztfáliai Börtönügyi Társaság, amelyet a szabadulól el-

ítéltek segítségére hozott létre Liedner. Mintaszerűen szervezte az utógondozást Belgium, ahol már 1850-ben, 1870-ben, majd 1891-ben külön törvényt alkottak a gyermekvédő és vaksegélyező egyesületek állami támogatásáról. Teljes kibontakozása és megerősödése az angol progresszív börtönrendszer végleges kialakulásával vált lehetővé. Az utógondozás először Angliában lett csupán nem társadalmi, hanem állami feladat, és Észak-Amerika teremtette meg a börtönügyi és utógondozási patronázmunka nemzetközi fejlesztésének és segítségének modern eszközeül a Nemzetközi Börtönügyi Kongresszus intézményét.

Az utógondozással kapcsolatban *Eötvös József* már 1838-ban kifejtette, hogy „csak ha a büntetőtársaság mellett egymásik áll, mely a süllyedt szerencsétlent magához felemelni igyekszik, csak ha a rendes tömlöci kormányt egyes polgárok segítik, részint a lekipásztort felváltva, vigasztalással közelítve a rabokhoz, részint oktatva őket, vagy kiszabadulásuk után jövő jólé-

tükről gondoskodna, csak akkor remélhetné mindezen intézkedések sikerét".¹

Deák Ferenc és társai 1843-as javaslata az utógondozásról és patronázsról európai színvonalú, mint ahogy erre Finkey Ferenc több írásában rá is mutatott. Az utógondozási javaslatok az 1867-es kiegyezés és konszolidáció idején éledtek újjá, valójában ekkor lépett előtérbe az úgynevezett rabsegélyezés eszméje. Buda-Pesten 1873-ban alakult meg az első magyar rabsegélyező egyesület. A Patronázs Egyesületek Országos Szövetségét 1909-ben alapították. A múlt század vége felé a fegyencóvás, majd a rabsegélyezés kifejezéseket használták. Ezt a század elején a patronázmunka elnevezés váltotta fel. A korabeli magyar szakirodalom még nem használta az utógondozás fogalmát, ez csak az 1940-es évektől vált gyakorivá. A hazai patronázstevékenység törvénybe iktatásáról, állami feladatként történő megfogalmazásáról az 1878. évi V. tcz. 27. §-a rendelkezett először az úgynevezett rabsegélyezés ügyének törvénybe iktatásával. Schäffer István

1949. évi írása szerint „a visszaesők... magas arányszámának leszorítása érdekében... elsősorban az utógondozás kiépítése látszik a legszürgetőbb feladatnak”. Az utógondozás szükségességét hangsúlyozva mutatott rá: „végzetes következményekkel járó szánalmas tévedés” az utógondozást akár felesleges jótékonykodásként felfogni, akár azt hinni, hogy a bíraskodással és a büntetés- végrehajtással – de utógondozás nélkül – az állam „büntetőjog szempontú kötelességei” kimerültek.

A Bv. Szabályzat kiadásáról szóló 1105/1954. (XII. 7.) MT. számú határozat 19. pontjában előírta, hogy: „a letartóztatott munkába helyezéséről szabadulásuk után – lehetőleg – gondoskodni kell”. Az 1955-ben kiadott Bv. Szabályzat 189. § (3) bekezdése tartalmazott előírást arról, hogy a szabadulótól a szabadulást megelőző napon érdeklődni kell a szabadulás utáni terveiről, hasznos tanácsokkal kell ellátni és figyelmeztetni a visszaesés következményeire. Az első kifejezetten utógondozásról szóló jogszabály az 55/1960. (XII. 22.)

A szabadulás alapos előkészítést igényel

Kormányrendelet volt, amely a börtönből szabadult személyek munkába állításáról rendelkezett. Konkrét feladatokat fogalmazott meg a bv. intézetek számára is az elítéltek szabadulásának előkészítésével kapcsolatban. Hiányzott azonban a megfelelő együttműködés a tanácsi, valamint a rendőri szervek között.

A szabadságvesztésből szabadultak munkába állításáról szóló 12/1965. (VII. 11.) Kormányrendelet ismertette az utógondozás szervezetét és feladatait. Előírta a szabaduló elítéltek letelepedésének támogatását; továbbá, hogy a szabadult nyolc napon belül köteles jelentkezni a tanácsnál. Hiányzott az utógondozás egységes irányítása is, tehát nem volt olyan szervezet, amely összehangolta volna az utógondozásban közreműködők munkáját. Az 1965. évi kormányrendelet végrehajtása tárgyában kiadott 9/1966. EüM-utasítás lehetővé tette önkéntes pártfogó felügyelő kirendelését, azonban a feladataik és jogkörük nem volt pontosan meghatározva, így funkcióiknak nemigen tudtak eleget tenni.

Az 1966. évi 21. számú tvr. 34. § (1) bekezdésében előírta, hogy az elítéltet a társadalomba való beilleszkedése, a szabadulása utáni munkába állása érdekében kellő időben fel kell készíteni a szabadulásra. A 110/1967. IM-utasítás részleteiben szabályozta, hogy az utógondozás előkészítésénél melyek a büntetés-végrehajtási szervek feladatai.

A korábbi, tehát az 1960. és 1965. évi kormányrendeletek alapvető jellemzőjének tartották, hogy nem tűzték célul az egységes, komplex és mindenre kiterjedő utógondozási-pártfogási tevékenység létrehozását, hanem csak segítséget kívántak nyújtani a szabadultak társadalmi beillesz-

kedéséhez, elsősorban munkába állításukhoz. Az élet sürgetően vetette fel a szabadultak hatékonyabb támogatását, hiszen nem kevés volt köztük, aki valóban fel akarta számolni a múltat, és megtalálni helyét a társadalomban. Így jutott el jogfejlődésünk a szabadságvesztésből szabadultak utógondozásáról szóló 1975. évi 20. számú törvényerejű rendelet megalkotásához, amely egységes irányítás alatt működő utógondozási-pártfogási rendszert hozott létre. Az alapvető változás elsősorban az volt, hogy az utógondozás-pártfogás állami összefogása a bíróságok feladata lett. Ennek érdekében hivatásos pártfogói szervezet létesült a megyei (fővárosi) bíróságok mellett. Ebben az időszakban a bíróságok feladata nemcsak az igazságszolgáltatás volt, és nem független igazságszolgáltató szervként működtek. Alkotmányos aggály akkor emiatt nem vetődött fel.

Az utógondozásnak két fő iránya jutott kifejezésre: az utógondozott segítése és támogatása és az utógondozott feletti pártfogó felügyelet. A segítség és támogatás egyetlen szabadulótól sem vonható meg. Változatlanul tartalmazta a törvényerejű rendelet azt a rendelkezést, amely szerint *„az alkalmazás nem tagadható meg amiatt, hogy a munkára jelentkező szabadságvesztésre volt ítélve, kivéve, ha a büntetlen előélet a munkakör betöltésének előfeltétele”*. A törvényerejű rendelet az utógondozás céljaként jelölte meg, hogy segítse a szabadságvesztésből szabadultaknak a társadalomba való beilleszkedését és megteremtse az ehhez szükséges szociális feltételeket. Az utógondozottak segítése és támogatása, valamint az utógondozottak egy részénél szükséges ellenőrzés és felügyelet között történt különbségtétel. Az ellenőrzéssel és felügyelettel összefüggésben új

jogintézményt vezetett be: a felnőtt utógondozottak pártfogó felügyeletét. Az utógondozás és a pártfogó felügyelet kapcsolatára jellemző, hogy az utógondozás tartalmát képezi a pártfogó felügyeletnek is, azonban az utógondozásnak a pártfogó felügyelettől függetlenül is érvényesülnie kell. Mindkettőnek van azonos tartalmi része, de amíg a pártfogó felügyelet kötelezettséget jelent az elítélt számára és ellenőrzési jogosultságot a hatóságnak, addig az utógondozás csupán lehetőség a segítség kérésére, igénybevételére.

Pártfogók

A legtöbb országban a hivatásos pártfogói hálózat önálló szervezeti formában létezik, adminisztratív irányításuk az igazságügyi tárcahoz tartozik. A skandináv országokban, Ausztriában és Japánban túlnyomórészt társadalmi pártfogók működnek. A pártfogás államilag szervezett ugyan, de privát szervezetek is léteznek. Spanyolországban és Portugáliában ezek az intézmények kiépülőben vannak. Külföldön is tendencia, hogy az utógondozást lehetőleg korai időszakban kezdjék meg. Ezt Hollandiában krízissegítségként említik. Ennek bevezetése nem csupán a reszocializáló intézményekre volt hatással, hanem a rendőrséggel és az igazságügyi hatóságokkal való kapcsolatra is. Svájcban a folyamatos gondozás modelljét fejlesztették ki. Az angol-amerikai jogterületen jellemző a pártfogói segítség bekapcsolása már a nyomozati eljárás idején. A szabadult elítéltek jelentős része nem került pártfogó felügyelet alá és így olyan ellenőrzés alá sem, akiknek a pártfogó felügyeletét elrendelték. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az ő támogatásuk, gondozásuk kevesebb vagy

semmi figyelmet nem érdemel. Minden szabadult pártfogó felügyelet alá helyezésére ugyanakkor nincs is szükség, felügyelet nélkül is várható a beilleszkedésük, de egyébként sincs apparátus, költség erre. Önkéntelenül felmerül a kérdés, hogy vajon milyen az utógondozása, a társadalmi beilleszkedésük segítése azoknak az elítélteknek, akiknek a pártfogó felügyeletét nem rendelték el, és így nem is állnak ellenőrzés alatt, ugyanakkor tulajdonképpen a szabadult elítéltek túlnyomó többségét teszik ki. Hol kell keresnünk a visszaeső bűnözés növekedésében szerepet játszó okokat, amelyek az utógondozással kiküszöbölhetők? Az eddigi kutatások főként azokra terjedtek ki, akiknek a pártfogó felügyeletét is elrendelték. A többséget képezőkre azonban csak szűk körben terjedtek ki a tudományos kutatások.

A büntetés-végrehajtás alatti nevelés, pozitív ráhatás, készségkialakítás folyamata lényegében az utógondozás szakaszában tovább folytatódik. E folyamat megszakadása elkerülhető, ha az utógondozó közreműködik az elítélt szabadulásának előkészítésében. A Bv. tvr. 113. §-a abban jelöli meg az utógondozás célját, hogy „a szabadságvesztésből szabadultnak segítséget nyújtson a társadalomba beilleszkedéshez, és az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez”. A Bv. tvr. 114. § (2) bekezdése szerint „az utógondozást a hivatásos pártfogó végzi, a helyi önkormányzatok, a munkáltatók, a karitatív és öntevékeny szervezetek közreműködésével”. A különféle szervek számára feladatokat megállapító jogszabályok érvényesülését nézve számos figyelemre méltó következtetésre lehet jutni a bv. intézetek tevékenységét illetően. A 2483 főt érintő vizsgálat szerint a vonatkozó jogszabályi előírások-

A pártfogók érdeke is az, hogy távlatos megoldást találjanak. Képünkön dr. Konkoly Csaba helyettes igazságügyi államtitkár és Horváth Károly, a pártfogók országos szervezetének vezetője.

nak megfelelően a bv. intézetek többségében általában felkészítik az elítélteket a szabadulás utáni életre. Voltak olyan elítéltek, akik helyett a nevelők kerestek munkahelyet. Nem egy helyen volt tapasztalható azonban, hogy ha nem rendelték el a pártfogó felügyeletet, egyáltalán nem foglalkoztak az adott bv. intézetnél a munkába álláshoz, szállás kereséséhez nyújtandó segítséggel. Egyes intézetekben pedig csak arra hívták fel az elítéltek figyelmét, hogy állami vállalathoz vagy szövetkezethez menjenek dolgozni. A bv. intézetben az elítélteket a munkába állással kapcsolatban csak egyetlen vállalattól keresték meg. Nem rögzítették írásban, hogy az elítéltek egy részénél nem lehetett megállapítani, hogy a nevelő mit tett az elítélt elhelyezkedésének érdekében, az elítélt élt-e a munkahely előzetes megszerzése érdekében a rendelkezésére álló lehetőségekkel, a nevelő előírászerűen ellenőrizte-e az elítéltek ezzel kapcsolatos tevékenységét. Rövid tartamú szabadságvesztést töltők esetében a nevelők általában nemigen foglalkoztak utógondozás előkészítésével. Közbevető-

leg meg kell jegyezni, hogy erre nem is igen volt lehetőségük a közeli szabadulásra való tekintettel. Figyelmet érdemlő körülmény, hogy a visszaesők 37 százaléka egy évnél rövidebb szabadságvesztést töltött. Olyan téves jogszabály-értelmezéssel is lehet találkozni, hogy csak azokat kell a szabadulás utáni életre felkészíteni, akiknek elrendelték a pártfogó felügyeletét. Az elítéltek letelepedéséhez, munkába állásához közvetlenül is igényelhetek segítséget a letelepedés helye szerinti hivatásos pártfogótól, a munkáltatótól, az intézkedésre jogosult más szervtől [Bv. Szakutasítás 215. § (1) bekezdés.]

A Bv. tvr. 115. § (1) bekezdése előírja, hogy „Ha a szabadságvesztésből szabadult személynek nincs megfelelő munkahelye és szállása, elő kell segíteni az olyan munkáltatónál való elhelyezkedését, aki szállást is nyújt, és a büntetés-végrehajtási szervekkel, valamint a hivatásos pártfogóval együttműködve szervezeten támogatja a szabadságvesztésből szabadult személyek beilleszkedését a társadalomba.” Az utógondozás előkészítésekor – különösen

az utóbbi években – komoly nehézsége a bv. intézeteknek, hogy a szabadságvesztésből szabadulókat képzettségüknek és egészségi állapotuknak megfelelő munkahelyre elhelyezzék. Ennek okai a vizsgálati tapasztalatok szerint többértékes. Egyrészt a valóban nehezedő gazdasági viszonyok mellett a munkáltatók legfeljebb a korábban is náluk dolgozó, megbízható munkaerőnek bizonyult elítélteket fogadják szívesen. A szakképzetlen, korábban munkaviszonyban nem állt elítéltek úgynevezett „munkahelyes levelére” sok esetben egyáltalán nem, vagy olyan semmitmondó választ adtak, ami egyet jelent az elutasítással. Nehezíti az elhelyezést a munkásszállások szűkös volta. Előfordult, hogy az elítélteket olyan indokkal nem vették fel a munkásszállóra, hogy a vállalat „tolvajt nem helyez el a rendes dolgozói közé”. A nők részére például egész országrészekben nincs olyan munkahely, amely szállást is tudna adni. Másrészt nehezíti az elhelyezést az elítéltek egy részének nemtörődöm, sőt néha kifejezetten szembehelyezkedő vagy éppen csak taktikázó magatartása. Ezek az elítéltek a felszólítás ellenére sem próbálnak munkahelyet keresni, a nevelők és a pártfogók által keresett munkahelyet pedig nem foglalják el. Korábbi évek tapasztalata, hogy azok a munkáltatók, amelyekkel az Igazságügyi Minisztérium együttműködési megállapodást kötött a szabadultak munkába állásának segítésére, valamint azok, amelyekkel az egyes bv. intézetek, bíróságok kötöttek ilyen megállapodást, nem zárkoztak el a foglalkoztatás elől. Sajnálatos, de tény, hogy egyre kevesebb az ilyen munkáltató. Nincsenek érdekeltté téve ebben. A munkáltatók igénylik a munkavállalók személyes jelentkezését, mivel így ismerhetik meg fizikai, egészségi áll-

apotát stb. Súlyos gond az olyan utógondozottak elhelyezése, részükre szállás szerzése, akiknek családi kapcsolata a hosszabb szabadságvesztés miatt megromlott, lakásukat elvesztették. A szabadságvesztésből szabadultaknak albérletet találni szinte lehetetlen. Így gyakran válnak az ilyen utógondozottak „csövesekké” vagy börtönben szerzett barátaik, ismerőseik biztosítanak számukra megfelelő „ellenszolgáltatásért” szállást. Egyes megyékben egyre nehezebb a cigány származású utógondozottak munkába állítása. Előfordult, hogy olyat is közölt a munkáltató a hivatásos pártfogóval, hogy cigány származásút nem alkalmaznak. A legtöbb megyében komoly probléma a nők és a csökkent munkaképességűek elhelyezése. Egyes megyékben a már munkába állított utógondozottak esetében az átlagosnál szigorúbb megoldásokra kerítenek sort. Több esetben a próbaidő letelte után nem alkalmazzák őket. Nehezen tudják a szabadult elítéltek magukat elismertetni. Például egy jól dolgozó, kifogástalan magatartást tanúsító targoncavezető két éve nem kapott semmilyen jutalmat amiatt, hogy „nemrég szabadult”. A Bv. Szakutastítás 216. §-a szerint „Az elítéltek szabadulás utáni munkalehetőségeinek, szállásának rendezésére igénybe kell venni a társadalmi szervezetek, egyesületek, vállalatok, intézmények segítségét. Az intézetnek az ilyen kapcsolatokat kezdeményezni és erősíteni kell.” Ilyen kapcsolat csak azokkal a vállalatokkal volt, amelyekkel együttműködési megállapodást kötöttek az igazságügyi szervek. A társadalmi szervezetek, egyesületek közül csak a Magyar Vöröskereszt helyi szervezete nyújtott néhány bv. intézetnek segítséget az utógondozás előkészítésében. Csak kivételesen kapott egy-egy elítéltektől segítséget a letelepedés helye

szerint illetékes önkormányzattól lakásproblémájának megoldásához. Van olyan bv. intézet is, amelyik kapcsolatot alakított ki a megyében működő munkaügyi irodával, amely a munkalehetőségek jegyzékével segíti az intézet munkáját. Egy-két bv. intézet szakmunkásképző intézettel kötött együttműködési megállapodást az elítélteknek szakmunkástanfolyamon, illetve szakmai továbbképzésen való részvétele érdekében. A Cigányok Szövetsége is ajánlkozott, de amikor a bv. intézet ezt konkretizálni akarta, válasz sem érkezett, holott a bv. intézetekben jelentős számban vannak cigányok. A Cigányok Szövetsége a cigány származású értelmiséget közvetíthetné utógondozási feladatok ellátására, ami kísérleti program lehetne. A társadalmi szervek utógondozásban való közreműködését egyébként 9 megyében lehetett megállapítani, a többiben egyáltalán nem vagy csak eseti jelleggel. Azokban a megyékben, ahol közreműködést lehetett tapasztalni, az elég szűk körű volt, és csak egy-két szerv részéről lehetett észlelni. Főként a segítőkészség kifejezésre jutását, egy-két elítélt beilleszkedésének segítségét, de nem szervezett akciót. Közreműködők voltak a Vöröskereszt, az Alkoholelleses Klub. A helyi önkormányzatok napirendjén sem szerepelt témaként az eltelt években az utógondozás kérdése. Így 12 megyében egyáltalán nem, a többiben is csak egy-egy társadalmi szervezetnél, ezek száma azonban országosan elenyésző. A megyék felében a rendőrség alkalomszerűen segítséget nyújtott olyan elítéltek társadalmi beilleszkedéséhez, munkába állásához, akik nem álltak pártfogó felügyelet hatálya alatt.

Egyetértés fogadta, miután jelentkeztek e feladatra, hogy az egyházak is foglalkozzanak a szabadult elítéltekkel. Különö-

sen hathatós segítséget tudnak nyújtani az egyedülálló, idős, beteg személyeknek.

Alkoholisták

Az alkoholista szabadulásáról – esetleg utógondozás céljából – tájékoztatni kell a szabaduló lakó- vagy tartózkodási helye szerint illetékes ideggondozó intézet vezetőjét, és közölni vele, hogy a kényszergyógyítást végrehajtották-e vagy sem – tartalmazza a Bv. Szakutasítás 92. § (3) bekezdése. A megvizsgált bv. intézetek egy része az ideggondozó intézetet tájékoztatta, másik része pedig az alkoholgondozót. Az alkoholgondozó, továbbá az alkoholelleses vagy -mentes klubok címjegyzékével mindössze három bv. intézet rendelkezett. Az alkoholgondozás nem azonos az ideggondozással, bár a legtöbb helyen egy épületben nyertek elhelyezést. Azoknak az ideggondozó intézeteknek a többsége, amelyekhez az értesítés megérkezett, semmi intézkedést nem tett, még az alkoholgondozóhoz sem továbbította. Egyes bv. intézetek nem az illetékes ideggondozó intézethez, hanem az állandó lakóhely szerinti megyei, másutt városi önkormányzat egészségügyi osztályához küldték el a tájékoztatót, ahonnan azt ugyancsak nem mindig továbbították. A megvizsgált, a Btk. 75. §-a szerint kényszergyógyításra kötelezett alkoholista elítéltek közel háromnegyed része nem tanúsított törvénytisztelő magatartást szabadulása után sem. Ennek okaként említhető többek között az is, hogy sem alkoholista utógondozásukra, sem általános utógondozásukra nem került sor. Ugyanakkor egy-egy bv. intézet gyakorlati példamutató. Ezek annak az elítéltek a szabadulásáról is értesítették az illetékes ideggondozó intézetet [Bv. Szakutasítás

602. § (3) bekezdés], aki azért volt gyógyító-nevelő csoportban, mert korlátozott beszámítási képességet, javult elméállapotot vagy személyiségzavart állapítottak meg nála [Bv. Szakutasítás 602. § (1) bek. a), c) és d) pontja]. Fontos kérdés ezeknek az elítélteknek az utógondozása is, hiszen betegségük miatt nekik még nehezebb a társadalomba való beilleszkedés, mint másoknak.

Visszaesési gondok

Kiemelt figyelmet kell fordítani az utógondozás vizsgálata során is a hivatásos pártfogók tevékenységére. A hivatásos pártfogók igénybe vehetik munkájukhoz társadalmi pártfogó közreműködését is. A 7/1979. (VI. 29.) IM-rendelet 14. § (1) bekezdése szerint „A hivatásos pártfogó még az elítélt szabadulása előtt megbízást adhat a társadalmi pártfogó részére. A társadalmi pártfogó a büntetés-végrehajtási intézetben felkeresheti az elítéltet és tanácsokat adhat a társadalomba való beilleszkedéshez. A hivatásos pártfogóval együttműködve nyújt segítséget az elítélt munkába állásához, illetőleg letelepedéséhez. Szükség esetén segíti a családi kapcsolatok helyreállítását.” Tapasztalatok szerint társadalmi pártfogók csak ritkán jelentek meg a bv. intézetekben ilyen célból. Igaz, hogy a hivatásos pártfogók erre nem is igen adtak megbízást nekik. Kétségtelen tény az is, hogy az elítéltek részéről sem merült fel ilyen kérés (négy megyében egyáltalán nem, három megyében pedig csak minimális számban). Ez abból fakad, az elítéltek elmondásából következtethetően, hogy nem ismerik az utógondozás lényegét, az általa adott lehetőségeket. A hivatásos

pártfogók egyébként a megyék többségében olyanoknak is segítettek a beilleszkedésben, akiknek a jogszabály vonatkozó rendelkezései alapján nem lett volna kötelességük. Például közérdekű munkát kitöltötteknek, továbbá akinek a kényszergyógykezelését megszüntették. A hivatásos pártfogók többsége indokoltnak tartja az utógondozás kiterjesztését ezekre is.

Az elítéltek magatartását elemezve megállapítható, hogy egy részük még akkor sem igyekszik beilleszkedni a társadalomba, amikor ehhez megkapja a szükséges segítséget. A bv. intézetekben a visszaeső elítéltek köréből 98 elítéltől kapott információ szerint a visszaesési okok (egy-egy elítéltnél több ok is) a következők:

Az elítélt szándéka sem mellékes

rossz baráti vagy rokoni környezet (25 százalék), nem dolgozott és pénzhez akart jutni (22,5 százalék), rendszeres és mértéktelen italozás (17,5 százalék), esetenkénti mértéktelen alkoholfogyasztás (15 százalék), személyiségben rejlő akaratgyengeség (17,5 százalék), kevés kereset (15 százalék), a pártfogótól nem kapott segítséget (12,5 százalék), nem vették fel dolgozni sehová (10 százalék), pillanatnyi szükséglet-kielégítés (7,5 százalék), előítéllettel fogadták (7,5 százalék), nőkapcsolatok (7,5 százalék), családi életének felbomlása (6 százalék), lakásából kitétek és mindenhol elutasították (5 százalék), gyermektartásdíjat nem akar fizetni (5 százalék), nem tudja elviseelni, hogy ellentmondjanak neki (5 százalék), csak benne van a hiba (5 százalék), munkatársai a szabadulás után kiközösítették, munkahelyét otthagya (2,5 százalék), családi háttér hiánya (2,5 százalék), a cigánytelep hatása (2,5 százalék) stb. Az okok mintegy 46 százalékát kifejezetten a szabadulás utáni környezetben vélték felfedezni. Az alkoholt is említő 32,5 százaléknál is a szabadulás utáni környezet hatása szintén nem elhanyagolható körülmény. Ugyanakkor 80 százalékuk segítséget nem kért és nem kapott, 10 százalék kért segítséget, de nem kapott, 10 százalék nem kért, mégis kapott segítséget a beilleszkedéshez.

Adatlap

145 elítéltről adatlapot állítottam ki annak felmérésére, hogy mennyiben és milyen szempontból játszik szerepet az utógondozás elmaradása, hiányossága a visszaesésben.

A reprezentatív módszerrel kiválasztott 126 férfi és 19 nő szabadult elítéltre nézve a következőket lehet megállapítani: amíg a

férfiak 30 százaléka visszaesett, a nők közül senki. A legnagyobb arányban (31 százalék) a 18–30 év közötti férfiak közül kerültek ki a visszaesők az ötven év felettieket (kisebb számukra tekintettel) figyelmen kívül hagyva. Különösen feltűnő, hogy a visszaesők 69 százaléka a szabadulástól számított 6 hónapon belül került „összeütközésbe a törvénnyel”. Tehát a társadalomba történő visszavezetéskor az első hat hónapnak meghatározó a szerepe. A család pozitív hatásának fontosságát tükrözi, hogy a házasságban, élettársi kapcsolatban élők közül mindössze 15 százalék esett vissza, míg a nőtlenek közül 33 százalék, az elváltak közül pedig 26 százalék. Figyelmet érdemlő, hogy a visszaesettek 37 százaléka egy évnél rövidebb szabadságvesztést töltött. A 8 általános iskolai végzettséggel nem rendelkezők közül 36 százalék, a 8 általános iskolát végzettek közül pedig 30 százalék esett vissza, vagyis a visszaesők kétharmad részét ők adták. Azok közül, akiknél a nevelő nem tartotta indokoltnak az utógondozást, 38 százalék esett vissza a szabadulás után.

Szinte valamennyi megyében javasolták, hogy a nagyobb városokban létesítsenek olyan átmeneti szálláshelyeket, otthontokat, ahol a bv. intézetből szabadult vagy egyéb körülmények miatt lakás, szállás nélkül maradtak elhelyezését ideiglenesen megoldanák. E javaslatot a jogtudomány művelői már 1985-ben is felvetették.² Voltak ellenvélemények is. Például, hogy így egy helyen összegyűlnének a bűnözők, esetleg szervezeten követnének el újabb bűncselekményt. Egyöntetű volt a vélemény abban, hogy általánosságban segíteni kellene a szabadult elítéltek munkásszálásra történő bejutását is. Szükséges kezdeni olyan munkahelyek létrehozá-

sát, ahol a bv. intézetből szabadult egészségi állapotának és korának megfelelő munkalehetőséget kaphatna addig is, amíg a végleges munkahelyét megtalálja. Megoldást jelenthetne, ha azoknak a munkáltatóknak, akik szabadultakat foglalkoztatnak, valamilyen központi kedvezményt (pl.: adókedvezmény stb.) biztosítanának. Ezáltal a gazdálkodó szervek érdekeltek lennének a szabadult elítéltek foglalkoztatásában. Az utógondozás csak akkor lesz eredményes, ha a munkáltatók, állami és társadalmi szervek, valamint a társadalom széles rétegei lehetőségükhöz képest segítik a feladat megoldását, a végrehajtásban közreműködő szervek összehangoltabb együttműködése növelné a visszaesés megelőzése érdekében tett erőfeszítések eredményességét.³ Az elítéltek munkába állításának feltételei a jövőben várhatóan még nehezebbé válnak. A gazdálkodási és szociális szféra egyre élesebb különválása következtében a gazdálkodó szervezetektől nem várható el, hogy ellentételezés nélkül feladatokat vállaljanak az elítéltek utógondozása területén. A probléma megoldását szolgálná többek között egy bűnmegelőzési alap létrehozása, amelyből az utógondozott elítéltek munkáltatását vállaló gazdálkodó szervek támogatásban vagy kedvezményben részesülnének (fejlesztési juttatás, adókedvezmény stb.). Az utógondozást nem lehet a gazdálkodó szervezetek feladataként kijelölni, e fontos kérdést a büntetőpolitika, a szociálpolitika részévé kell tenni.

A kutatási adatok egyértelműen alátámasztották, hogy szükséges az utógondozást kiterjeszteni a nem csak szabadságvesztés-büntetésüket kitöltöttekre is. A differenciált utógondozással – fiatalkorúak, úgynevezett fiatal felnőttkorúak, nők, öre-

gek, betegek – kapcsolatos sajátos feladatok, a nehézségek megoldása útjának keresése külön témát ölel fel.

A jövő iránya

A bűncselekményt elkövetők reszocializációja eredményességének növelése szükségessé teszi az utógondozás továbbfejlesztését, abban a társadalom legkülönbözőbb erőinek még aktívabb, szervezetesebb, koordináltabb, szabályozottabb részvételét.

A hatályos szabályozás átfogó vizsgálata szükségessé teszi a pártfogó felügyelők helyzetének, a pártfogó felügyelet intézményének, valamennyi tevékenységüknek a megvizsgálását. A Be. módosítása legutóbb kiterjesztette a tárgyalás mellőzésével lefolytatható eljárások körét. A hivatásos pártfogó által készítendő környezet-tanulmány a bíró számára is segítséget jelenthet a megfelelő szankciók alkalmazása során.

Felmerült, hogy a pártfogó már az eljárás folyamatában is segítséget nyújthatna. A sértett kárának megtérítésében is esetleg majd közvetítő szerepet vállalna, illetőleg ebben ellenőrző szerepet tölthetne be. A jogszabályok módosítása során figyelemmel kell lenni arra, hogy a pártfogók számára előírt kötelezettségek kikényszeríthetősége és a segítő támogatás lehetősége ötvöződjön.

A bírák nagy része megkérdőjelezi: helyes-e, hogy a felnőtt korúak pártfogói továbbra is – mint ahogy a hatályos szabályozás szerint – a megyei (fővárosi) bíróságokon, a büntetés-végrehajtási csoportokon belül működjenek? Érveik között szerepel többek között, hogy a pártfogó tevékenysége az ítélet jogerőre emelkedése után kez-

dódik, így ez büntetés- (intézkedés-) végrehajtási kérdés, a közjegyzők és a végrehajtók sem tartoznak a bírósági szervezetbe, ennek logikus folytatása, hogy a pártfogók se tartozzanak oda; a bűnmegelőzési tevékenység sem bírósági feladat, így a pártfogás is bíróságidegen. Egyes véleményekben hangsúlyt kapott az is, hogy a pártfogók kapacitása – rajtuk kívülálló okok miatt – nincs kihasználva kellően, s ez szembeötlő a bíróságok egyébkénti túlterheltsége mellett.

A pártfogó bíróságokon kívüli szervezeti hovatartozására előterjesztett javaslatok közül figyelmet érdemel, hogy a pártfogók tartozzanak a rendőrséghez vagy a büntetés-végrehajtáshoz, illetőleg az önkormányzathoz; legyen egységes a felnőtt és fiatalok pártfogói intézménye, és közösen a megalakulóban lévő gyámhivatalok szervezetébe tagozódjon; a pártfogói szervezet közvetlenül az Igazságügyi Minisztérium irányítása alá tartozzon.

A többségi igényt kielégítő megoldásként javasolja az Igazságügyi Minisztérium – amelynek javaslata a jelen helyzetben a leghatékonyabb irányt jelentheti –, hogy a pártfogói hálózat önálló szervezatként, az Igazságügyi Minisztérium közvetlen irányítása alá tartozzon. Így elérhető, hogy a pártfogó felügyelet továbbra is az igazságügy részeként, de a bíróságokon kívül funkcionáljon.

A legújabb tapasztalatok szerint megszűntek a munka- és szálláslehetőségek, érvényüket veszítették az Igazságügyi Minisztérium és a nagyvállalatok közötti – az elhelyezkedést és lakhatást biztosító – megállapodások. Ezért a feltételrendszer újratereztésén kell gondolkodni.

A pártfogók az önkormányzatokkal való kapcsolatok kialakítása mellett még min-

dig építenek egyre kisebb számú társadalmi pártfogóra. Nagyon jó módszerként felkutatták a működési területükön tevékenykedő karitatív szervezeteket, amelyek a tőlük várható támogatást megadták. A legszükségesebb esetekben így sikerült segítséget nyújtani a rászorultaknak. A legnagyobb gondot az azonnali anyagi – természetesen kis összegű – segély hiánya jelenti. A jogirodalomban már évek óta szerepel, de az Igazságügyi Minisztérium részéről is felvetették, hogy a foglalkoztatás esélyének növelése érdekében a pártfogoltakat alkalmazó munkáltatók részére adókedvezményt kellene biztosítani. Ideális lenne a hajléktalan pártfogoltak részére szálló(k) építése, átmeneti jelleggel e célra fel lehetne használni az önkormányzatok üresen álló szükséglakásait is. Az elítéltek olykor elutasító magatartása ellenére is nagyobb intenzitással kellene a pártfogóknak a szabadulás előtt álló elítéltekkel is foglalkozniuk.

A pártfogoltak között is emelkedően magas a kábítószer-élvezők száma. Többen javasolták a pártfogók oktatásának, továbbképzésének folyamatossá tételét. A pártfogók társadalmi elismertségét fokozná a tevékenység úgynevezett „szakmási-tása”, amelynek feltétele lenne a pártfogói szakvizsga letétele.

Az intézményrendszer fejlesztésével kapcsolatban szinte egyöntetű a szakértők véleménye, hogy egy törvénybe kerüljön a pártfogó felügyelet és az utógondozás, hiszen az utógondozás kézbentartása a jövőben is a pártfogó feladataként képzelhető el. A pártfogó felügyelet tartalma – a magatartási szabályok jelentette jogkorlátozás kivételével – hasonló az utógondozáshoz. Céljuk az újabb bűnelkövetés megelőzése, a beilleszkedés segítése. A

pártfogó felügyelet és az utógondozás közötti különbségek a következők: A pártfogó felügyelet tartalmi eleme a pártfogolt ellenőrzése és irán-nyitása mellett a segítségnyújtás, az utógondozás tartalmi eleme viszont kizárólag a szabadult támogatása a társadalomba történő beilleszkedésben. A pártfogó felügyeletet a bíróság határozattal rendeli el, az utógondozás nem igényel bírósági határozatot, és általában a szabadult kérelmére történik. Alapvető különbség, hogy míg a pártfogoltat mindig magatartási szabályok terhelik, az utógondozás nem jár együtt a magatartási szabályok előírásával. A pártfogolttal szemben különféle szankciók alkalmazására kerülhet sor a magatartási szabályok megszegése esetén, az utógondozás körében viszont szankciók alkalmazása kizárt. A pártfogó felügyelet büntetőjogi intézkedés, míg az utógondozás a szabadságvesztésből szabadultat megillető büntetés-

végrehajtási intézmény, amely azok számára is rendelkezésre áll, akiknek pártfogó felügyeletét a bíróság nem rendelte el. Az utógondozást jogként – ha nem is alanyi jogként – deklarálja a Bv. tvr. 114. § (1) bekezdése is.

A pártfogó kezében az eszközrendszer jobban, ésszerűbben kihasználható, ha hozzá tartozik a jövőben is az utógondozás. A társadalmi beilleszkedés folyamata könnyebben irányítható és mérhető lenne, ha egy kézben maradna. Az esetleges állami eszközök is a leginkább megfelelő helyre kerülnének. Az utógondozás nem különül el annyira a pártfogó felügyeletről, hogy külön törvényi rendezést igényelne. A két intézmény tapasztalatai konkrét személyek vonatkozásában kölcsönösen hasznosíthatók. Maga a pártfogói szervezet, a pártfogók jogai, kötelességei, lehetőségei egy helyen lennének szabályozva. Más szervek, az állampolgárok stb. beilleszke-

Szabályozásra vár a társadalmi, karitatív szervezetek és egyházi segítők összefogása

dést segítő magatartása, a velük szemben támasztott kívánalmak is egy helyen kerülnének ezáltal szabályozásra, ami a gyakorlati munkát is jelentős mértékben segítené. Például: miben várható el, hogy a pártfogó munkáját segítsék? Ehelyütt szabályoznák a társadalmi, karitatív szervezetek, egyházi segítők nyilvántartását, tájékoztatását, összefogását, továbbá az egyes szervekkel – mint a rendőrség, büntetés-végrehajtási szervezet és egyes szervei, önkormányzat – való kapcsolat kérdéseit. Lényegében a személyi és tárgyi feltételek is jobban megteremthetők, ha nem aprózódnak el, hanem koncentrálnak.

Az a körülmény, hogy a gyermekvédelemről szóló törvény tervezete szerint a fiatalokkal foglalkozó pártfogók az önkormányzatokhoz tartoznának, nem jelenti az ezzel kapcsolatos továbbgondolkodás szükségtelenségét. A fiatalokra jellemző specialitásokon túlmutató, külön irányítást igénylő szempont a külön ágaza-

ti irányításukra csak kevés található. Ez azonban nincs arányban a különállóságukból fakadó veszteségekkel. Nem kevesek útja a fiatalok pártfogóitól a felnőttkorúak pártfogóihoz vezet. Egyazon apparátuson belül nem kellene újabb időt, munkát fordítani a megismerésre. A fiatalokra jellemző specialitásoktól eltekintve hasonló a pártfogó felügyelet célja, szerepe, feladata, módszere mindkét pártfogó felügyeletnél. A területi széttagoltság nem zárja ki, hogy egységes legyen a szakmai szervezet, esetleg az érdekképviselő is. Így a pártfogói munka irányítása, ellenőrzése is könnyebben követhető lenne. Hasznosíthatnák egymás ismereteit, tapasztalatait. A munkaszervezés, a helyettesítés is jobban megoldható. A fő cél érdekében egységes követelményeket lehetne támasztani.

Vókó György

Jegyzetek

1. **Eötvös József:** Vélemény a fogházjavítás ügyében. Pest, 1838., 48–49. oldal.
2. **Nagy Ferenc:** Az utógondozás – pártfogó felügyelet hazai fejlődéséről. IM Tudományos és Tájékoztatási Főosztály kiadványa, 10. tanulmánykötet, 70. oldal
3. **Vö.: Vókó György:** Az utógondozás jelentőségéről gyakorlati tapasztalatok tükrében. Magyar Jog XXXIV. évfolyam, 1987. évi 10. szám, 862. oldal.

A hitélet szabályai

A fogvatartottak vallásgyakorlásáról

Az 1989-es politikai rendszerváltozást követően az alkotmány módosításával teljes körben megvalósult az állam és az egyház különválása, a szabad vallásgyakorlás, akár egyénileg, akár csoportos formában, akár eltitkolva, akár nyilvánosan. Vallásos meggyőződését bárki kinyilváníthatja, de attól tartózkodhat is. Módosított alkotmányunk alapján megvalósulhat az emberek közötti megkülönböztetés. Sajátos jellemzője alkotmányunknak, hogy a lelkiismeret- és vallásszabadság fogalmába kifejezetten belefoglalja az ilyen természetű meggyőződés kinyilvánításának mellőzését is.

A módosított alkotmánynak a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadságról alkotott rendelkezésére épülő kétharmados törvény, a lelkiismeretről, a vallásszabadságról és az egyházakról szóló (a továbbiakban lelkiismereti) törvény pedig konkrét és részletes szabályozással biztosítja a vallás gyakorlását és annak intézményes formáit.

Úgy gondolom, és talán nem járok messze a valóságtól, ha állítom, hogy a korábbi rendszerek a valláshoz, valamint a vallásos emberekhez való viszonya lehetetlen helyzetet teremtett a megszokottnál kötöttebb formában élő emberek, a büntetés-végrehajtási intézetekben és rendőrségi fogdáknak lévő fogvatartottak számára, de ide sorolhatók a sorkatonai szolgálatot teljesítők is. Akkor pedig ellentmondanánk önmagunknak, ha azt állítanánk, hogy ezeknek az embereknek – éppen helyzetükből adódóan – nincs szükségük a vallás gyakorlására vagy vallásos meggyőződésük kinyilvánítására.

Ezt a több évtizedes hiányosságot küszöböli ki az 1990. május 1. napján hatályba lépett 8/1990. (IV. 27.) IM-rendelet, valamint a 22/1990. (VIII. 13.) BM-rendelet, mely a fogvatartottak vallásgyakorlásának lehetőségeit rögzíti miniszteri rendeletek formájában.

A célszerűség kedvéért a dolgozat további részében az igazságügy-miniszter rendelkezésének elemzésével foglalkozunk, részben azért, mert a belügyminiszteri rendelet lényegében hasonló módszerrel és nagyrészt azonos tartalommal szabályozza a vallásgyakorlás lehetőségét, csak szűkebb terjedelemben. Ez persze nem azt jelenti, hogy a jogforrások közül e két miniszteri rendelet kapcsán az egyiket a másikkal szemben előtérbe vagy feljebb helyeznénk. De az sem elhanyagolható szempont – a tapasztalatok ezt támasztják alá –, hogy még mindig az az általánosabb gyakorlat, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak igénylik a vallásgyakorlásnak, akár az egyéni, akár a közösségi formáját. Közülük is elsősorban az, aki már jogerős büntetését tölti.

Az előzetes fogva tartásban lévő fogvatartott pszichésen – még akkor is, ha vallásos világnézetű – arra van berendezkedve, hogy az előzetes fogva tartás a lehető legrövidebb ideig tart, és lelki megnyugvását inkább megszokott környezetében óhajtja megkeresni. Értelemszerűen más a helyzet akkor, ha a fogvatartott a jogerős büntetését tölti. Ekkor már mentes azon reménytől, hogy fogva tartása a lehető legrövidebb ideig tart.

Ma már természetesen nem abszolút újszerűsége miatt kell szólnunk e rendeletekről, hanem mindenekelőtt azért, mert több mint fél évtizeddel a rendeletek hatályba lépését követően még mindig aktuális kérdés lehet a jogszabályok rendeltetésszerű használata. Nem mintha bárkiben is kétség merülne fel, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben vagy a rendőrségi fogdáknak nem biztosítják a szabad vallásgyakorlást. A börtönlelkész szolgálat ma már igen jelentős eredményeket mutathat fel az elmúlt években alkalmazott nevelési jellegű tevékenységével, inkább arról lenne szó, hogy minél többen megismerjék a rendelet adta lehetőségek alkalmazását, mind a fogvatartók, mind a fogvatartottak.

A jogszabály értelmében lehetővé kell tenni a fogvatartottaknak, hogy az istentiszteleteken és egyéb vallási rendezvényeken részt vehessenek, az egyház lelkészének vagy más képviselőjének gondozását igényeljék, illetve gondozásban részesüljenek. A fogvatartottak istentiszteleten való részvétele kétségtelenül többletfeladatokat ró a büntetés-végrehajtási intézetre, illetve a hivatásos állományra. Nyilvánvaló, hogy az istentisztelet helyének megválasztása, a helyiség vallási szertartásnak megfelelő berendezése – nem a vallásgyakorlás tárgyi kellékeiről van szó – gondosságot, figyelmet és némi hozzáértést igényel.

Az istentiszteletről a fogvatartottat kellő időben tájékoztatni kell és az önként jelentkezők számára a részvétel nem korlátozható, ennekellenére nem feltétlen és alanyi jogon járó kedvezmény.

Jelentős egyházi személyiségek is gyakran felkeresik a bv. intézeteket. Képünkön Acerbi bíboros, pápai nuncius és kísérete az elítéltek között.

A fogvatartott eltiltható az istentisztelet látogatásától, ha magatartása a biztonságot vagy az intézet rendjét veszélyezteti. Nem látogathatja az istentiszteletet a magánzárkában fogva tartott elítélt, vagy akit fegyelmező részlegbe utaltak.

Az istentiszteleten elkövetett fegyelemsértés elbírálása az intézet parancsnokának jogkörébe tartozik, de az ilyen alapon történő fegyelmezés előtt, különösen az istentisztelet látogatásától való eltiltásnál a lelkész véleményét ki kell kérni. Az istentiszteleteken való részvétel, a lelki gondozás igénylése nem sértheti az intézet rendjét és a biztonságot. Itt említi egyetlen alkalommal az igazságügy-miniszteri rendelet az előzetesen letartóztatottakat, akikre a rendelet értelmében szintén vonatkozik a büntetés-végrehajtási intézetekben a szabad vallásgyakorlás lehetősége azzal a feltétellel, hogy az előzetes letartóztatott vallásgyakorlása, valamint lelki gondozásának igénylése nem sértheti a rendet és biztonságot, de a bíróság, valamint az ügyész rendelkezéseit sem.

Hatékonyabb lett volna együttes rendeletben vagy akár a lelkiismereti törvényben rendelkezni a fogvatartottak vallásgyakorlásáról, mert az szintén jogszabályi tény, hogy az előzetes fogvatartott és a büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott elítélt jogai és kötelezettségei lényegesen eltérnek egymástól. Nem célszerű azonban, ha ez kihat a vallásgyakorlásra is, mert ebben megkülönböztetés alkalmazása nem helyes.

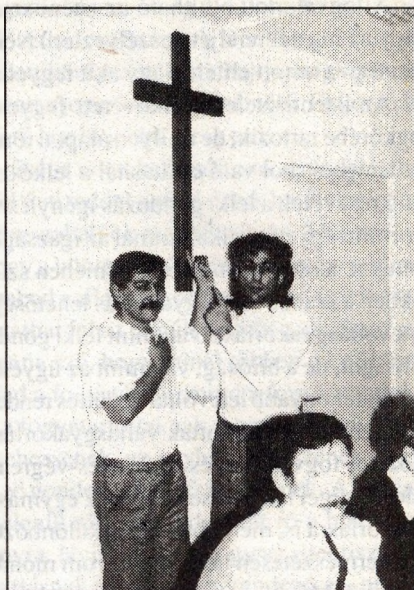
Természetesen nem azt akarom mondani, hogy eleve célszerűtlen a belügyminiszteri rendelet. Már csak azért sem, mert a büntető törvénykönyvnek az utóbbi években – a két elemzés alatt álló rendelet hatálybalépése után – történő módosítását követően, a törvény olyan tényállásokat rendel büntetni, amelyek nyomozati munkája nem egyszerű feladat, komoly szakértelmet igényel a nyomozóhatóságok részéről. Nemezszer hosszú hónapokig tarthat a nyomozati munka, és az sem kizárt, hogy erre az időtartamra a bíróság vagy az ügyészség előzetes letartóztatásban tartja a gyanúsítottat. Nyilvánvaló, hogy a hosszú időre fogva tartott, előzetes letartóztatásban lévő gyanúsított részére is ugyanúgy biztosítani kell a szabad vallásgyakorlás és a lelki gondozás lehetőségét, mint ahogy a jogerős büntetését töltő fogvatartottnak.

Tekintettel arra, hogy a hosszabb ideig előzetes letartóztatásban lévő gyanúsított gyakran kerül át büntetés-végrehajtási intézetbe, a hátralevő időtartamra rájuk már az igazságügy-miniszter rendelete érvényes.

A rendelet nemcsak az istentiszteleten való részvételt biztosítja a fogvatartott számára, hanem a vallásgyakorláshoz szükséges könyvek és kegytárgyak birtokban tartását is. Ez utóbbiaknál értelemszerűen szintén lehetnek megszorító jellegű intézkedések. Az intézet parancsnoka vagy egyéb, intézkedésre jogosult és utasítási jogkörrel rendelkező hivatalos állományú tiszt vagy tiszthelyettes megtilthatja azon kegytárgyak birtokban tartását, amelyek a biztonságot veszélyeztetik. A parancsnok mérlegelési jogkörébe tartozik tehát annak megítélése, hogy a kegytárgy mennyiben sérti a biztonsági előírásokat. E vonatkozásában is rendkívül körültekintő magatartás várható el a parancsnoktól, hiszen a vallásgyakorláshoz használatos kegytárgyak általában jellegükből adódóan nem alkalmasak arra, hogy az intézet rendjét vagy a fogvatartottak testi épségét veszélyeztessék. A protestáns vallásgyakorlók egy részének szükségszerű kegytárgya a Biblia, míg a katolikus, evangélikus hívő fogvatartottnaknál legfeljebb egy kisebb méretű kereszt vagy olvasó kép-

ezheti azon kegytárgyat, melyet a fogvatartott magánál kíván tartani. A könyv esetében nyilvánvaló, hogy az a biztonságot nem veszélyezteti, míg a keresztnél kétségtelenül vizsgálni kell annak kiterjedését, valamint esetlegesen sérülést okozó jellegét.

Az egyéb jogok körébe tartozik, hogy a fogvatartottak számára biztosítani kell a házasság egyházi megáldását, a keresztelest és az egyházi temetést. Ezek közül főként a házasság egyházi megáldását lehet kiemelni, mert a fogvatartott házasságkötése a fogva tartás időtartama alatt nem rendkívüli és szokatlan dolog, ugyanakkor a keresztelest igénylése már lényegesen ritkábban fordulhat elő. Az egyházi temetésnél – az esetek többségében – elsődlegesen a hozzátartozók akarata domináns, azonban nem lehetetlen az, hogy a fogvatartott hozzátartozó nélkül hal meg, és nincs olyan távolabbi rokona, aki a temetéséről gondoskodna, illetve azt megszervezné.

Gyakorlati problémaként merülhet fel, hogy a fogvatartott milyen maradandó formában adhatja elő azon igényét, miszerint egyházi temetést igényel. Célszerű a hivatásos állományok felvilágosítani a fogvatartottat arról, hogy végintézkedjen, akár írásbeli magánvégrendelet, akár közzévközlő végrendelet formájában, persze anélkül, hogy a végintézkedésre a legcsekélyebb mértékben is rábírnák.

Nem valószínű ugyanis, hogy a fogvatartott élete utolsó perceiben kívánna előterjeszteni temetésére vonatkozó igényt, hanem ezt megteszi halála előtt több hónappal, esetleg évvel. A büntetés-végrehajtási intézetek személyzete rövidebb időközönként cserélődhet, ami veszélyezteti egy korábbi szóban előterjesztett igény megvalósulását.

A lelkiismereti törvényhez kapcsolódóan rendelkezik a jogszabály arról, ha a fogvatartottnak kiskorú gyermeke van: dönthet a kiskorú gyermek vallási neveléséről, és ezen akaratát akár szóban, akár írásban közölheti a kiskorú gyermek törvényes képviselőjével, aki lehet a másik szülő, illetve szülői felügyeleti joggal felruházott személy, akár intézeti gyám is. Bár kifejezetten nem szól róla a jogszabály, mégis értelemszerűen következik, hogy ha a fogvatartott szülői felügyeleti jogát megvonták, ezen jogával nem élhet.

A fogvatartott vallási hovatartozása alapján egyházának vagy bármely más egyháznak adományt adhat. Ez esetben kötelező formai kellék, hogy ezen akaratát írásbeli nyilatkozata után valósíthatja meg. Az ilyen jellegű adományok általában pénzbeli, hiszen a fogvatartott keresménnyel is rendelkezhet, ugyanakkor más jellegű vagyontárgyat az intézetben csak korlátozottan tarthat magánál. Persze nem kizárt, hogy a fogva tartás megkezdésekor a fogvatartottnál nagyobb mennyiségű ékszer, drága óra vagy egyéb vagyontárgy van, ami a fogva tartás megkezdésekor nyilván kikerül a fogvatartott birtokából. Ilyenkor sem mellőzhető az írásbeli nyilatkozat. A pénzbeli adomány nem előzheti meg a

fogvatartott keresményére vonatkozó letiltások sorrendjét. Tehát ha a fogvatartott csak azért akar adományozni az egyháznak, hogy ezzel megfossza házastársát vagy más személyt, akivel szemben tartásdíjra kötelezték, az adományozás nem engedhető meg.

A rendelet „egyházról” tesz említést, ez azonban nemcsak a klasszikus értelemben vett egyházakat jelenti, hanem az egyházak szervezeteinek (pl. szerzetesrendeknek) vagy az egyházak szövetségének a meghatározását is, hiszen ezek javára is történhet szabályszerűen adományozás.

A vallásgyakorlás elengedhetetlen velejárója a lelkészi szolgálat pontos tisztázása. Annak a lelkésznek, aki a büntetés-végrehajtási intézetekben vállal szolgálatot, az átlagostól eltérő adottságokkal kell rendelkeznie. Nyilvánvaló, hogy egy lelkésznek nem kötelessége a büntetés-végrehajtási intézetben szolgálatot vállalnia, vagy legalábbis nem kötelezhető erre egyházi előjárói által. Aki viszont ezt a szolgálatot vállalja, annak azon túlmenően, hogy minden elismerést megérdemel, külön jogosítványokkal kell rendelkeznie, ami viszont nem szerencsés, ha állami előírásokhoz kapcsolódik.

A leglényegesebb az, hogy a lelkészi szolgálatot vállaló egyházi személynek külön felhatalmazással kell rendelkeznie, ami megbízólevél kiállításával valósul meg.

Nem biztos, hogy e feltétel mindenben megfelel a mai kor jogalkalmazási alapelveinek, mert ezen rendelkezés óhatatlanul hasonlóságot mutat azzal az időszakkal, amikor, példának okáért, a katonai bűncselekményeknél csak olyan védők járhattak el a katonai igazságszolgáltatás előtt, akiket külön nyilvántartásba vettek. Ezen megszorító rendelkezésen a büntető eljárásjog már rég túllépett és talán nem lenne érdektelen, ha a büntetés-végrehajtási intézetek, esetleg az Igazságügyi Minisztérium, valamint az egyházak képviselői megállapodnának abban, hogy a fogvatartottak érdekében kifejtett lelkészi tevékenység legyen mentes külön formai előírásoktól. Mert nem elképzelhetetlen, hogy a fogvatartott nemcsak egy meghatározott egyház lelki szolgálatát, hanem meghatározott egyházi személyiség lelki gondozását igényli. Kérdés, mennyire lenne rugalmas a büntetés-végrehajtási intézet vagy az egyház, ha a fogvatartott megbízólevél nélküli egyházi személyiség lelki gondozására tartana igényt.

A fogvatartott a delegált lelkéssel szabadidejében korlátozás és ellenőrzés nélkül tarthat fenn kapcsolatot. Ezen találkozásokat bármelyik fél kezdeményezheti. Az ilyen találkozások alkalmával – miután ellenőrzés nélkül történik – nem feltétlenül, de előfordulhat, hogy a lelkész olyan titok birtokába jut, ami senki másra nem tartozik, főleg nem a hatóságokra. E körben új jogintézmény látszik kibontakozni, nevezetesen a *lelkészi titoktartás kérdése*. A magyar jog az utóbbi időben nem tér ki ugyan a lelkészi titoktartás kérdésére, bár eljárásjogi törvényeink szólnak erről, illetve a titoktartási kötelezettségről. Büntető eljárásjogi törvényünk akként rendelkezik, hogy megtagadhatja a tanúvallomást az, aki foglalkozásánál vagy közmegebiztatásánál fogva titoktartásra köteles és tanúvallomásával titoktartási kötelezettségét sértené, kivéve, ha ez alól felmentették.

A polgári perrendtartás is hasonlóképpen szabályozza a titoktartási kötelezettséget, mert kimondja, hogy az ügyvéd, az orvos, és más olyan személy, aki hivatásánál fogva titoktartásra köteles, az érdekeltektől felmentést kaphat ez alól.

Vajon az egyházi személyeket, a tudomásukra jutott titkok vonatkozásában milyen jogok illetik meg? Nem vitás, hogy az egyházi „hivatalos” személyeket is megilleti a titok-

tartási kötelezettség, és jogi értelemben is jogforrási jellegű a fogvatartottak vallásgyakorlásáról szóló miniszteri rendelet, mert először fekteti le és szabályozza jogszabályi szinten a lelkési titoktartás kérdését.

A miniszteri rendelet hatálybalépését követően, most már nemcsak az egyházi törvények értelmében, hanem államilag szabályozottan is, köteles titkot tartani a lelkész.

Végezetül e körben elvi érveléssel rögzíti a törvény azt, hogy a lelkész nem avatkozhat be a büntetés-végrehajtási intézet tevékenységébe. Ezt nyilvánvalóan nem kell külön kommentálni, azonban nem ártott volna, ha a rendelet esetlegesen megadja annak lehetőségét, hogy az intézet parancsnoka igényelheti a lelkész bizonyos nevelési jellegű közreműködését.

Az egyéb jogok körében kell megemlítenünk azt, hogy az intézet köteles segíteni az egyház szociálisgondozói tevékenységét, és a fogvatartottak szabadulásra való felkészítéséhez nyújtott szolgáltatást.

A módosított alkotmány, valamint a lelkiismereti, és vallásszabadságról szóló törvény vonatkozó rendelkezéseivel összhangban a fogvatartottak vallási hovatartozását csak kérelmére és jogainak gyakorlása érdekében szabad nyilvántartásba venni. Ehhez szervesen kapcsolódik az a rendelkezés, miszerint a fogvatartott vallási adatairól tájékoztatást az intézet még akkor sem adhat, ha ezért kifejezetten megkeresik. Ilyen információk kiszolgáltatásával csak a fogvatartott élhet. Ha a fogvatartott az intézetben meghal, az intézet parancsnoka az elhalt egyenesági rokonának kérelmére adhat felvilágosítást az elhalt vallási hovatartozásáról.

A fentiekben bemutatott és értelmezett 8/1990. (IV. 27.) IM-rendelet joghézagot pótol, miután a szabad vallásgyakorlás biztosításával jogszabályi szinten garantál alapvető állampolgári jogokat.

Tipikusan jogforrási jellegű mindkét ide vonatkozó jogszabály, hiszen a módosított alkotmány, a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló törvény hatálybalépését követően, részlegszabályozással jelentkezik egy speciális jogterületen, még akkor is, ha nyilvánvalóan ezen jogszabályi rendelkezések csak szűk körben alkalmazhatók, és a természetes személyeknek mint jogalanyoknak, csak szűk körét érinti. Ez a szűkkörűség azonban nem adhat felmentést az alól, hogy a jogalkotás ne gondoskodjon a lelki gondozásra sok esetben az átlagosnál is jobban rászoruló emberekről.

Remélhetőleg e körben a jogalkotás továbblép pontosításokkal, esetleg kiterjesztéssel, és ezzel még alaposabb jogi lehetőségeket biztosít a fogvatartottak vallásgyakorlásához

Petneházi Zsigmond

Felhasznált irodalom

68 Az 1989. évi XXXI. tv. (módosított alkotmány)

Az 1990. évi IV. tv. (a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról)

A 8/1990. évi (IV. 27.) IM-rendelet és a 22/1990. (VIII. 13.) BM-rendelet

Az 1978. évi IV. tv. (a büntetőeljárásról)

Az 1952. évi III. tv. (a polgári perrendtartásról)

Erdő Péter–Schanda Balázs: Egyház és vallás a mai magyar jogban, Alkotmánytan (szerkesztette: Kukorelli István)

Munkabüntetés

Megelőzhető a börtönkarrier?

A munka az ember sajátossága, aki képes általa kiemelkedni az állatvilágból, kitörni a természeti erők szorításából, tehát fennmaradásának döntő eleme a kezdetek óta, mégis egyben büntetés is. Miért e kettség? Ez mégsem annyira érthetetlen, ha figyelembe vesszük, hogy a munka már a történelem hajnalán kényszerként jelentkezett, hiszen a természettel szemben mindennap meg kellett küzdeni a létért. Ez a küzdelem viszont az emberiség fejlődésével egyre eredményesebbé vált, s míg az ősi munkamegosztás összetartó erőt, bizonyos egyensúlyt jelentett a közösség tagjai között, addig, amikor egyes rétegek feltűnően vagyonosodni kezdtek, a munka lenézett foglalatossággá vált. Az új rendszerben tehát csak az alárendelt rétegeknek kellett dolgozniuk. A munkának ez az alantas, szolgálai jellege már közelít a munkabüntetéshez.

Céлом felvázolni ezt a történelmi utat, megmutatva, hogy a többi szankció mellett mire volt alkalmas a munkabüntetés, illetve, véleményem szerint, mely célok elérésére teljességgel alkalmatlan. Folyamatában vizsgálva szeretném bemutatni a munkabüntetés kialakulását és történetét, eljutva a külföldi tapasztalatok tükrében a ma hatályos munkabüntetésig Magyarországon, az úgynevezett közérdekű munka intézményéig. Szeretném bemutatni ennek végrehajtási tapasztalatait és perspektíváit.

Az emberiség a mai napig nem ért el olyan termelési fokot, hogy számára a munka szabadon választható lenne, a létfenntartásért most is küzdeni, dolgozni kell. Ha felületesen szemléljük a történeteket, úgy tűnik, gyökeresen megváltozott a helyzet az idők folyamán, hiszen bizonyos területeken könnyebbnek tű-

nik a megélhetés, illetve a munkavégzés. Ha gondosabban megvizsgáljuk a tényeket, látható, a munka végzése, illetve nem végzése ma sem alternatíva az emberek többségének. Tehát számukra ma is kényszer a munka, mint évezredekkel korábban, bár ez nem feltétlenül jelent „alantasságot”, viszont a nem dolgozó rétegek ma is kiváltságosak...

A munka értékelésének, hullámlásának kérdését vizsgálhatjuk az államok kialakulásával együtt is. Hiszen ezzel összefügg az, hogy milyen irányból érkezik a kényszer. Ezen azt értem, hogy amíg nem volt állam, addig az egyének számára *természeti kényszerként* jelentkezett a munka. Azzal, hogy a társadalomban fokozatosan kialakult a vezető réteg, kezdetben a legrátermettebbekből, később többnyire örökösödési úton vagy erőszakkal, megteremtő-

dött a munkára szorítás belső, *társadalmi kényszere*. Az állam kialakulásának keleti modellje, Egyiptom, Kelet-Közép-Ázsia és az aztékok társadalmá is tipikusan jelzi ennek a belső kényszernek a megjelenését. A lényeg az, hogy kiválnak a társadalomból a papok és más vallási vezetők, akik a tudomány művelői, s a későbbiekben ők kényszerítik a köznépet munkára.

Az antik társadalomban is nagy változáson ment át a munka értéke. Kezdetben a munkáját jól végző demiurgost, az iparost, megbecsülték, de a dolgozó rabszolgák már a társadalom kitaláltjaivá váltak.

A feudalizmus áttörő változást hozott. Látható a kiváltságos rendek és a munkát sosem végzők meghatározó különbsége. Minden jogot és hatalmat az a réteg szerezhetett meg, mely esetleg csak „szórakozásból” dolgozott. A születés alapvetően determináló. A polgári mozgalmak hatása ismét döntő változást hozott az emberi jogok területén, mégis kérdés, vajon kitörhet-e a munkás abból a közegből, amelybe született? Marx véleménye általánosan ismert, de az valóban nem tagadható, hogy a munka kényszer jellege a kapitalista társadalmi formában is megmaradt.

A munkabüntetés megjelenése

Az ie. IV–III. évezredből maradtak ránk az első büntetésre utaló emlékek, mégpedig a sumér mítoszokból. Az úgynevezett *Nun-gál himnusz*, mely a Nagy Úrnőhöz, a börtön istennőjéhez, illetve az igazságszolgáltatás uralkodójához szól. A templomnak kettős funkciója volt: egyrészt az a vallásgyakorlás központi helysége, másrészt a büntetőeljárás céljait kiszolgálva, itt őrizték a letartóztatottakat.

A munkabüntetés kezdeteit az emberiség történelmének és kultúrájának ősforrása, a Biblia alapján vizsgálhatjuk. Józsué legyőzte az Ai-belieket. S „*leöldöcsé Izrael Aina minden lakosát*”. Az Ószövetség másik részében az ellenfél megbüntetésének más formájával találkozunk: „*És mindazon népet, kik nem valának Izrael fiai közül, akiket az izraeliták ki nem irtattak, Salamon szolgálkává tette mind e mai napig.*”

A győztes fél tehát rájött arra, hogy az ellenség teljes elpusztításával lényegileg kihasználatlan munkapotenciált irt ki. Hiszen a legyőzöttek szolgáskorba állítása a győztes népnek rendkívül nagy hasznot hajt. A rabszolgaságot azért fontos vizsgálni, mert ez már valóban konkrét munkabüntetési kategória. Igaz, hogy szabadságvesztéssel jár, ám a büntetés valódi célja nem ez, hanem elsősorban a munka. Az alapvető cél az elítéltek munkaerejének kiaknázása.

A rabszolgaság speciális formája az *adórszolgaság*. Ez az intézmény az ősi római jogra jellemző. Az adós, ha késelelembe esett tartozása kiegyenlítésével, akkor speciális körülmények esetén (többszöri felszólítás stb.) a hitelező saját fogságába vetette, vagyis adórszolgájává tette. A hitelezőnek két választás állt rendelkezésére: vagy dolgoztatta adósát, vagy eladhatta rabszolgaként, és a kapott pénzből egyenlítette ki a tartozást.

A rabszolgává válás legmegalázóbb formája volt, ha valaki szabad emberből süllyedt le. De a jogoktól való megfosztottság is csak a büntetés egyik része, a valódi cél a munkabüntetés!

Ulpianus írja: „*Van büntetés, ami az ember szabadságát veszi el, például: ha valakit munkára vagy bányamunkára, vagy bányában letöltendő kényszermunkára ítélnék.*” A

felsorolt esetekben az elítélt az „állam rabszolgája lett”. Ha rabszolgát ítétek bányamunkára, akkor tulajdonosa rendelkezéséből került állami tulajdonba. Büntetését leöltve, ha ura igényt tartott rá, visszatérhetett egykori környezetébe. A bányamunka és a bányában végzendő kényszermunka között csupán a bilincsek súlyában volt különbség. Általában 10 év után a munkaképtelen elítéltet kiadták rokonainak. Kényszermunkára szabadokat is ítélhettek. A rabszolga bilincsből történő megkorbácsolásának a szabadok körében a megvesszőzés és a kényszermunkára küldés felelt meg.¹

Maga a kényszermunka intézménye túléli az antik kort, s a polgári társadalomban újraéled.

A középkorban

A feudalizmus gyökeresen új termelői szerkezetet hozott. Új társadalmi osztály alakult ki, mégpedig a lesüllyedt antik középrétegből és a felemelkedett rabszolgareteg összeolvadásából, a jobbágyság. Ez kényszerből dolgozott, így nem lehetett létjogosultsága a munkabüntetésnek, főleg ott nem, ahol robotot alkalmaztak, s a röghöz kötött jobbágy a majorsági birtokon is köteles volt dolgozni. Ebben a társadalomban csak a földesurak számára jelenthetett volna a munka büntetésként való alkalmazása megrázkódtatást, de ez ellen a nemesi kiváltságok eredményesen védték. A nemeseket legfeljebb szabadságvesztés-büntetéssel sújtották.

Bizánc, a római birodalom utódként, néhány sajátos elemet fenntartott a római büntetőjogból. Az állami műhelyekben kényszermunkát végeztek, valamint megtartották a gályarabság intézményét. A gályarabságot néhány hajósállam is megint

alkalmazta. Szabályos emberkereskedelem zajlott. A hajósállamok rabjaik zömét a német fejedelemségektől és Ausztriától szereztek be. Nürnberg városa Genovának, Ausztria pedig Nápolynak és Velencének adta el javíthatatlannak ítélt bűnözőit. Így nemcsak bevételre tettek szert, hanem megszabadultak megátalkodott bűnözőiktől is. A későbbi századokban a gályarabság intézményét a francia és angol törvényhozás honosítja meg. Angliában 1589-ben, Franciaországban 1776-ban rendelkezett törvény erről: a veszélyes csavargókat és azokat, akik megélhetési alappal nem rendelkeznek, gályára kell küldeni. 1699-ben Oroszországban is megjelent ez a büntetés, evezésre ítélés formájában, ez a munkaerő egyik legintenzívebb kihasználási formája. Létezett 2, 3 és 10 éves változata.

A szabad királyi városokra ekkoriban sajátos jogállás jellemző, ezek a középkorban a polgári rend kicsiny szigetei. E közösségekben a teljes megsemmisítéssel járó büntetésforma helyett nagyobb teret nyerhetett a szabadságvesztéssel járó, a vagyon- és a munkabüntetés. A munkabüntetés alkalmazásának az a sajátos funkciója volt, hogy megalázza, megbecstelenítse a város lakóját a közösség előtt. Szűk körben bizonyos közmunkáknál (utcaseprés, csatornaújítás) alkalmazták. E munkabüntetési forma és a későbbi közérdekű munka között véleményem szerint párhuzam vonható, nevezetesen mindkettő a köz javára szolgál, testileg nem túl megerőltető, jellemző elemük az elítélt megszegényítése.

A késő középkorban, a XVI–XVII. században Európa nagy gazdasági, társadalmi változáson ment keresztül. A gazdasági fellendüléssel nőtt a munka iránti igény, a röghöz kötött jobbágyi réteg egyre inkább átalakult paraszti bérlőkké, akik már sza-

bad költözködési joggal rendelkeztek, s az árutermelésbe is bekapcsolódtak. Mivel egyre inkább felbomlik a jobbágyi réteg (legalábbis a polgári fejlődésnek indult államokban), már nem hajtható úgy munkára, mint korábban. *III. Edward* angol király 1349-ben elzárást és szigorú börtönbüntetést helyezett kilátásba azokkal a keresetnélküliekkel szemben, akik nem voltak hajlandók munkát vállalni a megállapított bérért. 1351-ben kelt rendelkezése azokat a földmunkásokat, akik kivonták magukat a kényszermunka alól, kalodával és börtönbüntetéssel fenyegette. E rendelkezésekből is látszik, hogy bérmunkára volt szükség, a szabadságvesztés pedig megőrzi a munkás testi épségét!

A munka még egy szempontból felértékelődött: a felvilágosodás eszmerendszeréhez kapcsolódva megszületett a büntetések humanizálásának igénye. Persze ezt nem kell túlértékelni. Jó példa erre *II. József* rendelete, aki a halálbüntetést eltörölte ugyan, de bevezette a hajóvontatást: „*hol övig, hol hunyalig, hol torkig érő vízben húzták a hajót*”. Ha valaki nem bírta a megpróbáltatásokat és felbukott, az biztosan a vízbe fulladt. Az ilyeneket a vontatóút mentén elföldelték. A büntető intézmény fennállásának hat esztendeje alatt 1100 hajóvontatásra ítelt fegyencből 721, tehát a vontatók kétharmada elpusztult.²

„*Legsúlyosabb nemét a közmunkának a hajóvontatás képezte, mely már 1777. a kínvallatás eltörlése után honosított; II. József alatt a halálbüntetés helyébe lépett; az arra ítéltet Szegeden, Péterváradon, Zimonyban, Mitroviczon, Sziszeken, Brod és Gradiskában, katonai felügyelet alatt tartják. II. Leopold e büntetést megszüntetvén, az arra ítéltet a hatóságok börtöneibe visszazárást.*”³

A bűnözők munkaerejét felhasználták a nagy állami építkezéseknél is. *Vajna Károly* vizsgálta a kérdést, szerinte két nagyobb állami vállalkozás hazánkban a Béga- és a Ferenc-csatorna építése volt 1783-ban és 1794-ben.

A gyarmatosítással kapcsolatban kialakult még egy büntetési nem, a száműzetés. Angliában *II. Erzsébet* 1855-ben hozott rendeletének célja az észak-amerikai gyarmatok munkaerővel való ellátása. Az ausztráliai gyarmatokon 1857-ig fennállt a „transportation” alkalmazása. Például Sydney is fegyenctelepből alakult ki! Franciaországban *relegationnak* nevezték az angol formával megegyező büntetési nemet, innen Kanadába száműzték a nemkívánatos elemeket. *Dreyfus kapitányt*, mint politikailag nemkívánatosat pedig Guayánára száműzték. A relegationt csak 1946-ban szüntették meg. Olaszországban a *bagno* intézménye hasonlít a fentiekhez, ez az úgynevezett gályabörtön, ahol a szabadságvesztéssel egybekötött kényszermunkát alkalmazták. Az orosz megoldási mód az összes többin túltett szigorában. Az úgynevezett *katorga* azt jelentette, hogy az elítélteket Szibériába, illetve a Kaukázusba száműzték, itt pedig a legelvetemültebbekre az úgynevezett *ketreccellarendszer* várt. Mivel ezt a külvilágtól teljesen elzárták, a központi felügyelet teljesen hiányzott, a büntetés-végrehajtók teljes önkénye uralkodott.

A feudális kor tehát a munkabüntetést önálló szankcióként fogalmazta meg. Erre példa, hogy 1768-ban a *Constitutio Criminalis Carolina* a testi büntetések sorába helyezte el az erődökben, köztereken, bíróságokon és a földesurak birtokain fogantatható közmunka intézményét. *II. József* kimondta azt is, hogy kiszabható a

büntetés nemes származásúakra is. Az 1769-es *C. C. Theresiana* már részletesebb szabályozást adott az úgynevezett *Arbeitsstraffene*kről.

A XIX. században

A polgári társadalmak nagy eszméje a szabadság, egyenlőség, testvériség hármassége. Ebben a korban tehát éppen a szabadság elismertsége és felértékelődése miatt, annak elvétele jelentette a legnagyobb büntetést, a szabadságvesztés-büntetés alapvető dominanciája alakult ki. A humanum, az individuum előtérbe kerülése miatt háttérbe szorultak a testcsönkítő, a teljes megsemmisítéssel járó büntetések.

A közmunka megmaradt, de a kapitalizáló Nyugat, illetve az abszolutizmus útját járó államok számára más-más tartalommal. A felvilágosult államok által nyugatról átvett minták – mivel itt nem találtak a társadalmi viszonyok olyan fokú fejlődésével – pusztá modellmásolást jelentettek. De vajon honnan erednek a dologházi eszmék? „A *dologház* (*Arbeitshaus, workhouse*), azon *letartóztatási intézet, ahová a csavargók, koldusok, ledér nők bírói ítélet vagy adminisztratív intézkedések alapján utaltatnak és ott munkára kényszerítetnek. A dologház intézménye nagyon régi, Németországban már a XVII. sz. elején állítottak fel dologházakat.*”⁴ Vesszélyt jelentett az, hogy a dologházakban gyakran került össze a züllésnek indult az elítélt büntetettekkel, s gyakran összekapcsolták az árva-, szegény- és örültekházával. E visszaéléseknek a múlt század végén beköszöntött börtönreform vetett véget. A dologház intézményét majdnem minden európai állam törvényhozása elfogadta. A német Btk. 232. § (2) bekezdése kimondja,

hogy elzárásra ítélték azok a csavargók, koldusok, vagy azok, akik gyerekeket koldulásra csábítanak, vagy elmulasztják a felügyeletük alatt álló gyermekeket abban megakadályozni, játékosok, az iszákosok, semmittevők, a rendőri szabályoknak nem engedelmeskedő kéjnlők, valamint a munkakerülők. A koldusok azonban csak visszaesés esetén, vagy ha fenyegetően vagy fegyverrel koldulnak, ítéltetők dologházban való letartóztatásra. Ausztriában az 1885. május 24-ei tv. rendeli el a dologházak felállítását.

Hazánkban nem ismerték a dologházat. Nagyiványi Fekete Gyula kir. törvényszéki bíró *A dologház és lakói* című munkájában hívja fel a parlament és a társadalom figyelmét a dologház jelentőségére.

Véleményem szerint párhuzam vonható a dologház és a későbbi szocialista javító-nevelő munka között. Bár a dologházba utalás kezdetben nem számított büntetésnek, későbbi fejlődése során egyre inkább büntetőjogi tartalmat nyert. Párhuzamvonásom alapja, hogy mindkét intézménynél meg egyezik a munka szerepe, nevezetesen a javító-nevelő és a reszocializációs célzat. Az is megfigyelhető, hogy mindkét intézmény sikertelen próbálkozásnak bizonyult, a javító-nevelő munka meghaladottá vált, de annak idején a dologházak is csak elszigetelt, helyi jelentőségű intézmények voltak.

A dologházakból kiindult gondolkodásmód hozta magával az elítéltek munkáltatását. A büntetés alatti munkáltatás egy másik, a munkajogot is érintő területe a büntetés-végrehajtásnak, éppen ezért ennek kifejtése nem célja munkának, de vizsgálódásaimmal összefügg az, hogyan gondolkodtak az adott korban a munkának a büntetés-végrehajtásban betöltött szerepéről. *Pestalozzi* szerint a bűnözőt a társa-

dalomba szigorú, de emberséges bánásmóddal lehet visszavezetni. Szerinte sokszor a munkanélküliség vezet bűnözésre: *„a foglyoknak lehetőséget kell adni, hogy dolgozhassanak, hogy lélegzethez jussanak, hogy levegőt vehessenek és így megmutathassák rátermettségüket, szorgalmukat, helyénvalóságukat és belátásukat”*.

A századvég tudományának vélekedése a munkának a büntetés-végrehajtásban betöltött szerepéről a következő: legyen javító-nevelő hatása, szoktasson rendes, munkás életre; elsődlegesen izommunka legyen, de semmi esetre sem szellemi munka; ne legyen káros és veszélyes az egészségre; legyen összhangban a többi büntetés-végrehajtási céllal.

A XX. század munkabüntetései

Ez a század valóban modellértékű újításokat hozott a munkabüntetések körében. Ezek: a Szovjetunióból kiindult javító-nevelő munka, valamint a Nyugat-Európában a 70-es években elterjedt úgynevezett közérdekű vagy közhasznú munkabüntetés.

A Szovjetunió történetét más aspektusból is vizsgálva látható, hogy ebben az államban kezdetektől elvált az elmélet és a gyakorlat. Marx még így fogalmaz: *„a rabok megjavításának egyetlen eszköze a termelőmunka”*. Visinszkij pedig már így írt róla: *„nem olyan munka, amely kiszikkasztja az ember esztét és szívét, hanem olyan varázslatos, hogy hitvány jelentéktelenségből és látszatlétből hőssé formálja az embert”*. Persze, a szép elvek nem akadályozták meg a szovjet vezetést abban, hogy minden, a rendszer számára nem kívánatos elemből a lehető legbrutálisabb és legkegyetlenebb módon megszabaduljanak, a to-

tális megsemmisítés előtt kihatárova munkaejüket. Még ma sem tisztázott, hogy hány ember esett áldozatul a szovjet-orosz Gulág-rendszerek, mennyi a kivégzettek, az ártatlanul megkínzottak, megalázottak és nyomtalanul eltűntek száma. A veszélyes gyilkosra ugyanaz várt, mint a politikai foglyokra: az elítéltek részt vettek a fakitermelésben, a bányamunkákban, a gyár-, vasút-, illetve csatornaépítkezéseken.

A munkabüntetés olyan formája, amely nem járt szabadságvesztéssel, elsőként szintén a szovjet büntetőjogban jelent meg. Létrejöttének egyik oka, hogy *Lenin* alapvetően tagadta a börtöncentrikusság létjogosultságát a büntetőjogban. Felfogásának alapja, hogy a börtönnél hatékonyabb büntetési nemek is léteznek. Az az illúzió is megjelent elméletében, hogy a proletárhatalom átvétele után a bűnözés teljesen megszűnik.

A munkabüntetést éppen a megtévedt munkásokra szabták ki, büntetési minimumként. Feloldhatatlannak tűnő ellentét feszül abban, hogy az a társadalom, amely a munka elsődlegességét hirdeti, s politikai eszméiben a munkásosztály mindenekfelettségét tanítja, a munkát büntetésként szabja ki. A szankció alkalmazása azokkal szemben volt lehetséges, akik rendszeres munkavégzők és bűncselekményük nem igazán súlyos. Miután a párt VIII. kongresszusán elfogadott program azt ajánlotta, hogy lehetőleg helyettesítsék a szabadlábbon végzendő kötelező munkával a szabadságvesztés-büntetést, azt gyakrabban kezdték alkalmazni. Az elítélt munkajogai korlátozódtak, külön munkát szerveztek erre a célra, s a béréből is levontak bizonyos hányadot. Az, hogy ez a büntetési forma mennyire volt eredményes, nehezen állapítható meg, hiszen az adatforrások propa-

gandisztikusan torzítottak, 1934 után pedig szinte alig álltak rendelkezésre.

A II. világháború után kialakult a két-pólusú világrendszer. Európa Szovjetunióhoz kapcsolódó területén sokszor a szovjet büntetőjog automatikus átvétele valósult meg. Jellemző azonban az is, hogy mely területeken nem honosodott meg a minta szerinti munkabüntetési forma: az NDK és a volt Jugoszlávia szankciórendszerében. Nem csoda, hiszen ezek a területek viszonylagos függetlenséget élveztek. A bolgár és a csehszlovák Btk. alkalmazza a munkabüntetést mint önálló szankciót. Az első esetben szabadságvesztés nélküli javító-nevelő munkának, a másodikban pedig javító intézkedésnek nevezték. A lengyel javító-nevelő munkának az a sajátossága, hogy a bíróság a nem társadalmi szektorban dolgozó elítéltet bérlevonás helyett meghatározott közmunka ingyenes elvégzésére kötelezte. A román Btk. definíciója fogház-javító munkáról szól.

Magyarországon

Az 1950. évi II. tv. egyik legnagyobb újításaként tartották számon a javító-nevelő munka bevezetését. Célja kizárólag a javítás és nevelés, az elítélt társadalomba való visszavezetése reparációs céllal, ezért csupán intézkedésnek számított. E megfogalmazás később alkalmazási nehézségeket okozott. A bérlevonással járó hátrányra utalt a törvényi szöveg, ennek ellenére nem büntetesként alkalmazták. Tehát az intézmény teli volt ellentmondásokkal; csak akkor szabhatták ki, ha az eset körülményeinek figyelembevételével a büntetés célja a szabadságvesztés-büntetés alkalmazása nélkül is elérhetőnek látszott. A javító-nevelő munkát az ítélkezési gyakorlat 1959-

ben (1959. évi 39. tvr.) büntetéssé nyilvánította, de ezzel együtt sem valósult meg hatékony gyakorlati alkalmazása. Ennek oka abban rejlett, hogy a magyar büntető jogrendszer sokszor változtatás nélkül vette át, másolta le a szovjet büntetőjogi intézményeket, így azokat akkor is alkalmazta, ha a magyar rendszerben semmiféle előzményük nem volt. Így nehéz helyzetbe hozta a jogalkalmazói réteget, amely a gyökértelen munkabüntetési formával sem igen tudott mit kezdeni. Körét az is szűkítette, hogy csak állami vállalatoknál, intézményeknél, gazdaságoknál munkaviszonyban állókkal szemben volt alkalmazható.

1961-ben főbüntetéssé vált a javító-nevelő munka, elveikben általános hatállyal. Az állami szerveken kívül a szövetkezeteknél és más kijelölt munkahelyen is lehetővé vált a büntetés végrehajtása. A jogintézmény mégsem terjedt el szélesebb körben,

Nem terjedt el széles körben

nem alkalmazták a magánmunkáltató alkalmazottjával szemben, ezenkívül a végrehajtását számos más tényező is akadályozta; nevezetesen az elítélt nem megfelelő egészségi állapota, vagy ha valaki nem állt munkaviszonyban, például mert elérte a nyugdíjkorhatárt. A fenti okok miatt a szakirodalom az intézmény megszüntetését sürgette. Ennek ellenére az 1971-es büntetőjogi novella a javító-nevelő munkát megreformálta, új formája a speciális munkatelepeken való végrehajtás volt, bár ez a rendelkezés, éppen a megvalósítás feltételeinek hiánya miatt, soha nem lépett hatályba.

Az új (1978-as) Btk. előkészítése során természetesen ismét napirendre került a javító-nevelő munka kérdése. A büntetési nem főbb hibáinak a következőket tartották: „*a kollektíva közömbössége, a közönség tájékozatlansága, az elítélt értetlensége, a munkahelyen kívüli elvárások hiánya*”.⁵ A szakirodalom törekvései nem valósultak meg, az új Btk. (1978. IV. tv.) mégis a 61-es Btk. irányvonalát követte, sőt alkalmazási köre bővült, 83 különös részesetre. Végrehajtási szempontból sem javult a helyzet, nem kerestek esetleges újabb munkalehetőségeket, nem változtatnak a be nem vált szankciókon.

A statisztikai tények a következők: Az összbüntetéseken belül kezdetben 15 százalékos a javító-nevelő munka kiszabásának aránya, s ez az évek során fokozatosan csökkent, a 70-es évek végén, a 80-as évek elején 3-4 százalékosá vált ez az arány. Ezzel szemben nőtt a javító-nevelő munka szabadságvesztésre való átváltoztatása, míg erre az 1970-es években átlagban 6 százalék, az utóbbi években 15 százalékos arányban került sor. A büntetésforma hatékonyságát vizsgálva jellemzőek a követke-

ző adatok, fokozatosan nőtt ugyanis a visszaesők aránya: 1970-ben az elítéltek 16 százaléka; '75-ben az elítéltek 17,5 százaléka; 1988-ban az elítéltek 26 százaléka.

Az adatokból is kitűnik, hogy a javító-nevelő munka nem helyettesíthette a szabadságvesztés-büntetést, az intézmény hibáit a Btk.-módosítások ellenére tovább hordozta és a 25 év alatt sem válhatott hatékony büntetéssé. E tapasztalatok ellenére a jogalkotó 1984-ben teljesen előkészítetlenül bevezette a *szigorított javító-nevelő munkát*. Az elítélt köteles volt a kijelölt munkahelyen a számára kijelölt helyiségben dolgozni és a bv. által meghatározott, fenntartott szálláshelyen lakni. Ez a büntetési forma egyfajta ötvözése a munka javító célzattal való felhasználásának és a szabadságvesztés-büntetésnek. A jogalkalmazás igen ritkán használta e szankciót, az elítéltek 0,5-1,5 százalékanál. A büntetés-végrehajtás is felkészületlen volt, hiszen itt az elítéltet nem ténylegesen zárták be, a sajátos félszabad jelleg miatt nem szükségeltetett a fegyveres őrzés sem. Magának a törvénynek az volt a célja, hogy a közveszélyes munkakerülés miatt elítéltek munkához való hozzáállását megváltoztassa, pozitív irányba befolyásolja. Kérdés, hogy ez mennyire megvalósítható. Az esetek nagy százalékában az elítéltek munkára alkalmatlanok, szakképtelenek voltak, illetve gyakran fennállt az egészségügyi okból való alkalmatlanság ténye; pl.: alkoholizmus, erősen csökkent fizikai terhelhetőség. Az 1987. évi III. törvény a nehézkes alkalmazhatóság ellenére még tovább növelte a büntetés kiszabási lehetőségeit; pl.: lopás, csalás, orgazdaság, üzletszerű kéjelgés, kitarottság stb. A büntetés értelmét veszítette, amikor az 1989. évi XXIII. törvény eltörölte a közveszélyes munkakerülést. Statiszti-

kiallag a következő adatok mutatják e szankció ellehetetlenülését. A szigorított javító-nevelő munkabüntetésüket töltők száma 1985-ben: 245; 1986: 699; 1987-ben: 731; 1988-ban: 611; 1990-ben: 119. Az elítéltek körülbelül ötöde egészségi állapota miatt eleve alkalmatlan volt a munkavégzésre, de a visszaesők és alkoholisták száma is nagyon magas volt. Az elítéltek jelentős része inkább a szabadságvesztést választotta, így az átváltoztatási arány 17,5 százalékos volt. A 10 százalékos analfabétizmus mellett szakmája is csak 10 százaléknak volt.*

Nem rendezték a büntetésüket letöltők utógondozásának kérdését, nem alakították ki a társadalomba visszavezető mechanizmusokat, a beilleszkedés rendkívül nehéz volt, ezért a visszaesők aránya elérte az 50 százalékot.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kimondta minden olyan büntetés tilalmát, amely a kényszermunka fogalomkörébe tartozik. Tehát minden olyan munkabüntetés tilos, amely mellett az elítélt nem szabadon dönt. Az európai standard szerint így ennek a büntetésnek alapvető tulajdonsága alternatív jellege. Az európai szabályozás szerint a jövő útja a magyar büntetőjog számára is a nyugati országokban már gyökeret vert *közérdekű munka*. A magyar szabályozás ennek megfelelően alakult, hiszen 1987-ben a javító-nevelő munka közérdekű munkaként végrehajtható változata lépett elő, amely ekkor főbüntetéssé lett, és a hatályos szabályozás szerint is az maradt. Megjegyzendő, hogy az ekkori szabályozás eltörölte a szigorított javító-nevelő munkát is, bárez a szankció, mint már utaltam rá, az 1989. évi XXIII. törvénnyel lét-alapját veszítette.

Nemzetközi tapasztalatok

A közérdekű munkát legelőször Angliában és Walesben vezették be 1979-ben, de itt megvalósult a fokozatosság elve, és az új szankció már előkészítetten került bevezetésre. (1973-ban kezdődött a kísérleti időszak.) Az angliai indítás óta ma már több nyugati országban meghonosodott a közérdekű munka. A tapasztalatok azt mutatják, hogy többféle funkciója is jól kihasználható a munkabüntetésnek, ha jól alkalmazzuk, illetve ha a körülmények megfelelőek; nagyon fontos, hogy egy új szankció fokozatos előkészítése mellett kerüljön be az új büntetőrendszerbe.

A nyugati országokban bevezetett közérdekű munka alkalmasnak mutatkozott arra, hogy a szabadságvesztés-büntetés reális alternatívája legyen vagy a pénzbüntetést helyettesítse. A közérdekű munkát az elítélt személyiségének megfelelően kell alkalmazni; így többféleképpen érvényesülhet büntetés jellege, hiszen kötött időben és helyen kell végezni, az elítélt személyiségre pszichológiailag is hat (megszégyenítés stb.: tehát a középkori szabad királyi városokban betöltött funkciója éled fel, modern formában!). A reszocializációs szerepe is kiemelkedő jelentőségű, de ez véleményem szerint csak akkor hatásos, ha az elítélt nem többszörösen visszaeső, tehát a bűnözőkarrier útjáról még visszatéríthető.

Az úgynevezett *megállapodás-elmélet* szerint a közérdekű munka kiszabása megállapodás az elítélt és a bíró között, az egyik fél vállalja, hogy a kiszabott munkát megfelelő időben és helyen elvégzi, a másik fél cserében nem szabja ki a szabadságvesztés-büntetést.

A legtöbb országban a közérdekű munka általános formájában főbüntetés és olyan esetekben szabható ki, amely bűncselekményeket törvény egyébként is legalább börtönbüntetéssel fenyeget, ebben a formában tehát valóban alternatíva.

A büntetés Angliában 40–420, 16 év feletti fiatalokúakkal szemben 120, Franciaországban 40–240, Portugáliában 9–180 óra ingyenes munkát jelent. A teljesítés ideje változó: Angliában 12, Franciaországban 18 hónap alatt kell a meghatározott óraszámot ledolgozni.

Néhány ország (pld. Anglia, Franciaország) nem rendelkezett a helyettesíthető szabadságvesztés legmagasabb időtartamáról, ezzel szemben a portugál törvényhozás 3 hónapban határozta meg. Az is megállapítható, hogy bár az angol törvényhozás nem rendelkezett a legmagasabb időtartamról, ennek ellenére a jogalkalmazás (ismert a bírói jogalkotás kiemelkedő szerepe Angliában) kidolgozta azt, hogy milyen esetekben élnek ezzel a büntetési formával. Franciaországban akkor alkalmazható, ha az alapbüntetés két hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztés-büntetés, Németországban 2 évig terjedő szabadságvesztés-büntetés helyett szabják ki.

Vizsgálható a közérdekű munka abból a szempontból is, hogy hol szabják ki a pénzbüntetés helyett. Ilyen funkcióban Németország, Luxemburg és Olaszország alkalmazza. Olaszországban 1981 óta akkor nem alkalmazható, ha a pénzbüntetés behajthatatlan, ekkor ellenőrzött szabadságot vagy helyettesítő munkát szabhat ki a bíróság, azzal a megkötéssel, hogy az alap-pénzbüntetés mértéke nem haladhatja meg az egymillió lírát.

Németország a következő megoldást választotta: egy napi pénzbüntetés, télele-

sen értve, 6-8 óra munkával egyenértékű, így a közérdekű munka időtartama 2160–2880 óra lehet. A statisztikák szerint évente körülbelül hétezeren választják a közérdekű munkavégzést Németországban.

Európában tehát általánosan elfogadott szankcióvá vált a közérdekű munka. Természetesen ez a büntetési forma csak úgy egyeztethető össze az ENSZ Egyezségokmánnyal és az Emberi Jogi Konvenció kényszermunka tilalmával, ha a szankcióban a vádlott hozzájárulása mint feltétel megjelenik a végrehajtásban. Egyes országokban olyannyira humánus a szabályozás, hogy a büntetés kiszabásánál az elítélt vallási meggyőződését is figyelembe veszik, figyelnek arra is, hogy az elítélt iskolai végzettségével, illetve munkakörével – ha munkaviszonyban áll – ne álljon ellentmondásban.

A magyar szabályozás

A Btk. 38. § (1) 2. pontja a közérdekű munkát a főbüntetések csoportjába sorolja. A 49. § (1) bekezdése szerint „a közérdekű munkára ítélt köteles a részére meghatározott munkát végezni. Az elítélt személyi szabadsága egyébként nem korlátozható”.

A Btk. 49. § (2) bekezdése szerint „a közérdekű munkát az elítélt – ha a jogszabály másként nem rendelkezik – hetenként egy napon, a heti pihenőnapon vagy a szabadnapján díjazás nélkül végzi”. A (3) bekezdés pedig előírja, hogy „a közérdekű munka legrövidebb tartama 1 nap, leg-hosszabb tartama 100 nap”.

Tehát a hatályos Btk. az 1987-ben bevezetett javító-nevelő munka közérdekű munkaként végzendő formáját fenntartotta, sőt az alkalmazási körét bővítette is. Változta-

A közérdekű munka alternatív lehetőség lehetne...

tott viszont a korábbi végrehajtási módján annyiban, hogy a közérdekű munka végrehajtásának elhúzódnását kiküszöbölendő, szűkítette annak tartalmát. A végrehajtás hatályos jogi szabályozását a Bv. tvr.-t módosító 1993. évi XXXII. tv. alapján vizsgálhatjuk, mely beépítette a Bv. tvr.-be a közérdekű munka végrehajtásáról szóló 9/1987. (II. 21.) IM-rendelet törvényi szabályozását, rendelkezéseit. A büntetés-végrehajtási bíró jelöli ki ezen szabályozás alapján a végrehajtás helyét, miután a büntetőbíró meghozta az ítéletet. A hatályos szabályozás nem tartalmaz a korábbihoz hasonló kötöttségeket, a végrehajtás helyére vonatkozóan a pártfogó felügyelő ad javaslatot, sőt ezt kötelező kikérni.

A törvény a napi munkaidőt legalább négy és legfeljebb nyolc órában határozta meg. A statisztikai adatokat vizsgálva a következő konzekvenciák vonhatók le; érdekes vizsgálni, hogy milyen gyakran alkalmazták ezt az újszerű büntetési nemet.

Az 1987-ben bevezetett közérdekű munkaként végrehajtandó javító-nevelő

munkára ítélték és munkáltatóik számának alakulása a következő: 1989. december 31-én 55 elítélt 19 munkáltatónál; 1990. december 31-én 13 elítélt 6 munkáltatónál; 1992. december 31-én 6 elítélt 3 munkáltatónál. E büntetés alkalmazása számának csökkenése talán éppen a munkanélküliség magyarországi alakulása miatt következett be. A munkanélküliség azért hat a jogintézmény ellen, mert nem igazi büntetés olyan valakit megfosztani a szabadidejétől, akinek igen sok áll a rendelkezésére.

A büntetésforma pozitívuma abban látható, hogy alternatív lehetőséget nyújt az életmódváltoztatásra, ugyanakkor társadalmi hasznot hoz azzal is, hogy jóval olcsóbb, mint a rendkívül költséges szabadságvesztés-büntetés.

Ez az ingyenmunka viszont csak akkor közhasznú, ha nem jelent konkurenciát a büntetlenek számára, tehát ha olyan feladatok ellátását jelenti, amelyekre nincs kereslet a munkaerőpiacon. Mint a büntetési formák többsége, ez sem jelenthet minden problémára megoldást. Ezt a külföldi

statisztikák a következőképpen támasztják alá: Franciaországban az elítéltek 2-3 százalékaival, Angliában 5-7 százalékaival szemben alkalmazzák a bíróságok.

Mint említettem, alternatívája a szabadságvesztés-büntetésnek, de végrehajtandó szabadságvesztéssé változhat egyes szabályozások szerint, ha az elítélt megszegi kötelezettségeit. Egy sor elkövetővel szemben nem is alkalmazható a közérdekű munka-büntetés: például szóba sem jöhet a megrögzött alkoholisták, narkomániások, mentális betegek és otthontalanok esetében.

Hazai végrehajtása

A Bv. tvr.-t módosító 1993. évi XXII. törvény beépítette a Bv. tvr.-be a közérdekű munka végrehajtásáról szóló 9/1987. (XI. 21.) számú rendelet törvényi szabályozást igénylő rendelkezéseit.

A közérdekű munka végrehajtása helyének kijelöléséről a Bv. tvr. 60. §-a rendelkezik. Ezt a feladatot a büntetés-végrehajtási bíró látja el, illetékességét az elítélt állandó vagy ideiglenes lakhelye határozza meg. A jelenlegi törvényi szabályozás szinte korlátozás nélkül fogalmazza meg a munkáltató kijelölését; kijelölhető bármely intézmény vagy gazdálkodó szerv. A munkahely kijelölésére vonatkozóan a hivatásos pártfogó javaslatának meghallgatása után az ügyész indítványa szükséges a bv. bíró további eljárásához.

A büntetési forma hatályos végrehajtásához a munkaügyi központok nagyban hozzájárulhatnának, ha a törvényi előírásnak megfelelően folyamatosan tájékoztatnák az illetékes bíróságokat azokról a munkahelyekről, amelyek alkalmasak lennének a közérdekű munka végrehajtására. Ez az

együtműködés ma még nem valósult meg. A hivatásos pártfogói rendszer bár működik, szervezetsége nem kielégítő, a pártfogók között kevés a munkajogi szakember.

A közérdekű munka végrehajtása sajátos jogi helyzetet teremt. Bár munkáról van szó, a kijelölt munkahely és az elítélt között nem létesül munkaviszony. A munka törvénykönyve abban az esetben irányadó, ha az elítélt a közérdekű munka végrehajtása során kárt okoz, illetve az elítéltet kár éri. A naponta ledolgozandó órák száma 4 és 8 között van, amely nemcsak a hetenkénti pihenőnapon hajtható végre, hanem az évi rendes szabadság alatt is folyamatosan végezhető.

A kijelölt munkahely kötelezettségeiről a Bv. tvr. 62. §-a rendelkezik: „*a kijelölt munkahely köteles: az elítéltet közérdekű munkával foglalkoztatni; az elítélt utazási költségét megtéríteni, ha a közérdekű munkát nem a lakóhelyén végzi; a bíróság által megküldött nyilvántartó lapot vezetni, és az elítélttel kapcsolatban kért felvilágosítást a bíróságnak megadni*”. A hivatásos pártfogó feladata kiterjed a végrehajtás menetének ellenőrzésére is. Ha az elítélt nem tesz eleget munkahelyi kötelezettségeinek, a hivatásos pártfogó az erről készített jelentést köteles megküldeni az illetékes ügyészségnek. Az ügyész a hivatásos pártfogó meghallgatása után környezettanulmányt készíthet, majd a bv. bírónak indítványozhatja a közérdekű munka szabadságvesztésre való átváltoztatását, mégpedig úgy, hogy egynapi közérdekű munkának egynapi szabadságvesztés-büntetés felel meg. [A Btk. 50. § (1) bekezdése alapján fogházban letöltendő szabadságvesztésre lehet átváltoztatni a közérdekű munkát].

A közérdekű munka végrehajtásával kapcsolatban két fontos jogintézmény em-

lítendő meg, mégpedig a halasztás és a félbeszakítás. A halasztásról a Bv. tvr. 65. §-a úgy rendelkezik, hogy a büntetést kiszabó bíróság dönthet arról, hogy az elítélt kérelmére egy alkalommal, legfeljebb három hónapos időtartammal halasztást engedélyez.

A közérdekű munka félbeszakításáról a bv. bíró dönthet, de döntése meghozatalában segíthet, ha meghallgatja a hivatásos pártfogót, illetve ha környezettanulmányt kér. A félbeszakítás nem lehet több évente 30 napnál, és ez az idő a közérdekű munka időtartamába nem számít bele. A bv. bírónak ez a végzése igazgatási jellegű, ellene fellebbezésnek nincs helye.

A közérdekű munka kiszabásának gyakoriságát, alkalmazási lehetőségeit vizsgáltam a Pécsi Városi Bíróságon. Leggyakrabban az úgynevezett közlekedési bűncselekmények esetében szabják ki, ezen belül is többszörösen ittas vezetés miatt. Az alkalmazó bírók véleménye szerint valójában csak akkor hatásos a közérdekű munka, ha az elítélt bűnözőkarrierje még olyan stádiumban van, hogy e büntetéssel járó megszégyenítés elérheti azt a célt, hogy az elítélt a későbbiekben tartózkodjon a bűnelkövetéstől.

1994. december 31-én Magyarországon 270 közérdekűmunka-büntetés végrehajtása volt folyamatban. Az elítéltek munk-

káltatóinak száma 172 volt. Egy évvel korábban 88 közérdekűmunka-büntetésre ítélt személy töltötte büntetését 35 munkáltatónál. 1994-ben 45 esetben jelöltek ki új munkahelyet, kétszer pedig megállapították a végrehajthatóság megszüntetését. Az előző évben új munkahely kijelölésére 9, a végrehajthatóság megszüntetésének megállapítására pedig 41 esetben került sor.

Tapasztalataim alapján nagyon kevés a lehetőség a végrehajtásra, a nagy munkanélküliség miatt. Az önkormányzatoknál adódna ugyan némi munkalehetőség (úteltakarítás, parkrendezés stb.), de azok inkább az ott élő munkanélkülieket részesítik előnyben. A munkalehetőségeket valójában a pártfogó felügyelői rendszernek kellene feltárni, de ez a szervezet jelenleg nem képes rugalmasan megfelelni feladatainak. A megfelelő kapcsolattartás a munkaügyi központokkal szintén hiányzik.

A munkabüntetéseket általában vizsgálva úgy vélem, hogy csak bizonyos esetekben célravezetőek. Talán azok számára, akik még nem léptek a bűnözőkarrier útjára, megfelelőbb, ha nem kerülnek a börtönök világába. Az egészen rövid tartamú – pár hónapos – szabadságvesztés-büntetésnél valóban több értelme van, bár végrehajtása magyar viszonylatban, a jelenlegi munkanélküliség mellett nehézkesnek látszik.

Illés Klára

Jegyzetek

1. Dr. Kabódi Csaba–dr. Mezey Bar-na: A munka, mint büntetés és a büntetés alatti munkáltatás, Bp. 1994.

2. Dr. Kabódi Csaba–dr. Mezey Bar-na: A munka, mint büntetés és a büntetés alatti munkáltatás, Bp. 1994.

3. Pauler Tivadar: Büntetőjogtan

4. Magyar Jogi Lexikon Bp. 1990.

5. Ficsor Mihály: Büntetési rendszerünk továbbfejlesztése és a javító-nevelő munka (MJ. 1975. 1.)

6. Dr. Vókó György: A közérdekű munkáról, mint egyik új főbüntetésről (MJ. 1994. 1.)

Egy bátor nő

*Beszélgetés Marosvölgyi Györgyné
vezető nevelővel*

Archív kép 1969-ből. Az udvaron százötven fiatal fiú áll, s minden szem egy vékonyka, alacsony termetű, rövid hajú nőre irányul. Látták már ezt az arcot pillanatokra feltűnni az intézet falai közt, azt hitték, az új adminisztrátor. De a parancsnoki dörgedelem a még nagyobb tiszteletről szónokolva nevelőként mutatja be. Marosvölgyi Györgynét, a tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetének vezető nevelőjét annak idején őrmesterként talán az országban elsőként nevezték a fiatal fiúk nevelőjének.

82 – A bemutatkozásnál, azon az emlékezetes napon alig tudtam megszólalni a lámpaláztól. Zavart a katonásdi, a tisztelgés, nem tudtam, hogy a kezemmel, lábammal mit kezdjek. Gyakorolj a tükör előtt! – tanácsolták némi iróniával a kolléganők.

Egy másik, kicsinyített archív kép is feltűnik a kezdetekről; elítélt intéz hozzám kérdést a lépcsőfordulóban. Az első mondat után azt hittem, remeg a hangom. De nem remegett. Attól kezdve elfűjták a lámpalázam.

– Gondolta-e fiatal korában, hogy nevelő lesz?

– Nem, de mindig szerettem volna pedagógus lenni. Gyermekkori álmaim nagy kerülőkkel valósultak meg.

– Mesélne ezekről?

– Kiskörén születtem, Heves megyében. Ötéves koromig ott éltem, ám az első osztályt már Lőrincen végeztem. Szüleim megélhetést keresni Pestre költöztek. Anyám bátor nő volt, azokban a küzdelmes, ötvenes években taxisofőr lett. Kertes házban laktunk albérlőként. Egyedüli gyermekként élveztem a szabadságot, az egyforma szociális körülmények közt élő emberek jóindulatát. Egy árny sötétíti az

eszmélés aranykorát: szüleim rengeteget veszekedtek. Korán megtanultam, ha elromlik egy házasság, jobb, ha pontot tesznek a végére a marakodó felek. Tizenöt éves lehettem, amikor a szüleim elváltak. Anyámmal a Baross utcába költöztünk, egy szoba-konyhás lakásba.

– *Hogy boldogult anyagilag két nő?*

– Nehezen. Anyámnak a megromlott látása miatt ott kellett hagynia a taxizást, a Hűsgyárban helyezkedett el. Alumínium ládáknak lúggal mosta a húst, a kezéről állandóan lejtött a bőr. Az továbbtanulásra még Lőrincről jelentkeztem a Szent László Gimnáziumba. A humán tárgyak jobban vonzottak a reálismereteknél. Egy jellemvonásom korán feltűnt: mindenkiből kisajtoltam, kiszövegeltem, amit akartam. Belőled jó ügyvéd lenne – mondogatták. Inkább tanár- vagy tanítónő – gondoltam a szívem mélyén. Csakhogy az énekhez, rajzhoz semmi tehetséget nem éreztem.

Anyám betegsége megkérdőjelezte a gimnáziumot. Mikor leszek kenyérkereső? S akkor jött egy jelentős véletlen. Összefutottam az utcán egy volt osztálytársnőmmel, aki örvendezve újságolta, hogy közgazdasági technikumba jár az Alkotmány utcába. Az a sulis azonnal kenyeret ad, ha elvégzem, fordult meg agyamban a jövőkép, s elrohantam az igazgatóhoz. Ha a szaktárgyakat be tudja pótolni és különbözteti tesz, mi átvesszük – biztatott. Így változtattam iskolát. A Szent László Gimnázium olyan erős iskola volt, hogy még közepes átlaggal is jónak számítottam az Alkotmány utcában.

Közben a magánélete a szerelem színfoltjával gazdagodott. Megismerkedett a férjével, aki akkor rendőr volt. Az érettségi évében, 1961-ben Hegedűs Margitból Marosvölgyi Györgyné lett. Amit soha nem

bánt meg. Jó házassága biztos háttéréül szolgált bévés pályafutásának.

De egyelőre még a Kenyérgyárban elhelyezkedő, havi 900-ért dolgozó telepi adminisztrátornál tartunk. Utána a Háztartási és Illatszertár Vállalat V. kerületi gépkönyvelésében vállalt hat éven át munkát.

– *Hogy került Tökölre az Ascota-gépkönyvelőnő?*

– A második véletlennek köszönhetően. A lélekölő munka kikészített. Mindig az órát néztem, mikor lesz már vége az egyhangú feladatoknak. Nem bírom tovább hangulatban várakoztam a buszra az egyik szürke hétköznapi, amikor a férjem volt munkatársával, a BRFK rendőrszűrtjével találkoztam, akinek hogy vagytok kérdésre dőlt belőlem a panasz. A gépkönyvelést abbahagyom, nem kellene a BRFK-ra valaki? – szögeztem neki a kérdést. Ott nem tud üresedést, válaszolta, de, menjünk ki a férjemmel a Nemzetközi Vásárra, egy másik volt kolléga nevelőtiszt Tökölön, hátha ő tud valamit tanácsolni. Mi az, hogy Tököl?! Az meg hol van? – kerekedett el a szemem. Harminc kilométerre Budapesttől – informáltak. Na, az nekem nem kell. Én mindig két lépésre dolgoztam a lakásomtól.

És megjelent lelki szemeim előtt egy nagy szürke fal, vaspántokkal szegelt komor tölgyfaajtóval, ami mögött csikos rabruhás gonosztevők gubbasztanak. Még-hogy én oda? El sem tudom képzelni. A férjem jobban értesülteként nyugtatgatott: nem kell félned, Tököl egy több épületből álló, táborjellegű, fiataloknak szánt intézmény, nem olyan nyomasztó hely.

1968 nyarán létrejött egy egyéni szempontból jelentős találkozás *Paulovits Endre* nevelőtiszttel.

– Annyi lelkesedéssel, oly csodálato-

san, élethűen ecsetelte Paulovits a tököli légbört, hogy ma is hálás vagyok optimista szavaiért. Igaz, hogy nevelőnő csak egy van, a lányoknál, ne is hangoztassam a nevelői ábrándjaimat, egy a lényeg, kerüljek be a tököli állományba.

Valóban, a tököli személyzetist felkeresve a könyvelői státusz szóbeli megállapodásáig jutottunk el. Nem küldenek kikérőt a vállalatomhoz, hanem majd értesítenek, ha időszerű lesz.

Napok, hetek teltek el, nem jött semmi. Hiába kérdezgettem Paulovits Endrét, állt az ügy. Aztán mégis küldtek kikérőt. Repesve mondtam búcsút megunt gépkönyvelőségemnek. Akkor jött a hidegzuhany. Ahogy felmondtam, másnap várt a tököli távirat: belső átszervezés miatt mégsem tudnak alkalmazni. Azért a rendőrség mégsem ilyen, hogy felelőtlen ígéretéssel két szék közül a földre ülteti az álláskeresőt, bosszankodtam a férjem előtt. Paulovitsot felkeresve ő is csak ötlöthetolt: a szigorú börtönparancsnok, *Kardos Gyula* mást vesz fel. Én meg amolyan szenvedélyes, pukkancs alkatként kitörtem; személyes kihallgatást kérek én ettől a Kardos Gyulától. Elvégre meg nem ehet, legfeljebb kidob. Ez a merész, talpraesett ötlet juttatott be Tökölre.

– *Nem félt a parancsnoktól ismeretlen kérelmezőként?*

– Nem. Elmondtam: mindenképpen sérelem ért, komolyabb cégnek gondoltam a büntetés-végrehajtást. Az én férjem is egyenruhás, náluk ilyen keresztbeszervezősdi nem fordulhat elő. A parancsnok elmagyarázta, hogy másképp akarta megoldani hoppon maradásomat, elnézést kérve felajánlotta az őri státuszt, amihez nekem semmi kedvem nem volt. Egy hét múlva felküld a toronyba – hasított belém –, fuccs a neve-

lői álmoknak. Amelyekről, persze, hallgattam, mint a sír. Végül is felvettek könyvelőnek. Ez a bátorság határozta meg a későbbi kapcsolatunkat Kardos Gyulával.

Marosvölgyi Györgyné tíz évig járt ki Pestről Tökölre dolgozni. Szürke falak és hatalmas ajtók ugyan nem voltak, de a nagy szigorúság, merev szabályzat próba elé állította. Viszont soha nem nyomasztotta az unalom, örömmel töltötte el az épületek közti zöld területek látványa, séta, ügyintézés közben – és soha nem nézte az órát, mikor lesz vége a munkaidőnek.

A szigorú dirinek volt egy szokása. Az intézet bemutatásakor szerette az újoncok véleményét hallgatni, szűzi szemmel hogy s mint nézik a benti dolgokat.

Kardos Gyula egyszer az ifjú könyvelőnővel sétálva éppen az átadás előtt lévő, új iskolaépület mellett haladt el. Boldog lehet az, aki majd itt dolgozhat – tört ki a számok üdvöskéjéből a titkos nevelői vágy. Tényleg? – nézett rá a parancsnok. Maga nevelő akar lenni? Maga olyan fiatal, úgyis elküldenék a Számviteli Főiskolára. Mivel a státusza még nincs rendezve, átirányíthatom a pedagógiai főiskolára.

– Ő mondta ki, amit én kérni sem mertem – ujjong fel még most is az emlék hatására, a középkorú nevelőnő. – Tökölön akkor 330 fiatalkorú elítélt volt, tizenkét nevelő, egy női nevelő alkalmazásával. Kardos elmondta, mindig is szeretett volna még egy nőt felvenni nevelőnek. De nem ám a lányokhoz, hanem a fiatalkorú fiúk neveléséhez érzek kedvet – leptem meg. Húsz kilóval voltam kevesebb akkoriban, pici, kefefrizurás törékeny nő gyözködte a parancsnokot igazáról. Hát jó, nem bánom, de nagy baj lesz, ha maga nem állja meg a helyét – adta be végül a derekát Kardos Gyula.

Ezt a feladatot kiégetten nem lehet csinálni

Marosvölgyi Györgyné történelem–földrajz szakon felvételizett Szegeden. A kinevezése hamarabb érkezett meg, minthogy felvették volna a főiskolára.

Ezután már nem véletlenül szóltak bele sorsába, hanem a helytállás, a bizalom kötelessége.

Végzi a főiskolát, s '71-ben megszületik György fia, '73-ban Gabriella nevű lánya. Férje ügyes ezermester. Kardos Gyula szerette, ha férj és feleség egy munkahelyen dolgozik. Meglátva a férjet, rábeszélte, hogy a bévés köteléssel váltsa fel a rendőrit.

– Férjem politechnikai szakkört vezetett az elítélteknek, és egy korrekciós csoportot irányító team tagjaként lett munkáltató. Szépen munkára fogta a gyereket. A parancsnoknak igaza lett. Sokkal izgalmasabb munkakörrel váltotta fel férjem a közlekedési rendőrit.

– Akkor önök egyenruhás család...

– Valahogy úgy... – nevet beszélgetőpartnerem elegáns gyöngysorral a nyakán, s az asztalon „pihenő” két klipsze sem mond ellen a ténynek.

– Egyszer a parancsnok külföldi vendégeknek bemutatva a tököli intézetet, megjegyezte, még a két gyerekünk is bévés lesz. Én a fiamra gondoltam ugyan, de a lányom végez a rendőrtisztői főiskola bévé szakán.

Ami nem is csoda. Gabikát kislányként orvoshoz az intézetbe hozta be anyukája. A felnőtt, 19 éves Gabriella szociális ügyintézőként megszerette Tököt. Idejön nevelőnek, csak másik körletre.

Marosvölgyi Györgyné '87-től a 15-ös és 14-es körleten volt csoportvezető nevelő, ami a vezető nevelővel azonos beosztás. Most is két körleten, a 12–13-on, 80 elítélt közt ténykedik.

– *De nem esett szó még nagyon lényeges dolgokról. Vajon a parancsnok kedvencét hogy fogadták a kollégák?*

– A férfi nevelők eltűrtek, mert a parancsnok odavett. Örmesteri rendfokozattal, képesítés nélkül szokatlan volt a kinevezésem, mivel a másik nevelőnő jogot végzett. Ellendrukkerek nagy számban voltak, akik azon mesterkedtek, hogy ne le-

gyek az elítéltek között, adminisztrálgasak csupán, írjam a bírói előterjesztéseket. Két műszakban dolgoztam, az öröket az őrségsparancsnok igazította el, minket a nevelési szolgálatvezető. Mamár ez is másképp van. Szóval, én a nevelésért égtem lázban. A fiúk sorsa nagyon megviselt. Míg a váltótársam, egy főhadnagy, dörgő hangon fegyelmelte a fiúkat, én női fifikával, halk, de erélyes szóval tartottam be a rendet.

– *Fortélyal, mondhatni.*

– Úgy van. Például több volt a kötelező gimnasztika a labdajátékoknál. Kijelentettem a csapatnak, amennyivel többször kell rájuk szólnom, annyival kevesebbet focizhatnak. Ez hatott. Amit ösztönösen jónak találtam, igazolták a tanulmányaim.

Egyszer a kinti légkör vizsgázott elégtelenre a bentihez képest. Gimnáziumi igazgatót hívtunk ki az intézetünkbe rendező irodalomóra megtartására. Petőfi, József Attila verssoraira varázslatos csend szállt a terembe, felcsillantak a szembogarak. Azon az estén bárba mentünk szórakozni baráti társasággal, s a kiélt arcok látán undort és kontrasztot éreztem a gyerekek tisztasága javára. Álljunk fel, közöltem a férjemmel, én itt tovább nem maradok.

– *Elnézést a kérdésért, nem lettek szerelmesek magába néhányan? Mire kellett legjobban vigyázni?*

– Nagyon kellett tartani magam, hogy még véletlenül se hozzanak összefüggésbe húszéves ifjú emberekkel. Nem három, hanem hat lépés volt a kötelező távolság. Plátói szerelmek persze fel-fellobbantak. Egy katonatiszt 18 éves, értelmes, Tökölre került könyvmoly fia verseket írt hozzám.

– *Akarta-e majdnem harmincéves tököli pályafutása során az intézettől megválni?*

– Egyszer igen. De szerencsére nem sikerült. Valamilyükünknek el kell menni az

intézetből – döntöttünk tíz év után, a napi három óra utazgatásba belefáradva. Én nem hiányozhatok, menjen a férjem. Aztán úgy tűnt, én leszek a hűtlen fél. Komoly ajánlatot kaptam egy XIV. kerületi iskolától. A parancsnok nem engedett el, arra hivatkozva, hogy nem ezt várja egy bévé kötelékében pedagógiai főiskolát végzett nevelőjétől. Nekem pedig anyámtól örökölve a lelkiismeretes, drukkos természetet, elég volt egy neheztelő szó a főnökeimtől, hogy maradjak.

A gordiuszi csomó 1978-ban egy sziget-szentmiklósi házvétellel oldódott meg. Végül a pesti lakás ment. Ma már mindketten örülnek a vidék csendjének a zürös és zajos főváros helyett. A férj négy éve ment nyugdíjba. Olykor ő várja vacsorával haza a tiszthelyettesi iskolán nevelést oktató, fáradt feleséget.

– *Nem veszett-e el a hőskor, az ifjúság múltán a nevelői munka harmata?*

– Ez olyan feladat, hogy kiegészíteni nem lehet csinálni. Én nem égtem ki. S állítom, hogy a Tökölön kezdő nevelők megtanulták a szakmát. Szigor megértéssel párosulva, e kettős elv vezetett.

– *A politikai, társadalmi közeg megváltozott. A változások jótékony vagy kedvezőtlen hullámai gyűrűznek-e be a zárt falak mögé?*

– Annak idején a bévénél vonzóbb volt dolgozni már csak a magasabb jövedelem miatt is. Viszont megvalósult a merev, kötött légkörben nyitottabb jövőt álmódó nevelő fantazmagóriái: csoportos kimaradásokra, hajókirándulásra, a Miss Saigon bemutatójára vihettük el a fiatalokat. Az új szabályok értelmében más lett a szemléletmód, jóval nyitottabbá vált az intézet. A legnehezebb korosztályt, a fiatalokat másképp kell kezelni, a 32-es törvényt szem

előtt tartva sok minden változott az elmúlt öt év alatt. Bár a vállalatokkal kötött szerződés 87-ben megszűnt, a kidolgozott kezelési program értelmében a fiatalok választhatnak az általános iskola befejezése vagy a szakmunkásképzés között.

Az elítélt humánus hangnemet igényel és kap, apró sérelmei megnyugtató rendezését. Az elítéltnak vannak választási lehetőségei: ha fegyelmezett, több szabadságot kap.

A nyitás segíti a nevelő munkáját. A jó nevelő – mindegy, hogy férfi vagy nő, fiatal vagy öreg – nem a tekintélyelvűsége, hanem a pedagógiai eszköztár eredményességére építhet.

Lassan többségben vannak a női nevelők Tökölön. A vezető nevelő, Marosvölgyi Györgyné jövőre lesz ötvenöt éves. Igaz, hogy magas a vérnyomása, mégis fiatalos lendülettel kalauzol végig a körletén.

– A férjem munkája – állunk meg a zöld növényektől pompázó, üde biológiai (egykori) szakköri szobában, az egyik saroknál. A fiúk a színházban – mutat a folyosón a táblóképek egyikére –, micsoda szabadság. Régen Mikulást, karácsonyt sem ünnepeleltünk az intézetben. Két szaloncukrot kis fenyőággal titokban csempésztünk be, otthon fabrikálva, a csoportoknak kiosztogatva.

Fiatalkorúak hajladoznak a nyári napsütésben és zöld a gyep, ami mindig megigézi a nevelőnőt.

– Tökölről már a sok zöld miatt se mennek el. Hol van még egy ilyen intézet Magyarországon? Magas vérnyomásom lett, az igaz, de abban a percben, hogy áthaladok e zöld gyepen, elfeledem a betegséget. Fiatalnak érzem magam.

Mint egykor, az udvaron, százötven fiatal elítélt pillantásának keresztjében.

Pardi Anna

Nemzetközi kapcsolatok

Salvatore Cianci bv. főigazgató vezetésével 1996. április 27–május 2. között olasz delegáció tanulmányozta a magyar bévét.

1996. március 24–28. között *dr. Tari Ferenc* altábornagy vezetésével 4 fős delegáció tanulmányozta a szlovén büntetés-végrehajtást.

1996. április 17–18. között az RTF III. évf. hallgatói tanulmányúton vettek részt Ausztriában.

1996. április 22–26. között *Dobos István* ezds. vezetésével hat fő tett tapasztalatsere látogatást Ausztriában.

1996. május 1–5. között a svájci Igazságügyi és Rendőrnisztérium által szervezett nemzetközi Kábítószerügyi Konferencián *Huszár László* vett részt.

1996. május 20–24. között a Cseh Köztársaság és az ET közösen szervezett „A fiatalokúak fogva tartásának speciális problémái” című konferencián *Hevényi Attila* és *Szőke Tiborné* vett részt.

1996. május 22–29. között a Recital Corporation által szervezett nemzetközi felhasználási konferencián *Aszódi Gábor* és *Guth Zsolt* vett részt.

1996. június 8–15. között *dr. Magyar Miklós* vett részt a Kínzás és embertelen bánásmóddal foglalkozó bizottság soron következő ülésén.

A hollandiai Nord Brabant Zuice–Oost régió rendőrségnek delegációja 1996. április 21-én meglátogatta a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézetet.

Richard Harries, az Egyesült Királyság Belügyminisztériuma Statisztikai és Kutatási Igazgatóság Operacionális Kutatási Főosztály kiemelt kutatója 1996. április 15–19. között előadás-sorozatot tartott a brit bv. feladatairól és struktúrájáról.

Eberhard Zemanek, az osztrák bv. munkatársa 1996. március 20-án az osztrák–magyar együttműködési program megbeszélése tárgyában látogatott Magyarországra.

Valgyimir V. Trofim, a moldáv bv. országos parancsnokságának helyettese vezetésével 1996. március 17–22. között tapasztalatsere-látogatást tettek Magyarországon.

Jack Kamerman, a Kean College (USA) Szociológiai Tanszék társprofesszora 1996. április 1–4. között megbeszélést folytatott a BvOP vezetőivel és meglátogatta a Baracskai Országos Bv. Intézetet.

Hattuniemi Asko vezetésével 12 finn bv. munkatárs 1996. május 20–21-én látogatást tett a Bp.-i Fegyház és Börtönben, illetve a Fialatkorúak Bv. Intézetében.

Kari Häkämies, a Finn Köztársaság igazságügy-minisztere által vezetett delegáció 1996. május 22-én látogatást tett a Bp.-i Fegyház és Börtönben.

A Somerset College of Art and Technology (Anglia) elitélet-oktatással foglalkozó tanárai 1996. május 30-án látogatást tettek a Bp.-i Fegyház és Börtönben.

Jess Magham, az Illinoisi Chicago egyetem professzora és *Alein Patrick* építész, cégtulajdonos 1996. április 27.–május 3. között megbeszéléseket folytattak a BvOP vezetőivel és több bv. intézetet meglátogattak.

Henry Baugh, a Steinkjeri (Norvégia) nevelőintézet vezetője és munkatársai 1996. június 12-én meglátogatták a Fialatkorúak Bv. Intézetét.

1996. május 27–31. között a Bv. Országos Parancsnoksága, az ET és a Colin Lovett Associates közreműködésével nemzetközi konferenciát szervezett Budapesten Új utak a börtönépítészetben címmel.

Ken Jeavons, a TBV Consult angol építészeti cég főépítésze 1996. április 1–3. között tett látogatást a magyar bévénél.

Börtönépítészeti konferencia

A Magyar Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, az Európa Tanács Jogi Ügyek Igazgatóságával és a Colin Lovett Associates-cel közösen 1996. május 27–31. között nemzetközi konferenciát és kiállítást rendezett a Budapesti Műszaki Egyetem dísztermében „Új utak a börtönépítészetben, A biztonság fenntartása a kezelési és rehabilitációs programok alatt” címmel. A konferencián 28 ország körülbelül 200 delegátusa vett részt.

A két évvel ezelőtt Pilisszentkereszten hasonló témában megrendezett konferenciához hasonlóan kiállítást is rendeztünk, amelyen 7 amerikai, nyugat-európai és magyar cég állította ki, főként a börtönépítészetrel és a börtönök biztonsági berendezéseivel kapcsolatos termékeit.

A konferencia sikeréhez nagymértékben hozzájárult az Európa Tanács Jogi Igazgatóságának szakmai és jelentős anyagi támogatása. Helen Moore kiasszony, az Európa Tanács képviselője, megnyitójában hangot adott annak a véleménynek, hogy a Magyarország által rendezett konferenciák fontosak az Európa Tanács részére, mivel hozzájárulnak ahhoz a misszióhoz, amit az Európa Tanács végez a kelet- és közép-európai országok szakmai ismereteinek fejlesztése érdekében.

A konferencián elhangzott 28 előadás. A legnevesebb börtönépítészek, főigazgatók, börtönigazgatók és a kérdéskör kutatói adtak számot arról a fejlődésről, ami az 1994-es konferencia óta eltelt időszakban történt a börtönépítészetben. A magyar büntetés-végrehajtás részéről dr. Tari Ferenc bv. altábornagy, országos parancsnok tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást a magyar büntetés-végrehajtás hosszútávú fejlesztési koncepciójáról. Végül az utolsó napon a kelet- és közép-európai delegátusok számoltak be a börtönök és a börtönépítészet fejlesztéséről saját országukban.

A konferencia jelentős szakmai és erkölcsi sikert hozott a magyar büntetés-végrehajtásnak, egybehangzó vélemények szerint a magyar büntetés-végrehajtás egyre inkább betölti azt a szerepet, amit 1994 májusában vállalt a térségbeli országok együttműködésének elmélyítésében.

Boros János

Képek – események

Április 19-én ünnepélyes tanévzárót tartottak a sátoraljaújhelyi roma népfőiskolán. A tanév befejeztével huszonnyolcan vették át a tanúsító oklevelet és a bizonyítványt. A záróünnepélyen dr. Estók József ismertette a népfőiskolai törekvések lényegét, amely a szabadulók életkezdesi esélyeinek javítását szolgálja.

A büntetés-végrehajtás közép és hosszú távú intézményfejlesztési terveiről május 15-én tájékoztatta az újságírókat dr. Konkoly Csaba igazságügyi helyettes államtitkár és dr. Tari Ferenc altábornagy. A rendhagyó sajtóbeszélgetésre az Igazságügyi Minisztériumban került sor.

Kozma Imre atya, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat elnöke és dr. Tari Ferenc országos parancsnok április 18-án együttműködési megállapodást írt alá, amely a börtönökben folyó börtönmissziós tevékenység kereteit rögzíti.

Családi jünialist tartottak június 8-án a kőbányai Dózsa-sporttelepen, amelyre a Budapesti Fegyház és Börtön személyzete és a dolgozók családtagjai voltak „hivatalosak”. A sokrétű programnak köszönhetően mindenki megtalálhatta az érdeklődési körének megfelelő kikapcsolódási lehetőséget.

Árendás Péter

1943–1996

Árendás Péter bv. ezredes az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága jogi és igazgatási főosztályának igazgatási osztályvezetője, 1996. május 10-én ötvenhárom éves korában, súlyos betegség következtében elhunyt. Érdeimei elismerésül az „IM Büntetés-végrehajtás halottjaként” katonai tiszteletadással 1996. május 23-án vett tőle végső búcsút szeretett családja, a büntetés-végrehajtási szervezet vezetői, munkatársai, barátai és mindazok, akik szerették és tisztelték.

Árendás Péter úr 1961-ben bányaiipari technikumban érettségizett. Ezt követően a Dorogi Szénbányák Vállalatnál csillésként, illetve gyakorló bányatechnikusként dolgozott. Rövid idő múlva a zirci Ipari Szakmunkásképző Intézet-hez került technikus-tanári munkakörbe, ahol a vājártanulókat oktatta. Innen vonult be 1963-ban sorkatonai szolgálatának letöltésére, mely idő alatt tartalékos tiszti iskolát végzett és 1965-ben alhadnagyi rendfokozattal leszerelt. Sorkatonai szolgálatának letöltése után ismét a Dorogi Szénbányák Vállalatnál helyezkedett el bányafelmérőként.

Az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságára 1970. december 1-jei hatállyal nyert kinevezést hadnagyi rendfokozatban. Kezdetben az MRBV önálló alosztályon, majd rövid idő eltelté után a személyzeti és oktatási osztályon teljesített szolgálatot főelőadóként. Ezen a szakterületen dolgozott közel nyolc évig. Ez idő alatt – beosztásából következően – szinte valamennyi büntetés-végrehajtási intézetnél megismerték, szakmai tudását elismerték.

Időközben szülei nyomdokaiba lépve elvégezte a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola pedagógia–népművelő szakát, majd azt követően is tovább képezte magát. Aktív közéleti emberként választott funkcióban tevékenykedett az ezt követő években.

A rendszerváltozás hajnalán új feladatot kapott, az Országos Parancsnokság belső munkájának koordinálását. Mint titkárságvezető, majd az 1996. évi átszervezés során az igazgatási osztály vezetőjeként közel egy évtizeden át látta el ezen beosztását.

Mindennapi életvitelében egyszerű és természetes, emberi kapcsolataiban közvetlen és barátságos, feladatait humánusan ellátó ember volt.

Emlékét kegyelettel megőrizzük.

Andragógus vagy nevelő?

A Börtönügyi Szemle 1996/1. számában nagyon érdekes cikk jelent meg *Szondi Miklós* tollából. Az írás ráirányította a figyelmet a büntetés-végrehajtás nevelési területén dolgozó kollégák jövőbeli megnevezésével kapcsolatos szakmai vitára. A magunk részéről nem kívánunk reflektálni a „nevelővel” kapcsolatos szójátékra. Úgy gondoljuk*, ez legfeljebb arra kínálna kiváló lehetőséget, hogy más szolgálati ágakban dolgozó kollégákkal nyilvános, és nem túl tárgyyszerű vita alakuljon ki. Amivel viszont – véleményünk szerint – bővebben érdemes foglalkozni, az a nevelő vagy andragógus elnevezés közötti választás, illetőleg az andragógus-fogalom bevezetése a nevelő helyett. Ez utóbbi problémakört érdemes behatóbban megvizsgálni.

Bármilyen új fogalom bevezetése egy szakmai nyelvben nagy körültekintést igényel. Itt erről nincsen szó, hiszen az andragógus elnevezés élő, és bizonyos szakmai körökben gyakran használatos fogalom. Azt azonban nem lehet vitatni, hogy a büntetés-végrehajtás szakmai nyelvében ez idáig nem volt igazán otthonos. Tehát az andragógus elnevezésnek mindenképpen egyfajta új vonatkozású használatáról kell itt beszélnünk. Ilyen aspektusból viszont – megítélésünk szerint – szükséges a szóban forgó fogalom többszempon-tú vizsgálata.

Mindenképpen érdemes elméleti és gyakorlati oldalról megközelíteni a kérdést. Írásunkban elméleti megközelítésen a következőt értjük: Meg kell vizsgálni, hogy az andragógus kifejezés pontosan mit jelent, illetve jelentése mennyire „fedi le” a nevelési tevékenységet folytató büntetés-végrehajtási dolgozók munkakörét, illetve tevékenységét. Emellett szándékunkban áll a nevelő és az andragógus-fogalom összevetése is.

Ezen túlmenően fontos praktikusán átgondolni: e fogalom a börtönmindennapok gyakorlatában milyen módon érvényesül, mennyire használható az adott környezetben?

Közelítsük meg először tartalmi oldalról a kérdést. Az andragógus fogalmilag felnőtt képzésével foglalkozó szakembert jelent. A büntetés-végrehajtásban a fogvatartottak képzése jelenleg két formában valósul meg. Az egyik : általános iskolai oktatás 8 osztályt el nem végzett fogvatartottak részére. A képzést tanári diplomával rendelkező, a bv.-tól

* A többes szám a Cellárium alkotócsoportot jelöli.

független, általános iskolában is oktató tanárok végzik másodállásban. Másik formája a képzésnek a büntetés-végrehajtáson belüli szakképzés. Ez az általános iskolát már elvégzett fogvatartottak számára nyújt lehetőséget valamilyen szakma elsajátítására. A szakképzésben az oktató személyzetet elsősorban nem a bv. adja, hanem a különböző munkacsoportfejlesztő és -képző központok munkatársai. Természetesen nem kizárt, hogy a büntetés-végrehajtás valamelyik dolgozója megfelelő térítés ellenében szabadidejének terhére, szakmai oktatást tart a fogvatartottaknak. A nevelési szakterületen dolgozó bv.-s munkatárs tevékenységéhez sokkal inkább a nevelés, kevésbé a képzés, oktatás párosul. A *képzés*, *képez* szavakhoz feltétlenül kötődik valamilyen tárgy (mit?), valamint célhatározó (mire?). A nevelő viszont munkája során a fogvatartott pszichéjére történő ráhatással próbálja formálni annak személyiségét, alakítani jellemét. A bv. intézetekben dolgozó nevelők feladatköre meglehetősen szerteágazó, differenciált. Persze a velük kapcsolatban álló fogvatartotti állomány is meglehetősen az. Nehezen lenne indokolható, hogy a fiatalokkal foglalkozó nevelőket miért hívjuk andragógusnak. Hiszen az ő esetükben nem-hogy a képzés, de még a felnőttekkel való foglalkozás fogalmi eleme sem érvényesül. A neveléssel foglalkozók eddigi egységes elnevezésének felváltása a különböző intézetek jellegének megfelelő különböző elnevezésekkel, nem hordoz magában túl sok célszerűséget.

Ezek után járjuk körbe a *nevelés*, *nevelő* fogalmi kör jellegzetességeit. A szótár szerint *nevel*: testi, szellemi fejlődésben segít valakit, valamire; neveléssel valamilyen tulajdonságot, valamire való alkalmasságot igyekszik kifejleszteni benne. A nevelés jelentése a Magyar Értelmező Kéziszótár meghatározása szerint: a testi, szellemi fejlődés tudatos irányítása; iskolai órákon kívüli nevelés. Az a véleményünk, hogy a nevelő elnevezés fogalmilag sokkal jobban jelöli a nevelési szakterületen dolgozó bv.-s munkatársak tevékenységét. Kétségtelen tény, hogy a nevelés szó etimológiailag a *növésből*, *növekedésből*, illetve ennek elősegítéséből fejlődött ki. Tehát ez a kifejezés történetiségében elsősorban fiatalokkal kapcsolatos tevékenységet takar, az ő fejlődésüket támogató munkára vonatkozik. Ezzel együtt az Új Magyar Lexikon a fogalomnak az alábbi meghatározását adja: *nevelés tágabb értelemben az a tevékenység, amelyet az állami intézmények, társadalmi szervezetek a felnőttek társadalomba illeszkedése érdekében fejtenek ki*. Tehát a lexikon nem zárja ki a lehetőségét a nevelés kifejezés ilyen vonatkozású kiterjesztő értelmezésének. Ezen a gondolatmeneten továbbmenve a büntetés-végrehajtási szakirodalom a nevelésnek a következő meghatározását fogadja el: *A nevelésen azt a céltudatos, tervszerű és folyamatos ráhatást értjük, amely képessé teszi az embert arra, hogy bekapcsolódjon a társadalomba és a maga egyéni életcéljait, feladatait az adott társadalom keretei között megoldhassa*. Ez a definíció meglehetősen tágan határozza meg a nevelési tevékenységet. Azt viszont nehezen lehetne vitatni, hogy exponenciálisan sokkal jobban megközelíti a nevelői tevékenység lényegét, mint az andragógus kifejezés. Könnyen belátható, hogy a büntetés-végrehajtás keretein belül folytatott nevelői munka nem összemérhető az úgynevezett „civil szférában” folytatott, hasonló kifejezéssel jelölt tevékenységgel. A bv. egész világa, a munkahely jellege átszínezi a civil élet nevelőjéről alkotott képet. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a nevelőtiszt ne végezne nevelői munkát. A nevelő kifejezés el-

vetését, úgy gondolom nem indokolja az a tény, hogy úgymond a bv. intézetben belül a nevelés tágabb meghatározását figyelembe véve nemcsak a nevelő nevel. Csak röviden szeretnénk utalni arra, hogy bár a jogászai tevékenység végzéséhez jogi egyetemi végzettség szükségeltetik, és az ilyen végzettséggel rendelkező embereket nevezik jogásznak, ez azonban nem jelenti azt, hogy más nem foglalkozik munkája során jogszabályok értelmezésével. Természetesen a példák sora hosszan folytatható: pszichológus, ápoló stb. Nyilvánvalóan adódik a következtetés: egy-egy munkakör megnevezése nem zárja ki azt, hogy más is foglalkozzon ugyanolyan vagy hasonló tevékenységgel.

Ehhez a gondolatkörhöz kapcsolódik, hogy az andragógus elnevezés esetleges bevezetése magával hozná az andragógusi végzettséggel rendelkező, illetve ilyen jellegű felsőfokú végzettséget nem szerzett kollégák közötti különbségből adódó feszültséget. Valószínűleg a bv.-n belül, illetve az azon kívül dolgozó andragógusok körében is némi visszatetszést keltene a fogalom ilyen kiterjesztő értelmezése.

Ezek után térjünk át az andragógus elnevezés gyakorlatban történő érvényesülésének vizsgálatára. A büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartott állomány minősége általában van. Azt azonban tényként megállapíthatjuk, hogy a fogvatartottak iskolázottsága meglehetősen alacsony fokú. Ez nemcsak a konkrétan kimutatható végzettség tekintetében mutatkozik meg, hanem ezen túlmenően is. Európai mércével mérve viszonylag magas az analfabéták, félanalfabéták aránya. Itt elsősorban rejtett analfabétizmusra gondolok. Ez konkrétan azt jelenti: papíron lehetséges, hogy elvégzett valaki 2, 3, 4 osztályt általános iskolában, de nem biztos, hogy tud írni-olvasni. Ilyen körülmények között nehezen védhető – megítélésünk szerint – az az álláspont, amely a magyar nyelvtől idegen kifejezés bevezetését pártolja. Az andragógus kifejezés még a művelt, felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében sem tekinthető egyértelműen ismertnek. Az andragógiához szorosan nem kötődő területen dolgozó diplomások nagy többsége nem is ismeri az andragógus kifejezést. Ezek után nem várható el, hogy a többnyire középfokú végzettséggel sem rendelkező fogvatartottak ismerjék, használják, és főként elfogadják ezt az elnevezést.

A beszéd célja valamilyen információ átadása. Ez úgy történik, hogy az adó jelet bocsát ki, amelyet a vevő megért. Ehhez azonban szükséges, hogy az üzenethordozó jel olyan legyen, amelyet az adó és a vevő egyaránt megért, le tud fordítani. Ezenkívül fontos, hogy az adott jel azt a valóságot tükrözze, amelyet meg kíván jeleníteni. Miután a szó hangalakja, leírt változata is jel, illetve jelsor, egy kifejezés használatának létjogosultságát az adott szöveg környezete, funkciója dönti el, illetve az a tény, hogy kinek szánjuk a szöveget. Gondoljunk utána, az andragógus, illetve nevelő elnevezések a büntetés-végrehajtás világában milyen szövegösszefüggésben jelennek, jelennének meg! Egyrészt különböző szakmai szövegekben használatosak. Ezen a területen, úgy véljük, egyenrangú a két kifejezés. Másrészt azonban a börtönhétköznapi világban, a körletek világában is meg kell néznünk érvényesülésüket. Nos, nehezen elképzelhető, még egy esetleges hivatalos bevezetés mellett is, hogy a felügyelők és fogvatartottak az egymás közti érintkezésben az andragógus elnevezést használnák. A körletek légkörébe nem nagyon illik bele egy ilyen idegen szó. Véltetően nagyon csekély lenne a határfoka az ismeretlen, magyarul nem érthe-

tő kifejezés használatának. Sokkal valószínűbb, hogy mindenki a jól bevált nevelő kifejezést használná továbbra is. Hozzá tartozik a képhez, hogy a nevelőnek „hivatalból” közvetlen viszonyt kell kialakítania a fogvatartottakkal, amelyet nem segítene elő az andragógus elnevezés általánossá tétele. Köztudott, hogy a fogvatartottak elég nagy százalékban a Gyermek- és Ifjúságvédő Intézetek világából kerülnek az utcára, majd a börtönbe. Így számukra a „nevelő” szó kifejezetten az otthonosság érzetét kelti.

Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy az andragógus elnevezés bevezetése is csak úgy érhető el, ha a fogalmat kiterjesztően alkalmazzuk. Sőt véleményünk szerint a nevelő kifejezés sokkal nagyobb mértéken megközelíti a nevelői tevékenység lényegét. Ráadásul a büntetés-végrehajtás légkörétől idegen a mindennapok során a fogvatartottakkal való érintkezésben az idegen szavak és kifejezések használata. Ezen túlmenően, úgy gondolom, a nevelőfogalom bevált, és ha némi kiterjesztés szükséges is alkalmazásához, a körletek világában mindenki számára elfogadott. Így megítélésünk szerint az andragógus elnevezés bevezetése a nevelő helyett sem nem indokolt, sem nem szükséges.

Forgács Judit

A szójátékhoz

Maximálisan egyetértek azzal, hogy a nevelés szó már nem fedi a valóságot. Azért sem, mert napjainkban intézeteinkben hiány van nevelőkből, így egy nevelőre sok elítélt, netán több elítélts csoport jut. A megnövekedett feladat és az elítéltlétszám miatt szinte alig marad idő a klasszikus nevelésre. Napi munkánk nagy része szinte kezelés, ügyintézés, az elítéltek ügyes-bajos dolgainak rendezése.

Többször hallottam már a „kezelő” kifejezést a „nevelő” helyett. Ezt nem tartottam helyesnek, hiszen annak ellenére, hogy munkánk nagy részét a kezelés teszi ki, azért nem felejthetjük el, hogy fő célunk mégiscsak nevelés, tehát személyiségformálás. Munkatársaimmal egyetértésben sokkal megfelelőbbnek tartom az „andragógus” kifejezést, mert jobban takarja munkánk lényegét (bár nem kedvelem az idegen szavakat). Nevelni kifejezetten gyerekkorban lehet. A mi helyzetünkben pedig inkább a felnőttkorúak személyiségformálása a feladat.

Ezt a témát megvitattam néhány munkatársammal, akik közvetlenül a fogvatartottakkal foglalkoznak. Érdekes beszélgetés alakult ki a felügyelőkkel, főfelügyelőkkel. Egyöntetű volt a véleményük, hogy a mai nevelés már egyáltalán nem nevezhető annak. Szerintük is elfogadhatóbb az andragógus kifejezés. Azonban egyikőjük sem érzi magát a nevelési folyamat részesének, mivel a napi munka során a legtöbbször azt tapasztalják, hogy az elítéltek azért viselkednek jól, mert ezzel valamit el akarnak érni, tehát színészkednek, konformisták. Ez teljes mértékben igaz és ilyen esetben a felügyelő gumibottal az oldalán, az őr fegyverrel a toronyban vagy egyes munkáltatásoknál nem tud nevelési feladatokat ellátni, hiszen az elítélt másképpen viszonyul hozzá – még ha konformista magatartást tanúsít is –, mint más hagyományos, civil helyzetekben.

A felügyelők véleményével ellentétben szerintem a körleten dolgozó bármely bv.-s mindenféleképpen részese a nevelési folyamatnak, hiszen nemcsak utasításokat ad ki és feladatokat hajtát végre, hanem apró megjegyzésekkel formálhatja is a fogvatartott személyiségét.

Bizonyos értelemben azonban igaza van a felügyelőknek, amikor azt mondják a konformista elítéltekre, hogy nevelhetetlenek. Bentléte alatt úgy tűnik, hogy a fogvatartott megjavult, mintarab lett és kiváló személyiség, hiszen itt, a börtönben így viselkedik. Ezért akár azt is mondhatnánk, hogy jól dolgozik a nevelés, hiszen az említett elítéltek kifogástalanul viselkednek. Azonban tudjuk, hogy ez csak látszat, hiszen ezzel a magatartással csak el akarnak érni valamit. Bizonyítja ezt a többszörös visszesők nagy száma.

A nevelés nem nevezhető igazán annak, ezért jobban illik rá az a kifejezés, hogy andragógia, mert talán közelebb áll ahhoz, amit a munkánk takar.

Végül megjegyzendő, hogy igaza volt az egyik főfelügyelőnek akkor, amikor azt mondta: az elítélteket először nyitottabbá kell tenni ahhoz, hogy nevelhetők legyenek! Talán ez lenne a feladata a andragógusnak!?

Nyéki Károly

Sopronkőhidai vélemény

A nevelő kifejezés már beépült a köztudatba, elsősorban a bv.-s köztudatba, tehát szinte mindenki tudja vagy legalábbis sejti, hogy mit takar (a legtöbb esetben persze nem akarják tudni). Ha a mindennapi embertől ennyire idegen elnevezést vezetnénk be, a nevelőket már a nevükkel is elkülönítenénk a bv. egésztől. A bv. dolgozóival kellene először teljes mértékben megismertetni a nevelő mindennapi feladatát, tevékenységi körét és ha ezzel tisztában vannak, akkor lehetne új megnevezést bevezetni.

A civil világban az andragógia kifejezést talán könnyen el lehetne fogadtatni, ha azt megfelelően bevezetik, „szoktatással” elfogadtatják. Tartani lehet azonban attól, hogy használata esetén ezt a kifejezést a nevelők „különcködő” lépésének tekintenék. Azt, hogy új megnevezést kapjunk, amely igazán takarja munkánkat, csak akkor látjuk jónak, ha az megfelelő egyeztetés után történik.

Aranyos Zoltán

Idézőjelben

A kérdés felvetése jogos és időszerű. Ma már a nevelő szó korábbi (pártállami) értelmezése kifakult. Nagyrészt a szociális ügyek intézése hárul azokra az emberekre, akik nevelői státuszt töltenek be, az új kollégákat pedig már szociális ügyintézőként veszik fel. Akkor tehát ki az, akit andragógusnak kellene nevezni? A kérdés nehéz, mindenkép-

pen gondolkodásra késztet. A neveléshez szükség van kontaktusra. Lehet nevelni a médián (tv., újság stb.) keresztül is. A bv. intézetekben személyes érintkezéssel keresztül valósul meg. Adott esetben nevelhet az ór, a felügyelő, az intézetparancsnok is. Mindenki, az intézet falain belül, aki szociálisan érzékeny, megragadhatja az alkalmat a nevelésre.

De a nevelés szó sok esetben nem igazán alkalmas, ezért a későbbiekben idézőjelben használom ott, ahol úgy érzem, nem a legmegfelelőbb. Hiszen nevelhető-e mindenki? Ha saját gyermekeink nevelése gondot okoz, problémák jelentkeznek, akkor vajon milyen hatékonysággal „nevelhetünk” deviáns viselkedésű felnőtteket? Akkor, amikor a megfelelő szón gondolkodunk, eszünkbe jut-e a fontosabb, aminek mércéje lenne a visszaeső bűnözés eltűnése, a bűnözők „megjavulása”.

Nagy feladat hárul azokra a bv. dolgozókra, akik az intézeten belül közvetlen kapcsolatba kerülnek az elítéltekkel. Ez a sajátosan zárt világ kiegyensúlyozott, összehangolt, céltudatos és magas szakmai színvonalú munkát követel meg azoktól, akik ezt élethivatásuknak választották. Bármilyen nevelési programot dolgozunk is ki, figyelembe kell venni azt a tényt, hogy sokkal többet „nevelünk” akkor, amikor nem ez a konkrét célunk, mint akkor, amikor tudatosan „nevelni” akarunk. Tudnunk kell, hogy az elítéltek mindig nyitott szemmel és füllel járnak, minden rezzenésünkre figyelnek.

Egész lényünkkel, azzal, ahogy megoldunk egy problémát, ahogy a kollégáinkkal viselkedünk, verbális és nem verbális kifejezőeszközeinkkel olyan hatást érhetünk el, amely az elítélt személyiségére pozitívan hathat.

Nem hiszek abban, hogy egy felnőtt a szó eredeti értelmében nevelhető, de mindent megteszek azért, hogy adjak magamból, gondolataimból azoknak, akikkel munkám során kapcsolatba kerülök, legyen az akár elítélt. Gyökeresen megváltoztatni nem tudjuk azt a deviáns értékrendet, ami a családon, a környezeten keresztül rögzült és felnőtt korra személyiséggé formálódott, de bármilyen kis pozitív elmozdulást eredménynek kell tekintenünk, ami arra utal, hogy legközelebb nem követ el bűncselekményt.

Becsületről, tisztességről pedig csak akkor beszélhetünk, ha hiszünk benne, és mi magunk is így élünk.

A szó jó, hogy andragógus, de fontos, hogy azok az emberek, akiket majd e szavakkal illetünk, valóban mindent megtegyenek a felnőttek, jelen esetben az elítéltek „neveléséért”, feladatuk ne csak a szociális ügyek intézéséig terjedjen.

Tanács Timea

Tartalmi gazdagság

Kriminológiai és Kriminálisztikai

Évkönyv, 1995

Az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet sorozatának immáron 32. kötete az 1994. évi kutatásokról ad számot. Ezúttal a hazai szerzőkön kívül egy külföldi szakember (H. H. Kühne) munkája – amely éppen a büntetés-végrehajtás témájába vág – is helyet kapott az évkönyvben.

A kötet első tanulmányát *Pusztai László*, az OKKRI nemrégiben elhunyt igazgatója írta. A dolgozat címe: *A bűnmegelőzés dilemmája*. A szerző szerint a bűnmegelőzés kérdésköre ismét az érdeklődés középpontjába került. Az 1992-es csúcs után a bűnügyi statisztika adatai ugyan visszaesést mutattak, de a lakosság számára még mindig irritálóan nagy a hazai bűnözés. Az állampolgárok jogosan elvárt biztonságérzetének javulása várható attól, ha kialakul és hatékonyan működni kezd a bűnmegelőzés szervezete.

A terjedelmes tanulmány hat részre oszlik. A *Bevezetést* követően a szerző Magyarország bűnügyi helyzetét ismerteti, elemzi, illetve előrejelzést próbál adni az előttünk álló évtizedek bűnözéséről. Következtetéseinek kiinduló tétele az, hogy a gazdasági ciklusoknak a vagyon elleni bűnözésre – mint az össz-bűnözés legnagyobb számarányú összetevőjére – gyakorolt hatása döntően befolyásolja az egész bűnözés arculatát.

A bűnüldözés korlátait, a bűnözés okait a bűnmegelőzés szintjeit tárgyaló elméletibb jellegű részek után Pusztai László a

bűnmegelőzés gyakorlatát nyugati példák alapján mutatja be. Szerinte *„a bűnmegelőzés leghatékonyabb formája az, amely a helyi, az adott lakóterületen élő állampolgárok, öntevékeny szervezetek, a hatóságok és az intézmények önkéntes együttműködésén alapul”*.

Irk Ferenc írásának címe: *Rendszerváltás és bűnözés – négy év után*. A tanulmány nemcsak a magyarországi, hanem az egész régióban bekövetkezett rendszerváltás hatásait elemzi, utalva az állam szerepének megváltozására és a társadalmi értékrendek felbomlására.

Régióink bűnözésének főbb jellemzőit ismertette a szerző szerint a rendszerváltást követően a prognózisok kedvezőtlenebb bűnözési képet mutattak a mainál: *„Többen úgy vélték, hogy az ország menthetetlenül halad a Nyugat-Európában már megszokott nagyságrendű számok felé. A magyarázat is azonnal adott volt: a romlás a szabadság ára. Az emberi jogok fokozott érvényesüléséért növekvő számú bűnözéssel kell fizetnünk.”* Kétségtelen tény, hogy a pesszimista jóslatok csak részben következtek be. Ezzel együtt az állampolgárok közérzete javult. Az elmúlt két év bűnügyi statisztikája javulást mutat, ebből azonban még nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, mint ahogy Irk Ferenc sem teszi. A prevenció lehetőségeiről szólva a tanulmány befejező része is a bűnmegelőzés kérdéskörét érinti.

Kránitz Mariann dolgozata a korrupcióról és a szervezett bűnözésről égetően aktuális. Az OKKRI-ban jelentős hagyományai vannak a korrupciókutatásnak. Az első kutatást még több mint másfél évtizede folytatták. A rendszerváltozást követő változások új jelentőséget adtak az időközben abbahagyott munkának.

Az 1994-ben elvégzett kutatás módszereinek lényege az volt, hogy Kránitz Mariann információit első kézből, a rendőrség bűnözés elleni szolgálatának munkatársaitól szerezte.

A szerző három korszakra bontja az elmúlt két évtized szervezett bűnözésének változásait. A kezdeti korszakot (1979–1980) és a második szakaszt (1984–1985) követő harmadik szakaszban (1989–1990 és napjainkig) a hazai szervezett bűnözés jellemzői több ponton megváltoztak. Mára a szervezett bűnözés újabb formákkal gazdagodott. Ezek közül a tanulmány írója négyet emel ki: a kábítószerkereskedelmet, a nukleáris anyagokkal való kereskedelem megjelenését, a gépjármű-kereskedelmet, valamint a korrupció legveszélyesebb formájának, a pénzmosásnak a megjelenését. Megjegyzendő, hogy mind a négy szorosán kötődik centrális földrajzi elhelyezkedésünkhöz.

Kerezi Klára dolgozata – *A gyermek- és fiatalkorúak bűnözése és a gyermekkorú sértettek Magyarországon* – sem kevésbé aktuális Kránitz Mariannénál, hiszen aggasztóan növekszik a fiatalkorú bűnelkövetők száma. Bár a fiatalkorúak mindössze négy évjáratot értenek, az elítéltek átlagéletkora folyamatosan csökken, a bűnözés a fiatalabb évjáratok felé tolódik el. Egyegy évben kb. 6-7 ezer fiatalkorút ítélnek el a bíróságok. Többségükkel szemben szabadságelvonással nem járó szankciókat al-

kalmaznak, de még így is évente 1000-1200 fiatalkorú kerül börtönbe és átlag 250 javítóintézetbe. A fiatalkorú vádlottak túlnyomó többsége vagyon elleni bűncselekmény elkövetése miatt kerül börtönbe.

A tanulmány részletesen ismerteti a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerét. A jogalkotók szerte a világon a fiatalkori bűnözés kezelésében a tetтарыos és a reszocializációs modell között döntenek, hogy megtalálják a megfelelő arányt a fiatal életkorból adódó sajátosságok és a társadalom védelmének szükségessége között. A magyar gyakorlat elemzése kapcsán táblázat foglalja össze és teszi szemléletesebbé a büntetőjogi szankciórendszer eltéréseit a felnőttek és a fiatalkorúak esetében.

A dolgozat utolsó része a gyermekkorúak bűnözésével, illetve a bűncselekmények sértettjeivé vált gyermekek problematikájával foglalkozik.

Nagy László Tibor tanulmánya, amelynek címe: *A vagyon elleni bűnözés morfológiája*, csak látszólagosan érint elméletibb témát. Napjaink vagyon elleni bűnözésének mennyiségi növekedése mellett szájnálaltos minőségi változások is észlelhetők. Gyakorivá váltak a gátlástalan, sokszor brutális elkövetési módok, nem ritka a teljesen indokolatlan erőszak alkalmazása sem.

A szerző a vagyon elleni bűnözés struktúrájának és dinamikájának elemzése után az egyes jelentősebb bűncselekményfajtákat veszi sorra: a lopást, a csalást és a rablást. A tanulmány összegzése hangsúlyozza, hogy a jogalkotó tevékenység is rendkívül meghatározó befolyást gyakorolhat a kriminalitás volumenére, szerkezetére, ezen belül a vagyon elleni bűncselekményekre, amelyek az összbűnözés döntő hányadát adják.

Kő József, Münnich István és Németh Zsolt tanulmánya a magyarországi galeribűnözés néhány jellemzőjével foglalkozik. A téma aktualitását az adja, hogy a fiatalok-rúak csoportosan elkövetett bűncselekményeinek száma jelentősen megnőtt az elmúlt években.

Az első galerik még a forradalom leverése után – sajátos történelmi helyzetben – alakultak ki. A galeribűnözés első korszaka 1975-ig számítható, amikortól is – politikai okokból – a bűnügyi statisztikák megszüntették a fogalom használatát. A jelenség tehát nem szűnt meg, csak a címke tűnt el.

Az alapfogalmak tisztázása után a tanulmány egy követéses vizsgálatot ismertet, amely a galeribűnözéssel kapcsolatban felelősségre vont személyek körében készült. A vizsgálat kiindulópontjául az egyik budapesti lakótelepen a hatvanas- hetvenes évek fordulóján működött galeri tagjai által elkövetett bűncselekményekről készült összefoglaló jelentés szolgált. Az elővizsgálat tapasztalatai alapján a szerzők úgy vélik, hogy elképzelésük megvalósítható, a vizsgálat célcsoportjául kiválasztott populáció szélesebb körű elemzése révén igazolhatják kiinduló hipotézisüket.

Az évkönyv egyetlen külföldi szerzője H. H. Kühne, a trieri egyetem professzora. Írásának címe: *A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása elkerülésének újabb tendenciái.*

Németországban a végrehajtható szabadságvesztés-büntetés az utóbbi években háttérbe szorult, 1989-ben a bíróságok által kiszabott büntetéseknek csak 5,6 százaléka volt azonnal végrehajtható szabadságvesztés. A német bíróságok a két évnél nem hosszabb tartamú szabadságvesztés vagy pénzbüntetés kiszabása esetén annak végrehajtásáról a próbaidő eltelte után eltekint-

hetnek, ha a meghagyások és a feltételek elegendőek ahhoz, hogy a tettest a további bűncselekmények elkövetésétől visszatartsák. Részbeni felfüggesztés lehetséges akkor is, ha a szabadságvesztés időtartama a két évet meghaladja, de a három évet nem éri el. Az elengedés – ez esetben – a büntetés egyharmadára terjedhet ki.

Részben az ország kedvező gazdasági helyzetére vezethető vissza, hogy a pénzbüntetés az összes kiszabott büntetés között kb. 83 százalékos arányával egyértelműen az első helyre került a szankciók között. Ennek ellenére Németországban komoly igény jelentkezik a meglévő szankciós alternatívákon belüli nagyobb variációs lehetőségek megteremtésére.

Németországban maga a büntetés-végrehajtás kialakítása is lényeges adalékokkal szolgálhat a végrehajtás elkerüléséhez. A dolgozat két lehetőséget tárgyal. Egyrészt annak a lehetőségnek a megteremtését az elítélt számára, hogy a büntetés-végrehajtási intézetten kívül rendszeres tevékenységet folytasson fegyőr felügyelete nélkül – ez az ún. freigang (szabad kijárási) –, másrészt az ún. szociálterápiai intézmények gyakoribb igénybevételét.

A szabad kijárási kezelési intézkedés, amely arra szolgál, hogy az elítéltet rendezett életkörülmények közé juttassa és a későbbi elbocsátását előkészítse. A velejáró önállóság egyben annak próbája is, hogy az elítélt mennyire alkalmas a szabad életre.

Szociálterápiai intézetten a büntetés-végrehajtás szokásos intézeteivel szemben a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának olyan speciális intézményét kell érteni, amelynél a hangsúly a kezelésen van. Ilyen intézetekben olyan fogvatartottakat helyeznek el, akiknél különösen szükséges a kommunikációs képességek és a szociális

érzékenység fejlesztése. Ezt mindenekelőtt csoportterápiával, a külső kapcsolatokat elősegítő intézkedésekkel, valamint partner- és család-tanácsadással érik el.

Az új büntetőjogi szankciók bevezetéséről nagy viták folynak Németországban. A házi őrizet elektromos ellenőrzésére vonatkozó elképzelések például heves ellenállásba ütköztek mind a szakma, mind a közvélemény részéről.

H. H. Kühne tanulmányával lezárul a kriminológiai témájú írások sora, ezután még két, kriminalisztikával kapcsolatos dolgozatot olvashatunk a kötetben.

Molnár József tanulmánya – *A kriminalisztika tudománya* – eredetileg egy majdani kriminalisztikai kézikönyv számára készült. A szerző a kriminalisztika tudományának gyakorlati jellegéből indul ki, ugyanakkor annak elméleti vonatkozásait sem tartja lebecsülendőnek. A hazai és nemzetközi szakirodalomból egyaránt az derül ki, hogy a kriminalisztika fogalma, tárgya csak nehezen határozható meg. Könnyebben az fogalmazható meg: mi nem kriminalisztika (például egyértelműen nem az a természettudomány).

A háború utáni magyar irodalomban főleg a szovjet irodalomból átvett nézet alapján a kriminalisztikát három fő részre tagolták. E szerint a felosztás szerint, amelyen Molnár József csak továbbfejleszt, az első fő rész a kriminalisztika, ami lényegében a nyomozószervek tevékenységének elveit, szervezeti-eljárási módszereit öleli fel. A második rész, a krimináltechnika, a bűnüldözés, nyomozás szolgálatában álló természettudományos, műszaki-technikai módszerek alkalmazásával foglalkozik. A harmadik fő részt egyedi módszertannak, kriminálmetodikának nevezik. A diszciplínának ez az ága az egyes bűncselekmény-

fajták felderítésére, kinyomozására alkalmas taktikai és technikai eszközök felhasználását jelenti.

A szerző részletesen ismerteti a kriminalisztika e három fő komponensét. A tanulmány második része a kriminalisztika és az egyéb tudományok kapcsolatát taglalja.

A kötet utolsó tanulmánya – *Profilalkotás mint új kriminalisztikai módszer?* – Kiss Annától származik. A módszer – lényegét tekintve – bűnügyi elemző-értékelő tevékenység. „A profilalkotás a konkrét nyomozás folyamán feltárt, valamint a korábbi és hasonló bűnügyekből nyert, de kifejezetten erre a célra gyűjtött és rendszerezett adatok és az egyéb úton megszerezhető tudományos – főként pszichológiai természetű – tapasztalatok, illetve információk együttes értékelése abból a célból, hogy az ismeretlen bűnelkövető külső és belső képe felvázolható legyen.” A profilalkotás Magyarországon még nem tudatosan alkalmazott kriminalisztikai módszer. Használata nyugaton sem általános, de különösen a sorozat-bűncselekményeknél jól használható felderítési forma.

A szakirodalom a profil megalkotásánál pszichológiai szempontból „rendezett” és „nem rendezett” elkövetőket különböztet meg. A dolgozat részletesen ismerteti ezen típusok jellemzőit.

Az írás két – egy sikeresen és egy sikertelenül megoldott – bűnesetről is beszámol, ahol a profilalkotás módszerét alkalmazták.

Jelen könyvismertetés természetesen csak érzékeltetni tudta az OKKRI legújabb évkönyvének tartalmi gazdagságát. Az elődeihez hasonlóan magas színvonalú kötetet ezúttal is az IKVA Kiadó jelentette meg.

Könyvajánló

Alkotmányos elvek és esetek. Kézikönyv. *Bp. Constitutional and Legislative Policy Institute (Alkotmányos és Jogalkotási Irányvonalak Intézete). 1995., 710 oldal, 2150 forint.*

Az Alkotmányos és Jogalkotási Irányvonalak Intézete (COLPI) 1994 őszén kezdte meg annak a kétlépcsős programnak a kiépítését, amely az alkotmánybíróági gyakorlat megismertetését tűzte ki célul. Jelen kézikönyv kiadása a program első fázisának befejezését jelzi. A második szakaszban a kézikönyvben felvetett problémák megvitatását a COLPI tanácskozások szervezésével kívánja megoldani.

A könyv – a készítőik szándéka szerint – könnyen kezelhető forrásmunkaként szolgál majd az alkotmánybíróági gyakorlat kérdéseiben a jogászszakma képviselői, de különösen a bírák, ügyészek, minisztériumi tisztviselők és az egyetemi hallgatók számára. A kötet, amely az Alkotmánybíróóság leglényegesebb határozatainak rendszerezett, tematikus ismertetését tartalmazza, négy fő részből áll. A bevezető rész Halmi Gábor és Paczolay Péter tanulmányát tartalmazza az Alkotmánybíróaságról. Ezután esetösszefoglalók következnek az Alkotmánybíróaság döntéseiről a jogterületek szerint bontásban. Ezt követően szemelvényeket olvashatunk az alkotmánybíróasági döntésekről. A könyv utolsó - Függelék című - része elsőként a befejezett alkotmánybíróasági ügyek ügykategóriáit és ügystatisztikáit közli, majd a Magyar Köztársaság Alkotmányát és az Alkotmánybíróaságról szóló 1989. évi XXXII. törvény szövegét tartalmazza.

Babbie, Earl: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. *Budapest, Balassi Kiadó, 1995., 704 oldal, 1200 forint.*

Earl Babbie egyetemi tankönyve nemcsak az Egyesült Államokban, de világszerte az egyik legismertebb, legkeresettebb bevezetés a szociológiai kutatás módszertanába.

Felépítését tekintve a könyv egy általános, tudományelméleti bevezető után sorra veszi a szociológiai kutatás összes részterületét, sőt, kitekint a szociológiai kutatások politikai és etikai vonzataira is.

A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, noha egyetemi tankönyv, egyúttal kézikönyv is, amelyben mind a részletes tartalomjegyzék, mind a gazdag tárgyszó-jegyzék alapján kitűnően lehet keresni és visszakeresni. A könyv praktikus tanácsok sorát adja a legkülönbébb kutatásszervezési, kutatástervezési és módszertani kérdésekben, kitér a könyvtárhasználat, a számítógépes adatkezelés, a kutatások írásba foglalása stb. kérdéseire is.

Bayer József: Vezetési modellek – vezetési stílusok. Hatékonyságjavulás a vezetési színvonal emelésével. *Budapest, Vinton Kiadó, 1995., 151 oldal, 1980 forint.*

Bayer József könyve a vezetéstudomány legújabb nézeteinek rövid és tömör áttekintését adja.

A könyv első fejezete a vezetéselmélet alapjait tisztázza. A következő fejezet a vezetési stílusokat ismerteti: az ún. egydimenziós és többdimenziós vezetési stílust, illetve ezek hatását a hatékonyságra. A ve-

zetési technikákról szóló fejezetben a vezetői utasításokról, a tevékenységi diagramokról, a munkaköri leírásokról és a különböző csoportszervezési formákról, technikákról olvashatunk. A könyv negyedik, a vezetési modellel foglalkozó fejezete a legismertebb amerikai menedzsmentmodelleket illetve – még részletesebben – az ún. harzburgi vezetési modellt ismerteti. Ez utóbbi – a szerző szerint – különösen jól alkalmazható jelenlegi gazdasági körülményeink között, és felhasználásának feltételei is viszonylag könnyen megtehetőek. A következő fejezet a humán kapcsolatok és a vezetés kérdéseit tárgyalja. A hatodik fejezet, amely a *Változó világ – fejlődő vezetés* címet viseli, többek között az információáramlással, a kommunikációs struktúra fejlesztésével és a konfliktusok kezelésével foglalkozik. Az utolsó fejezet a vállalati vezetés sajátos vonásait tárgyalja. A kötetet irodalomjegyzék, illetve név- és tárgymutató zárja.

Kézdi Balázs: A negatív kód (Kultúra és öngyilkosság) Pécs. Pannónia könyvek, 1995., 155 oldal, 450 forint

Kézdi Balázs, aki jelenleg a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Pszichológiai Tanszékének vezetője, az öngyilkosság problémakörének nemzetközileg ismert kutatója.

Mi a magyarázata a kiugróan magas hazai öngyilkossági mutatóknak? Milyen szerepet játszanak ebben az individuális folyamatok? Az országok közti különbségek és „előkelő” helyzetünk az országok világrangsorában mennyiben vezethető vissza társadalmi okokra? Milyen összefüggések fedezhetők fel a magyar nyelv és kultúra, valamint a hazai öngyilkosság-jelenség között? Ezekre a kérdésekre próbál

választ adni ez a hazai önsorsrontó magatartásmódok komplex elemzését elősegítő munka.

A könyv első részében – amely tanulmányokat tartalmaz – olvashatjuk többek között a Széchenyi István és a magyar szuicidalitás című írást. A kötet második része a pécsi SOS-ÉLET telefonszolgálat forgalmi adatait elemzi. A fontosabb magyar nyelvű szakirodalom jegyzéke és statisztikai táblázatok zárják a könyvet.

Magyar alkotmánytörténet (Szerk.: Mezey Barna) Budapest. Oziris Kiadó, 1995., 406 oldal (Oziris tankönyvek sorozat), 1480 forint

Az öttagú munkaközösség készítette kötet az állam- és jogtudományi karokon tanuló egyetemi hallgatók tankönyve, s mint ilyen, az alkotmánytörténet-kutatás eddigi eredményeinek összegzése. A korábbi kiadású alkotmány- és jogtörténeti tankönyvek hagyományos szerkezetével szemben itt másodlagossá vált a kronologikus elrendezés, helyette a magyar állam történeti modelljeinek vizsgálata vált a fő szervező elvvé. Ezt a felfogást kívánja szolgálni az állammodellek általános elemzésének és az államfejlődés legáltalánosabb tendenciáinak kiemelt ismertetése, illetve az állami szervek működési és szerkezeti sajátosságainak különválasztott kezelése.

A hat részre tagozódó kötet az államalapítás előtti politikai szerveződési formák után a feudális, majd a polgári állammodellt tárgyalja, végül a 20. századi diktatórikus berendezkedési formákkal foglalkozik. Valamennyi részt fejezetekre bontott irodalomjegyzék zárja. Részletes név- és tárgymutató, valamint jogszabálmutató készült a kötethez, amely nem csupán a jo-

gi tanulmányokat folytatók tankönyve, hanem kiváló, kézikönyv értékű összefoglalás is.

1000 éves a magyar iskola (Szerk.: Balogh László) Budapest, Korona Kiadó, 1996., 181 oldal, 900 forint

Idén nemcsak a honfoglalás millicentenáriumát ünnepeljük, hanem az első magyar iskola alapításának ezredik évfordulóját is. Géza fejedelem 996-ban, a pannóniai Szent Márton hegyen, azaz a mai Pannonhalmán telepítette le az itáliai bencés szerzeteseket, akik kolostorukban iskolát nyitottak. Ettől az évtől számítódik a magyar oktatás története. A színes kiállítású, kronológiával kombinált iskolatörténeti enciklopédia a kezdőponttól 1990-ig ad áttekintést a hazai oktatásügyről.

Iskoláink története a 18. század derekáig lényegében az egyháztörténet része, hi-

szén a felvilágosodás koráig szinte kivétel nélkül a felekezetek kezelésében működtek az oktatási intézmények. Magyarországon a Ratio educationis teremtette meg a felvilágosult abszolutizmus sajátos tanügyi reformját, megvetve a „poroszos” oktatási szisztéma alapjait. A korszerű magyar közoktatás Eötvös József kultúrminiszerségétől, illetve a népiskolai törvénytől számítható. Az azóta eltelt 150 év pedig az oktatásügy hullámzó fejlődését mutatja.

A kötet enciklopédikus szócikkei részint fogalmakat magyaráznak, részint intézményeket mutatnak be, számos szócikk foglalkozik a magyar kultúra nagyjaival.

A kötet utolsó harmada azokat a kiállításokat mutatja be, amelyek a magyar oktatástörténetet reprezentálják, illetőleg kedvcsináló képeket villant föl az ország kisebb pedagógia-történeti múzeumairól és gyűjteményeiről.

(Válogatás az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára szerzeményeiből.)

BÖRMI

Bűn

Újság

1996.
május 10.

Kísértés

Izgalmas drámai és a mérianosztai by. intézet sze...
május 2-án. A költel munkahelyen örökvit...
szár dandor (40 éves) társak...
felgyed "oldóban"

BÖRMI

Bűn

Újság

1996.
május 17.

Aki tud, segítsen!

Magam és több száz fogvatartott társam nevében kérem a Sopronköltői Fegyház és Börtön...
az ország néhez gazdasági...
meglétszik; nem tud...
esetre annyiszor...
Pedin -

BÜNMEGELŐZÉS

BÖRÖN

1996.
június 7.

Újság

V. évfolyam,
23. szám

BŰNMEGELŐZÉSI HETILAP • Ára: 29,10 Ft

2019-ig!

Magda látszólag beletörődött az ítéletbe

Aznap délután, amikor a Legfelsőbb Bíróság kimondta a jogerős ítéletet, megállították a Vádaszságnakban, ismervé foglalkoztatómat. „Mondd, nem kell attól félnünk, hogy Magda Marinko megazósik a börtönben? Biztosan őrték őt? Hol tölti majd büntetését, és hol van most? Hogyan viselkedik?” A kérdéseket jól jelzik a közvélemény hangulata a Magda-ügyben, akik elsősorban életfogytiglanra ítélték azzal, hogy legkorábban 25 év letöltése után bocsátható feltehetően szabadságra.

A fellebbezési tárgyalás három napon át tartott, elképesztő biztonsági intézkedések mellett. Vannak korszak-

sem találtak fogvett, senkit sem gyilkoltak le. Magda Marinko a főle megakadályozták a bűncselekmények elkövetését, és bilincsekkel, vezetékekkel vezették ki a börtönből.

AMERIKÁBÓL JÖTTEM

„Talán a horvály támadt fel benne a négy évtizede nem látott szülőháza után, vagy a vére hajította új utak, más kalandok felé? Ma már ő maga sem tudja a választ. Amikor a zalai farmon leavatta az első rendszertemét, a rendőrség kopogtatott a mosolygós házacska ajtaján.”

2. oldal

Kötélért kiáltók

„Visszatagadja, megbocsáthat-e egyáltalán a társadalom egy gát-látatlanul pusztító fenyegetésnek, amikor a megbánás apró jeleit se fedezhetünk fel, hiszen több évszázat egy károsító való hullát állás-ban mármint lehet hirtelen feloldással vagy örökdíjazással, esetleg alkalmos befolyással, megbánható inokokkal magyarázni.”

3. oldal

Európai szemlélet

Százite mindenki jelen volt Kelet-Közép-Európból, és sokan nyugatról is azon a nemzetközi konferencián, amelyet immáron másodszer szerveztek a magyar büntetés-végrehajtás és Európa Tanács segítségével, tv. szakértelem számára.

Ügyenről beszéltek mindannyian. Új utakat kerestek a börtönépítészetben, ahogy a konferencia címe is jelezte. Az előzők díszegyenek, angol nyelvű szövegeket, ragvak és fényképeket vezettek fel a vendéglátásra. Volt, aki tüzetesen, volt, aki hűdög legyártásokat a vendéglátásra. Volt, aki tüzetesen, volt, aki hűdög legyártásokat a vendéglátásra. Volt, aki tüzetesen, volt, aki hűdög legyártásokat a vendéglátásra.

Jó volt megállapítani, hogy mi a szövetségek és horvátokkal együtt több a szempontból a fejlettebb európai szemlélet valójában, ahogy Ady írta: ... minden ember: tenisz, légiókat, titok, idegenség.”

O. K.

CONTENTS

STUDY

---

1 Dragan PETROVEC: The year of 2000 (Prison between values and efficiency)

8 Jack KAMERMAN: Worries (Stress and Suicide of Prison officials)

FORUM

---

14 András CSÓTI: Achilles-heel (Is ethical kodex for prison service necessary)

CONTRIBUTION

---

20 Zoltán MOCSAI: State of Schizophrenia

21 Gizella RASKA-FRÁTER: Some ideas

23 Imre LÉVAL: Am I ethical?

EXCHANGE OF EXPERIENCES

---

26 István LAJTÁR: The Collector (Legal situation of the Budapest Maximum Security Prison)

30 Miklós SZONDI: Correspondance course? (Experiences of the miti gated regime)

37 Erzsébet KISIDA: Dregs (In the mirror of international conventions and the home regulations)

45 János KASZT-Tamás MÓDOS: Advanced prevention (Cooperation of various disciplines against dregs)

WORKSHOP

---

50 György VÓKÓ: After-care (Patrone and civil organisations)

63 Zsigmond PETNEHÁZI: Rules of religious life (About religionexercising of inmates)

69 Klára ILLÉS: Punishment by work (Can prison-carreer be prevented?)

PREMIER PLAN

---

82 Anna PARDI: A brave women (Interview with Mrs. Gy. Marosvölgyi, senior social worker)

IN BRIEF

---

88 International relations

89 János BOROS: New Trends in Prison Design

90 Pictures – events

92 Péter Árendás (1943–1996)

DEBATE

---

93 Judit FORGÁCS: Andragogist or educator?

96 Károly NYÉKI: Playing on words

97 Zoltán ARANYOS: Opinions in Sopronkőhida

96 Tímea TANÁCS: Figuratively

BOOKSHELF

---

99 Ferenc DEÁK: Rich in contents (Criminological and criminalistical Bulletin, 1995)

103 Offering books

ENCLOSERE

Sándor CSORDÁS: Room of Magda in the Markó-Prison (A cell with special security-equipment in praxis) – Special service-print

INHALT

STUDIE

---

1 Dragan PETROVEC: Das 2000-te Jahr (Gefängnis zwischen Werten und Effektivität)

8 Jack KAMERMAN: Befürchtungen (Bedrücktheit und Selbstmord der Strafvollzugsbeamten)

FORUM

---

14 András CSÓTI: Achillesferse (Ist ein ethischer Kodex beim Strafvollzug notwendig?)

20 Zoltán MOCSAI: Zustand von Schizophrenie

21 Fr. Gizella RASKA-FRÁTER: Einige Gedanken

23 Imre LÉVAI: Bin ich ethisch?

ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

---

26 István LAJTÁR: Sammelgefängnis (Die gesetzliche Lage des Budapester Gefängnisses)

30 Miklós SZONDI: Fernstudien? (Erfahrungen des erleichterten Regimes)

37 Erzsébet KISIDA: Drogen (In dem Spiegel von internationalen Abkommen und heimischen Regelungen)

45 János KASZT-Tamás MÓDOS: Vorteil für die Prevention (Zusammenarbeit verschiedenen Fachgebiete gegen Drogen)

WERKSTATT

---

50 György VÓKÓ: Nachpflege (Gönner und Zivilorganisationen)

63 Zsigmond PETNEHÁZI: Regel des geistlichen Lebens (Religionsausübung der Gefängenen)

69 Klára ILLÉS: Arbeit als Straftat (Kann Karriere im Gefängnis vorbeugt werden?)

PORTRÄT

---

82 Anna PARDI: Eine mutige Frau (Interview mit leiternder Sozialarbeiter Fr. Gy. Marosvölgyi)

IN BRIEF

---

88 Internationale Beziehungen

89 János BOROS: Neue Trends im Gefängnisbau

90 Bilder – Ereignisse

92 Péter Árendás (1943–1996)

DISPUT

---

93 Judit FORGÁCS: Andragog oder Erzieher?

96 Károly NYÉKI: Zum Wortspiel

97 Zoltán ARANYOS: Meinung von Sopronkőhida

97 Tímea TANÁCS: Zitiert

BIBLIOTHEK

---

99 Ferenc DEÁK: Inhaltliche Reich (Kriminologische und kriminalistische Bulletin, 1995)

103 Bücherangebot

BEILAGE

Sándor CSORDÁS: Platz von Magda Marinko in dem Gefängnis Markó (Zelle mit besonderer Sicherheit im Praxis) – Dienstlicher Sonderabdruck

TARTALOM

TANULMÁNY

1 Dragan PETROVEC: A kétezredik év (A börtön az értékek és a hatékonyság között)

8 Jack KAMERMAN: Aggodalmak (A bv. tisztviselők stressze és öngyilkossága)

FÓRUM

14 CSÓTI András: Achilles-sarok (Kell-e etikai kódex a büntetés-végrehajtásnál?)

20 MOCSAI Zoltán: Skizofrén állapot

21 RASKÁNE dr. Fráter Gizella: Néhány gondolat

23 LÉVAI Imre: Etikus vagyok-e?

TAPASZTALAT - CSERE

26 LAJTÁR István: Gyűjtőlencse (A Budapesti Fegyház és Börtön törvényességi helyzetéről)

30 SZONDI Miklós: Levelező tagozat? (Tapasztalatok az enyhébb végrehajtási szabályokról)

37 KISIDA Erzsébet: Kábítószer (A nemzetközi egyezmények és a hazai szabályozás tükrében)

45 KASZT János–MÓDOS Tamás: Előny a megelőzésnek (Több szakterület együttműködése a drog ellen)

MŰHELY

50 VÓKÓ György: Utógondozás (Pártfogók és civil szervezetek)

63 PETNEHÁZI Zsigmond: A hitélet szabályai (A fogvatartottak vallásgyakorlásáról)

69 ILLÉS Klára: Munkabüntetés (Megelőzhető a börtönkarrier?)

KÖZELKÉP

82 PARDI Anna: Egy bátor nő (Beszélgetés Marosvölgyi Györgyné vezető nevelővel)

RÖVIDEN

88 Nemzetközi kapcsolatok

89 BOROS János: Börtönépítészeti konferencia

90 Képek – események

92 Árendás Péter (1943–1996)

DISPUTA

93 FORGÁCS Judit: Andragógus vagy nevelő?!

96 NYÉKI Károly: A szójátékhoz

97 ARANYOS Zoltán: Sopronkőhidai vélemény

97 TANÁCS Tímea: Idézőjelben

TÉKA

99 DEÁK Ferenc: Tartalmi gazdagság (Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv, 1995)

103 Könyvajánló

MELLÉKLET

CSORDÁS Sándor: Magda helye a Markóban (Különleges biztonságú zárka a gyakorlatban) – Szolgálati különnyomat

Ára: 100 forint

VIII.

Rendvédelem-történeti tudományos konferencia

Örömmel értesítjük, hogy 1996. október 29–31. között – hagyományainkhoz hiven – megrendezésre kerül a VIII. Rendvédelem-történeti Tudományos Konferencia az Országos Rendőr-főkapitányság, a Rendőrtiszti Főiskola Magyar Rendvédelem-történeti Dokumentációs Központja és a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság szervezésében.

A konferencia témája a csendőrség története és működése napjainkban Európában és Magyarországon. Az előadások két szekcióban hangzanak el. Mindkét szekcióban – történeti 1945-ig és napjaink – az alábbi három témakörben várunk előadásokat: a) szervezet, működés; b) fegyverzet, felszerelés; c) képzés, humán viszonyok.

A konferencia napjaira – igény szerint, térítés ellenében – szállást és étkezést tudunk biztosítani a Rendőrtiszti Főiskola kollégiumában. A fakultatív programra jelentkezők Esztergom és Visegrád nevezetességeivel ismerkedhetnek.

A konferencia hivatalos nyelve a magyar és az angol, szinkrontolmácsokat természetesen biztosítunk.

A konferencia helye:

**Országos Rendőr-főkapitányság,
1016 Budapest, Somlói u. 51.**

*További felvilágosítás (munkanapokon 9–14 óra között):
Csapó Csaba, dr. Öry Károly, dr. Tóth Judit. Telefon: 155-8494, 175-8509, fax: 155-9294 Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 1124 Budapest, Németvölgyi u. 41–45.*

Magda helye a Markóban

Különleges biztonságú zárka a gyakorlatban

Büntetés-végrehajtási szakmai körökben már több éve felmerült, hogy egyes bv. intézetekben a kiemelkedően veszélyes fogvatartottak elhelyezésére szükséges lenne különleges biztonságú zárkákat létesíteni. E tárgyban *Máthé Zoltán* tollából tanulmány is készült (Börtönügyi Szemle 1992/3.). A Bv. Országos Parancsnokságán megindult tervezési folyamat nyomán döntés született arról, hogy mely bv. intézetekben létesüljenek ilyen zárkák, illetve körletek. Az élet azonban időnként megköveteli, hogy gyorsan cselekedjünk. Így került sor arra, hogy a Fővárosi Bv. Intézetben soron kívül, rövid határidővel ki kellett alakítani egy különleges biztonságú zárkát, amelyben a többszörös emberöléssel vádolt volt idegenlégiós Magda Marinkót kellett elhelyezni.

Alapelvek

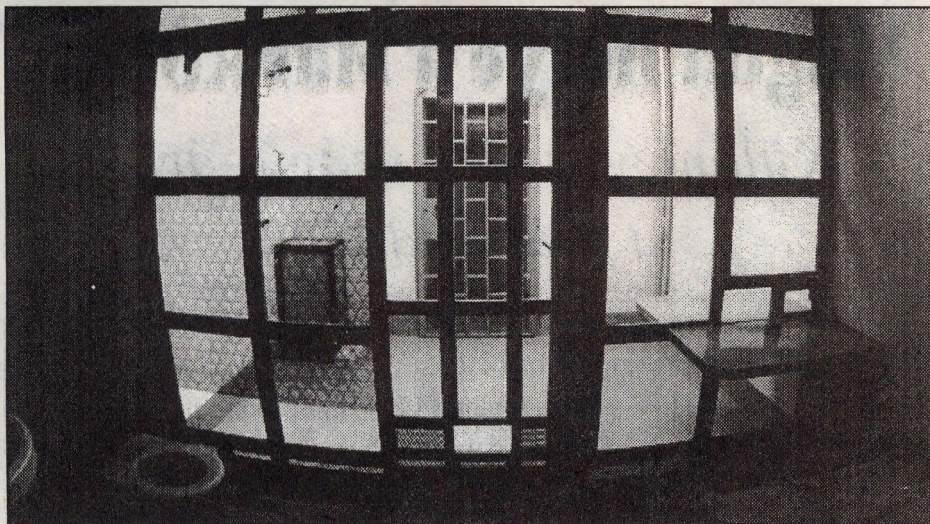
A zárka „működtetésének” tervezésekor mindenekelőtt figyelembe vettük azt, hogy a különleges biztonságú zárka nem lehet fegyverező eszköz, csupán biztonsági intézkedés, ezért az ide helyezett fogvatartott jogait minden tekintetben biztosítanunk kell. A különleges biztonsági körülmények között történő fogva tartásnak azonban lehetnek különböző negatív hatásai, amelyeket lehetőség szerint csökkentenünk szükséges. Ennek értelmében a biztonság, a jogok gyakorlása közötti összhang, valamint a negatív hatások csökkentése érdekében speciális alapelveket célszerű érvényesítenünk. Alapelvként az Európa Tanács 82/17. sz. ajánlása a veszélyes elítéltek fogva tartásáról és kezeléséről minden tekintetben megfelelt, ennek alapján a különleges biztonságú zárka működtetésének alapelveit a következőkben rögzítettük:

a) ha lehetséges, az általános börtönszabályokat kell alkalmaznunk a különösen veszélyes fogvatartott esetében is;

b) csak olyan mértékben folyamodunk biztonsági rendszabályokhoz, amennyire azokra feltétlenül szükség van;

c) a biztonsági rendszabályokat az emberi méltóság és az emberi jogok tiszteletben tartásával alkalmazzuk;

d) a biztonsági rendszabályok alkalmazása során figyelembe vesszük a fogvatartott személyiségét és a biztonság szempontjából lényeges adottságait;

e) lehetőség szerint ellensúlyoznunk kell a fokozott biztonsági rendszabályok esetleges negatív hatásait;

f) a szükséges mértékben figyelmet kell fordítanunk a fokozott biztonsággal összefüggő egészségi problémákra;

g) a biztonsági helyzet engedte mértékben munkát valamint művelődési és egyéb elfoglaltságot szükséges biztosítanunk;

h) megfelelő kiképzést és tájékoztatást kell nyújtanunk a fogva tartásban és ellátásában érintett személyzet számára.

A különleges biztonságú zárka kialakításakor több olyan körülményt figyelembe kell vennünk, amely a fokozott biztonság megteremtésére veszélyt jelent. Arra kellett törekednünk, hogy a veszélyhelyzetek, a rendkívüli események bekövetkezése megelőzhető, megakadályozható, illetve a bekövetkezés lehetősége minimálisra csökkenthető legyen. Az ilyen eseményeket, illetve cselekményeket a következőkben állapítottuk meg:

– *intézetten kívülről jövő behatolás, támadás a fogvatartott vagy a személyi állomány ellen, illetve a fogvatartott kiszabadítására irányuló kísérlet;*

– *a fogvatartott életét, testi épségét bármilyen módon veszélyeztető cselekmény (mérgezés, levélbomba, orvlövés, robbantás stb.);*

– *a fogvatartott szökési vagy kitörési kísérlete, akár a személyi állomány tagjának likvidálásával vagy túszul ejtésével;*

– *a fogvatartott bármilyen támadása a személyi állomány tagjai ellen (emberölés, testi sértés stb.);*

– *a fogvatartott öngyilkossága;*

– *a személyi állomány tagjának befolyásolása, zsarolása, megvesztegetése, megfélemlítése;*

– *tiltott kapcsolatok létesítése.*

A zárka

A különleges biztonságú zárka helyének kijelölésekor az intézeten kívülről vagy belülről várható veszélyhelyzeteket és az intézet mindennapi tevékenységét egyaránt figyelembe kellett vennünk. Törekednünk kellett arra, hogy lehetőleg minél kevesebb zavaró körülmény akadályozza az intézet napi életét. A zárka helyének kijelölésekor tekintettel voltunk arra, hogy annak egyetlen fala sem lehet külső területtel határos, megakadályozandó a kívülről történő robbantást. A zárkát a fegyelmi körleten alakítottuk ki, amely jól elszigetelhető a többi körletrésztől, ahol a fogvatartott mozgatása legkevésbé zavarja a körleten folyó napi tevékenységet. Rendkívüli esemény bekövetkezésekor könnyen megközelíthető, szükség esetén jól védhető.

A körletrészt az elhelyezési körlet többi részétől ráccsal választottuk el.

A zárka teljes alapterülete $14,8 \text{ m}^2$, keresztben ütésálló üvegfalal ketté van választva. A belső terület a lakótér (8 m^2), a külső terület pedig az előtér ($6,8 \text{ m}^2$). A bejáratnál a folyosó falsíkjában kifelé nyíló, fémből készült normál zárkaajtó van, az ajtónyílás belső falsíkjában pedig befelé nyíló rácsajtót építettünk be.

Az előtér jobb oldali sarkában mindennapos zárkaszekrény van a padozathoz rögzítve. A jobb oldali részbe zárkaasztalt tettünk be a tv-készülék elhelyezésére. Az előtérben szereltük fel a zuhanyozó keverőcsapját és a mennyezeti világítótestet, valamint a gépi szellőzés fűvócsövét és a ventilátort.

A térelválasztó fémkeretekből készült, mennyezeti részén és a padozatnál expandált lemezzel felszerelve, a középső része pedig ütésálló üveggel van ellátva. A térelválasztó közepén jobbra csúszó tolóajtót szereltünk fel, amelynek alsó részén lábbilincselés céljára nyílás van kialakítva. A térelválasztó bal oldalán a falhoz és a térelválasztóhoz kívülre is és belülre is fémből készült, lekerekített sarkú asztallapot erősítettünk, közepén a térelválasztón nyílást alakítottunk ki ételbeadás és kézbilincselés céljára. (A kézbilincselést azért határoztuk meg ilyen formában, hogy a fogvatartottnak le kelljen hajolnia, így nincs lehetősége arra, hogy hirtelen kinyúlva elkapja az őr nyakát!)

A lakótér jobb oldalán alakítottuk ki a vizesblokkot, ezen a részen a falat vízzáró festékréteggel fedtük be. A vécé fémontvényből készült egyedi gyártmány, amely a padozathoz van rögzítve, nyomógombja vandálbiztos kivitelű. A mosdókagyló szintén fémontvényből készült egyedi gyártmány, több ponton a falhoz rögzítve és vandálbiztos csappal

ellátva. A mosdókagyló fölé fémtükröt szereltünk fel. A sarokban alakítottuk ki a zuhanyozót, vandálbiztos zuhanyrózsával és fémből készült paravánnal ellátva.

A lakótér bal oldalán a sarokban alakítottuk ki az ágyat, amelynek a külső oldalát és végét betonból öntöttük ki, a sarkát pedig lekerekítettük. Az üreget üveggypattal töltöttük ki. Az ágyat acéllemezzel fedtük be, amelyre rétegelt falából készült fekvőfelületet erősítettünk. Az ágy vége az asztallapig ér, így ülökét nem volt szükséges felszerelni.

A fűtéscsőveket a falba süllyesztettük, a radiátor részére a falban üreget alakítottunk ki, amelyet expandált lemezzel fedtünk be.

Az ablakot, az ablakrácsot és a kidobásgátló dróthálót változatlanul hagytuk, így kívülről a többi ablaktól nem tér el. Az ablaknyílás belső síkjában golyóálló üveget szereltünk fel, hogy a bírósági épület ablakaiból vagy a tetőről ne lehessen belőni.

A zárka szellőztetése – a rögzített golyóálló üveg miatt – gépi megoldással történik, biztosítva a mérgező gázok befűvése ellen. Ha a levegőbefűvés megszűnik, ezt hangriasztó jelzi. A zárka lakóterében elektromos berendezések nincsenek, a megvilágítás az előtérből történik. Az ételbeadó nyílásnál kívülre kifeszűltűgű kijelzőgombot szereltünk fel.

A fegyelmi körletet kamera „figyeli”, a zárkában szintén felszereltünk egyet, az udvar felőli külső falsíkot is „látjuk”, így az ügyeletről a zárkát kívülről és belülről teljes ellenőrzés alatt lehet tartani. Mindhárom ajtóra nyitáscsészéket szereltünk fel, a tolóajtó nyitását pedig már a zárművel elmozdulásától hangjelzés kíséri.

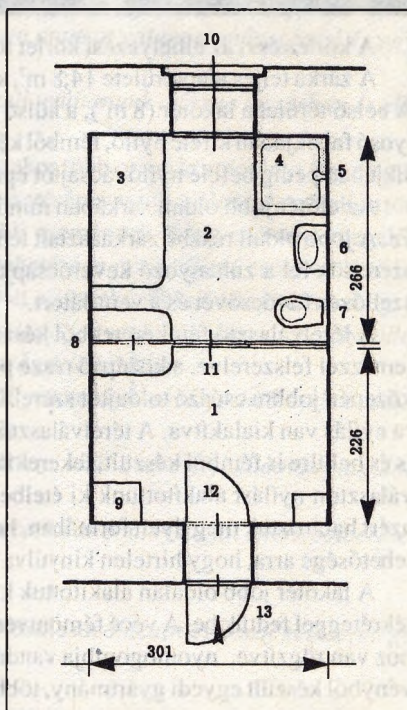
A különleges biztonságú zárka alaprajza:

1. Előtér 2. Lakótér 3. Ágy 190x95 cm 4. Zuhanytálca fémparavánnal 5. Zuhanyrózsa 6. Mosdókagyló 7. Vécécésze, öblítőszelleppel 8. Fémasztal 9. Tv-asztal 10. Ablak, golyóálló üveggel 11. Fémből készült rácsfal, ütészálló üvegezéssel, tolóajtóval 12. Belső rácsajtó 13. Külső fémlemezelt zárkaajtó 14. Zárkaszekrény

Rendszabályok, személyzet

A különleges biztonságú zárkára vonatkozóan parancsnoki intézkedést készítettünk, amelyben részletesen meghatároztuk az egyes szolgálati ágak és a beosztottak feladatait, a fogvatartott napirendjét és a zárkában tartható személyes használatú tárgyak jegyzékét. A körleten szolgálatot teljesítő felügyelő részére a zárkával kapcsolatban külön útmutatást készítettünk.

Külön gondot jelentett a körleten szolgálatot teljesítő személyi állomány biztosítása. Több le-

hetséges megoldás közül amellettt döntöttünk, hogy a felügyelők létszámát nem növeljük és nem jelölünk ki erre a célra külön személyeket. Az tűnt a legbiztonságosabb megoldásnak, hogy a váltások állományából a szolgálatba lépés előtt a biztonsági osztályvezető naponta jelöli ki azt a felügyelőt, aki ezen a körleten teljesít szolgálatot. Így sem a fogvatartott, sem a felügyelők nem tudhatják előre, hogy az adott időpontban ki teljesít szolgálatot a körleten. Ez a megoldás az állandó, néhány fős személyzettel szemben azt az előnyt is biztosítja, hogy az esetlegesen megfélemlítendő vagy befolyásolandó személyeket nehezebb kiválasztani, mivel hosszabb távon az összes felügyelő szolgálatot teljesíthet a körleten.

A zárkánál szolgálatot teljesítő személyeket a szolgálatba lépés előtt az őrség vezetői külön felkészítik a szolgálat ellátására és a fogvatartottal való bánásmódra.

A felügyelő egyébként nem egyedül teljesít szolgálatot a körleten, mert a főfelügyelői iroda is itt van.

Biztonsági szabályok

A különleges biztonságú zárkával kapcsolatban mindenfajta tevékenységet átszönek a biztonsági elemek. Emellett természetesen a tipikusan biztonsági tevékenységeket is speciálisan szükséges elvégezni.

A zárkaajtó nyitása, a fogvatartott bilincselése és kísérése különleges biztonsággal történik. A fogvatartottat a zárkából kimozzgatni, a belső tolóajtót kinyitni csak az őrparancsnok és biztosító őr jelenlétében lehet. A fogvatartottat három ór engedheti ki a zárkából, akik visszaérkezéséig mindvégig kísérik.

A tolóajtó kinyitása előtt a külső rácsajtót be kell csukni, az őrk a tolóajtón és a térelváltáston kialakított nyílásokon keresztül megbilincselik a fogvatartott kezeit és lábait. Ezt követően kinyitják a tolóajtót, a fogvatartott kilép az előtérbe, ahol ráhelyezik az övbilincset és a vezetőbilincseket és megmozdazzák. Ezután kezdődhet meg a kísérése. A zárkába történő visszahelyezés fordított sorrendben, ugyanezen előírások betartásával történik.

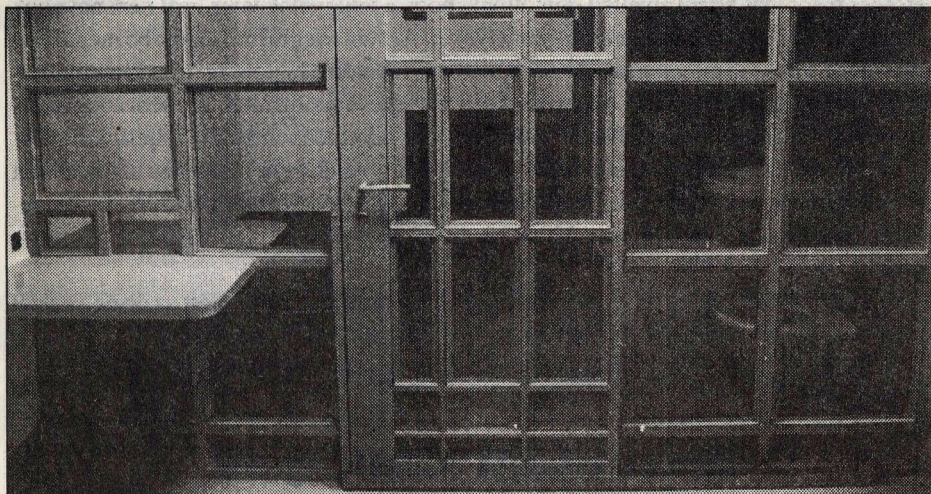
A fogvatartott mozgását úgy kell megszervezni, hogy útközben más fogvatartottakkal ne találkozhatson. Az útvonalon a személyi állomány mozgása is korlátozott. Idegen személyek pedig egyáltalán nem tartózkodhatnak itt.

A bilincsek egyedileg, speciálisan erre a célra készültek. A körleten a rendszeresített kényszerítő eszközök mellett elektromos sokkolót is elhelyeztünk.

A körleten szolgálatot teljesítők a szolgálati okmányokba mindent bejegyeznek, ami a zárkában élő fogvatartottal kapcsolatban történik. A legkisebb gyanús eseményt vagy rendellenességet azonnal jelenteniük kell.

Anyagi és egészségügyi ellátás

A fogvatartott – előzetesen letartóztatott lévén – saját ruháját viseli. A ruházatát gondosan átvizsgáltuk, hogy azon semmilyen biztonságot veszélyeztető tárgy ne legyen. Az alsóneműjét a fogvatartott a zárkában tisztítja, ehhez mosószert az intézet biztosít.

Az élelemezés ugyanúgy történik, mint a fegyelmi körleten elhelyezett többi fogvatartott esetében. A műanyag étcsészék és étkezőeszközök a körleten vannak elhelyezve, mosogatásukat a házimunkás fogvatartott végzi. Ételosztáskor az ételt a konyhavezető a körlet bejáratánál adagolja ki és a felügyelő viszi be a zárkába. Ezáltal biztosítva van, hogy az ételbe semmilyen idegen tárgy vagy anyag ne kerülhessen.

A fogvatartottnál tartható tárgyak (a tisztálkodóeszközök kivételével) a zárkaszekrényben vannak. Azokból esetenként a kért tárgyakat a felügyelő adja be a fogvatartottnak. A zárkába bekerülés előtt természetesen minden tárgyat át kell vizsgálni az őrpáncsnok jelenlétében.

A fogvatartott részére a vásárlást az intézet büféjében az anyagi főfelügyelő végzi. A vásárolt élelmiszert és egyéb tárgyakat szintén tüzetesen át kell vizsgálni.

Borotválkozás és hajvágás céljára az intézet elemes borotva- és hajvágókészüléket vásárolt. A hajvágást fogvatartott fodrász végezhetné, de a fogvatartott úgy döntött, hogy saját maga vágja le a hajját.

Az intézet vezetőorvosa hetente kétszer meglátogatja a fogvatartottat, megkérdezi, van-e valamilyen egészségügyi problémája. Eddig egy fogkezelés kivételével – amelyet az intézet rendelőjében, kellő biztonság mellett végeztek el – semmilyen panasz nem merült fel. Az intézet pszichológusa rendszeresen foglalkozik a fogvatartottal.

Kapcsolattartás

A különleges biztonságú zárkában elhelyezett fogvatartott a kapcsolattartás minden formáját gyakorolhatja. A leveleket tartalmilag és biztonsági szempontból is ellenőrizzük (pl. nincsenek-e átitatva kábítószerral vagy méreggel). A csomagok tartalmát is rendkívüli aprólékossággal ellenőrizzük. A fogvatartotthoz bejáró személyeket (hozzátartozó, ügyvéd, ügyész, igazságügyi szakértő stb.) a bejáratú kapunál szokásos biztonsági ellenőrzésen kívül a körletre belépéskor újabb biztonsági ellenőrzésnek vetjük alá. A náluk

lévő tárgyakat a főfelügyelőnek át kell adniuk. Ezt követően léphetnek be a zárka előterébe. Ezt megelőzően a tolóajtón és a térelválasztón kialakított nyílásokat perforált plexilappal zárjuk el. A biztosító őrk az előtérben helyezkednek el, kivéve az ügyvéd és a hatósági személyek látogatásakor, ilyenkor a folyosón állnak készenlétben. Ha a látogatók valamilyen tárgyat át kívánnak adni a fogvatartottnak, azt az őrparancsnok biztonsági szempontból ellenőrzi és személyesen ő adja át.

Életrend, jogok gyakorlása

A fogvatartott életrendje igazodik az intézet napirendjéhez. Tevékenységének – a szabad levegőn tartózkodás kivételével – a zárka a színtere. A szabad levegőn tartózkodás naponta eltérő időpontokban a biztonsági osztály vezetője szervezi. Erre a célra külön sétaudvart alakítottunk ki, amelyet oldalról és felülről expandált lemezzel fedtünk be, megakadályozandó a bírósági épület ablakából vagy a tetőről való belövést.

A fogvatartott könyveket, folyóiratokat és füzetet tarthat magánál, úgyelve arra, hogy azokban semmilyen fém tárgy ne legyen. Ezenkívül vízfestéket, ecsetet és színes, valamint grafitceruzákat is birtokolhat. A többi fogvatartotthoz hasonlóan az itt elhelyezett személy is tarthat magánál saját rádiót és televíziót. A zsebrádiót – átvizsgálás után – a lakótérben tarthatja, a tv az előtérben lévő asztalon van elhelyezve és távirányítóval működtethető.

A vallásgyakorlásra a fogvatartottnak egyénileg van lehetősége. Eddig a lelkészrel nem kívánt találkozni. A zárkájában vallási tárgyú képeket és műanyagból készült feszületet tart magánál. A fogvatartott részére biztosítani kívántuk a munkavégzést. Az intézetben szerződés keretében fülpszikológok csomagolása folyik. Ezt ajánlottuk fel, amelyet kezdetben szívesen fogadott. Egy ideig, ahogy kedve tartotta, végezte a felajánlott munkát, de ez később komolytalanná vált, ezért meg kellett szüntetni. A munkát a zárkában végezte, a beadott és kivett anyagokat a munkáltatást végző dolgozónk és a felügyelő biztonsági szempontból ellenőrizte.

Tapasztalatok

Magda Marinko 1994 novemberében került intézetünkbe. Ezt megelőzően más bv. intézetben és rendőri fogdán tartották fogva. Idekerülése előtt részletesen tájékoztunk az addigi fogva tartás körülményeiről és tapasztalatairól, valamint a fogvatartott személyiségéről és magatartásáról. Nagyon sok olyan információ birtokába jutottunk, amelyek arra intettek bennünket, hogy kockázatot nem szabad vállalnunk. Marinko az a típusú ember, aki feleslegesen semmit nem tesz, ami későbbi céljaiban akadályozná. Ha valamilyen akciót tervez, azt alaposan átgondolja, és a legváratlanabb helyzetben hirtelen cselekszik. Rendkívül átgondoltan „kóstolgatja” az intézetet, próbálja kipuhatolni, hogy meddig tart a tolerancia. Ha észreveszi, hogy falakba ütközött, akkor azonnal megáll, ha viszont úgy látja, hogy „szabad az út”, akkor azt azonnal kihasználja. A szabályokat betartja, fegyelmezetten viselkedik, jól tud alkalmazkodni, ha akar, de nagyon meg is tudja makacsolni magát. Szinte betegesen autonóm személyiség, féltve őrzi integritását és sértődékeny, ha úgy érzi, hogy ebben megzavarták (például nehezen tűri a motozást és zárkájának bizton-

MELLÉKLET (SZOLGÁLATI KÜLÖNNYOMAT)

sági ellenőrzését). A sértődékenysége mellett bosszúálló is, szinte örökre az emlékezetébe vési azt a személyt, akiről úgy véli, hogy sérelmet okozott neki. Többeket meg is fenyegetett. A bánásmódot úgy alakítottuk ki, hogy a szabályokat betartatjuk vele, engedélyezzük és megadjuk számára, amit lehetséges, és lehetőleg kerüljük a felesleges konfliktusokat. Ügyelve arra, hogy a helyzetet minden tekintetben, mindenkor a személyi állomány uralja.

Eredeti feltételezéseinket eddig néhány esemény igazolta. Marinko különleges biztonság mellett is képes volt arra, hogy az egyik alsónadrágjából „légiós” sapkát készítsen, amelynek homlok részébe a gyümölcslevesből kiszedett meggy magokat és szilvamágoakat rejtette. A sapka alkalmas volt arra, hogy valakinek az arcába fejeljen vele. Más alkalommal a zsebrádióból kiszedett elem fémburkolatát szedte le, amellyel vágott sérüléseket lehet ejteni. Mindkét eset figyelmetlenségből származott, jelezve, hogy a legapróbb részletekre is oda kell figyelni.

A legsúlyosabb esemény a kísérorókkal való szembeszegülés volt, amikor egy alkalommal a szabad levegőn való tartózkodás után a zárkájába kísérték vissza. Megbilincseltek kezekkel és lábakkal is meg merete tenni, hogy az örökre támadjon. Az eset részletes elemzésekor két verzió maradt: vagy hirtelen haragra gerjedt valamiért, vagy tudatosan provokált, kipuhatólván, hogy ilyen esetben mit tesznek az örök.

Következtetések

Idáig érve az olvasásban bárkiben felmerülhet a kérdés: szükséges-e, lehetséges-e embereket – még ha különlegesen veszélyesek is – ilyen körülmények között huzamosabb ideig fogva tartani. A kérdésre nyilvánvalóan többféle válasz adható. Lehetségesek elméleti megközelítések vagy moralizálások és lehetségesek gyakorlati megoldások. Természetesen én az utóbbit tartom reálisnak, más dolog ugyanis valamiről elméletet alkotni, és egészen más ugyanazt teljes felelősséggel a gyakorlatban végrehajtani. Véleményem szerint a legelfogadhatóbb megoldásokig akként lehet eljutni, ha világszerte összegezzük és elemezzük a tapasztalatokat. Vélhetően az Európa Tanács ide vonatkozó ajánlásai is gyakorlati tapasztalatokon alapulnak.

Jelen helyzetben csak arra vállalkoztam, hogy másfél év alatt összegyűlt tapasztalatainkat közreadjam. Minden részletkérdésre, persze, nem térhettem ki és a szolgálati titok körébe tartozó információkat sem írtam le, de a közöltekből így is képet lehet alkotni az itteni gyakorlatról. Munkatársaimmal együtt úgy véljük, hogy az általunk alkalmazott megoldások a fogva tartásnak ebben a szakaszában szükségszerűek, célravezetőek és minden szempontból elfogadhatóak. Arra nem tudunk válaszolni, hogy a végrehajtó intézetekben hosszú-hosszú évek során ugyanezek a megoldások megfelelőek lennének-e. Valószínű, hogy ugyanebben a formában nem, de abban biztos vagyok, hogy az ott dolgozó kollégák megfelelően tovább tudják alakítani a gyakorlatot. A feltett kérdésre időnként válaszolni lehet, de teljes valójában majd 20-25 év múlva derül ki, hogy a közelmúltban elkezdett gyakorlat mennyire lesz eredményes. Persze az is lehetséges, hogy addigra merőben más koncepciók alapján, a jelenlegitől teljesen eltérő gyakorlat alakul ki.

Csordás Sándor